

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Standard asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością. Wersja po uwzględnieniu rekomendacji z realizacji pilotażu

Warszawa, kwiecień 2023

**Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej**

**Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych**

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Opracowanie zostało przygotowane w ramach projektu: „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych” przez Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelleksualną oraz Fundację św. Jadwigi Królowej Polski (partnerzy projektu).

Informacje o projekcie: www.wlaczeniespoleczne.pl

Numer projektu: POWR.02.06.00-00-0064/19

Autorzy: Małgorzata Batorska, Joanna Cwojdzńska, dr Małgorzata Franczak, dr Zbigniew Głąb, Lidia Gołębiewska, Anna Jeżowska-Siwek, Magdalena Kocejko, Małgorzata Mądry, Magdalena Ołdak, dr Łukasz Orylski, Wioletta Piętał-Pyrek, Ewa Zajączkowska, Adam Zawisny

Członek Zespołu Horyzontalnego: Monika Zima-Parjaszewska

Projekt realizowany w ramach Działania 2.6 Wysoka jakość polityki na rzecz włączenia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych. Oś Priorytetowa II: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.

Spis treści

Standard asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością. Wersja po uwzględnieniu rekomendacji z realizacji pilotażu	1
Spis treści	3
1. Słowo wstępne	10
2. Wprowadzenie do asystencji osobistej	15
2.1 Asystencja osobista osób z niepełnosprawnościami (AOON) w świetle Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (KPON)	15
2.2 Elementy usługi testowane w pilotażu	19
2.3 Najważniejsze wnioski i rekomendacje z pilotażu	23
3. Zakres asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością	29
3.1 Definicja usługi	29
3.2 Zakres podmiotowy	31
3.3 Zakres przedmiotowy	36
3.4 Zakres przestrzenny	41
3.5 Zakres czynnościowy	42

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

4. Wymagania wobec kandydatów na asystentów osobistych osób z niepełnosprawnościami	51
4.1 Wymagania formalne i kompetencje kandydatów na asystentów osobistych	51
4.2 Kandydaci na asystentów osobistych dla dzieci z niepełnosprawnościami	53
4.3 Kandydaci na asystentów osobistych osób z niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu	54
4.4 Asystencja osobista a sprawowanie władzy rodzicielskiej	56
4.5 Proces wyboru asystenta osobistego	57
5. Zarządzanie usługami w formule budżetu osobistego	59
5.1 Formuła budżetu osobistego	59
5.2 Zarządzanie budżetem osobistym	59
5.3 Zarządzanie asystencją osobistą	61
5.4 Kontrakt na realizację usług asystencji osobistej	63
5.5 Zespół ds. Indywidualnego Planu Wsparcia	65
5.6 Procedura kompleksowej identyfikacji potrzeb asystencji osobistej	67
6. Szkolenia kompetencyjne dla kandydatów na asystentów oraz asystentów osobistych	71
6.1 Rodzaje i zakres szkoleń	71
6.2 Szkolenie ogólne dla kandydatów na asystentów osobistych	73

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

6.3 Szkolenie indywidualne	79
6.4 Szkolenia uzupełniające	81
6.5 Szkolenie z pierwszej pomocy.....	81
7. Szkolenie dla użytkowników i użytkowniczek asystencji osobistej	84
7.1 Wytyczne w zakresie organizacji i realizacji szkolenia	85
7.2 Kompetencje i kwalifikacje trenerów prowadzących szkolenie	90
8. Monitoring, ewaluacja i nadzór nad zarządzaniem asystencją osobistą	91
8.1 Nadzór nad zarządzaniem	91
8.2 System ewaluacji.....	91
8.3 Ewaluacja na poziomie jednostkowym	93
8.4 System monitoringu asystencji osobistej.....	95
9. Etyka współpracy użytkownika z asystentem osobistym	97
9.1 Kodeks etyczny asystenta osobistego.....	98
9.2 Kodeks etyczny użytkownika asystencji osobistej	102
10. Wytyczne dla podmiotów prawnych organizujących i realizujących asystencję osobistą.....	106
10.1 Rejestr podmiotów uprawnionych do realizacji asystencji osobistej	108
10.2 Organizacja i koordynacja usługi.....	109
11. Wsparcie towarzyszące asystencji osobistej	114

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

11.1 Doradztwo wzajemne dla użytkowników asystencji osobistej	114
11.2 Supervizja dla asystentów osobistych	116
11.3 Dodatkowe koszty asystencji osobistej	118
11.4 Mediacje	121
12. Asystencja osobista a inne usługi wspierające	123
12.1 Usługi opiekuńcze	123
12.2 Specjalistyczne usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi.....	123
12.3 Poszerzone wsparcie wytnieniowe (PWW) z elementami opieki wytnieniowej	124
12.4 Asysta prawna.....	126
12.5 Mobilny doradca włączenia społecznego	126
12.6 Komunikacja alternatywna i wspomagająca (AAC)	127
12.7 Mieszkalnictwo	128
12.8 Kręgi wsparcia.....	131
12.9 Ośrodki wsparcia.....	131
12.10 Asystent ucznia	132
12.11 Asystent edukacyjny w szkolnictwie wyższym.....	133
12.12 Asystent medyczny.....	134

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

12.13	Trener pracy	135
12.14	Terapeuta środowiskowy	136
12.15	Asystent rodziny	136
12.16	Asystent zdrowienia.....	137
13.	Zasady finansowania asystencji osobistej	139
13.1	Realizacja i finansowanie asystencji osobistej	139
14.	Podsumowanie	144
15.	Spis załączników.....	145
16.	Spis źródeł	147
16.1	Akty prawne.....	147
16.2	Piśmiennictwo i dokumenty	147
16.3	Netografia.....	148

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Wyjaśnienie pojęć i skrótów

AOON – usługa asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością

asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością – osoba bezpośrednio świadcząca asystencję osobistą

autodiagnoza – narzędzie, za pomocą którego osoba z niepełnosprawnością może określić swoje potrzeby w zakresie asystencji osobistej. Na podstawie danych z autodiagnozy opracowywany jest Wstępny Indywidualny Plan Wsparcia

budżet osobisty – to termin określający sumę środków (indywidualizowanych funduszy) przydzielanych osobie z niepełnosprawnością, które mają zapewnić jej wsparcie zgodnie z jej potrzebami

BO – budżet osobisty

deinstytucjonalizacja usług społecznych – proces rozwoju usług społecznych świadczonych na poziomie społeczności lokalnych, którego celem jest wyeliminowanie konieczności opieki instytucjonalnej

Indywidualny Plan Wsparcia – katalog usług odpowiadających potrzebom i celom osoby ubiegającej się o BO; zawiera wysokość (sumę środków) BO, informację o ustalonej przez użytkownika formie zarządzania BO i wypłaty środków

IPW – Indywidualny Plan Wsparcia

KPON – *Konwencja ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych*

koordynator ds. asystencji osobistej – osoba zatrudniona przez usługodawcę, która koordynuje realizację asystencji osobistej, wspiera użytkownika i asystenta osobistego w świadczeniu i korzystaniu z usługi (dalej również: koordynator ds. AOON)

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

osoba stale wspierająca – osoba, która długotrwale i systematycznie wspiera osobę z niepełnosprawnością w codziennym funkcjonowaniu

użytkownik - osoba z niepełnosprawnością bezpośrednio korzystająca z asystencji osobistej

usługodawca asystencji osobistej (dalej: usługodawca) – podmiot, który świadczy asystencję osobistą (np. organizacja pozarządowa, spółdzielnia socjalna) lub użytkownik, który sam zatrudnia asystenta osobistego

zespół ds. IPW - zespół, którego zadaniem jest przygotowanie indywidualnego planu wsparcia w konsultacji z osobą starającą się o BO i AOON (dalej również: zespół)

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

1. Słowo wstępne

Każda osoba z niepełnosprawnością ma prawo do niezależnego życia, dostępu do wsparcia oraz realizacji wszystkich wolności i praw człowieka na równi z innymi osobami. Poniżej wymieniamy główne przyczyny wykluczenia społecznego tych osób w Polsce:

- utrwalone stereotypy na temat niepełnosprawności,
- rozwiązania prawne w zakresie opieki instytucjonalnej,
- praktyki pozbawiania zdolności do czynności prawnych,
- brak wsparcia dla rodziców i innych osób wspierających na co dzień osoby z niepełnosprawnościami,
- brak obowiązku zapewnienia możliwości komunikowania się osobom, które porozumiewają się niewerbalnie,
- brak rozwiązań systemowych w zakresie asystencji osobistej i mechanizmów samostanowienia o wsparciu i zarządzania nim.

Standard asystencji osobistej jest jedną z 8 propozycji zapewniających pełne i skuteczne włączenie społeczne osób z niepełnosprawnościami, które zostały przygotowane w ramach projektu: [„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”](#) (numer projektu: POWR.02.06.00-00-0064/19).

Projekt realizowany jest w ramach Działania 2.6 Wysoka jakość polityki na rzecz włączenia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych. Oś Priorytetowa II: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 przez:

- [Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych](#) (lider projektu, BON),
- [Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych](#) (PFRON),

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- [Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi](#) (Fundacja),
- Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną (PSONI).

Podstawowym celem projektu jest wypracowanie nowych lub modyfikacja istniejących form wsparcia osób z niepełnosprawnościami, które umożliwiają korzystanie każdej osobie z niepełnosprawnością z wolności i praw człowieka na zasadzie równości z innymi.

Standard asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością (AOON) jest odpowiedzią na potrzeby osób z niepełnosprawnościami:

- zidentyfikowane podczas diagnoz środowiskowych realizowanych w latach 2020 i 2021 oraz
- wynikające z dotychczas opracowanych raportów, przeprowadzonych analiz, wyników i efektów projektów realizowanych w tym obszarze¹.

W ramach przeprowadzonej analizy obecnego systemu wsparcia oraz prac zespołów eksperckich przygotowaliśmy propozycję rozwiązań, które gwarantują osobom z niepełnosprawnościami realizację prawa do niezależnego życia.

Standard asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością jest elementem pakietu rozwiązań, które tworzą spójną całość. W jego skład wchodzi opracowane i przetestowane w ramach projektu:

- 1) Standard usługi asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością,
- 2) Standardy funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej,

¹ Asystencja osobista osób z niepełnosprawnością w świetle analiz wybranych rozwiązań zagranicznych oraz systemu i doświadczeń krajowych. Raport zbiorczy, Puszczykowo 2021, https://wlaczeniespoleczne.pl/uploads/raport/1_asystencja.pdf, dostęp 25.012.2023.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- 3) Asysta prawna jako element systemu wsparcia korzystania ze zdolności do czynności prawnych,
- 4) Fundusze wsparcia (pod pierwotną nazwą: Bezpieczna przyszłość – fundusze powiernicze),
- 5) System wsparcia osób o złożonych potrzebach w komunikowaniu się wymagających wspomagających i alternatywnych metod komunikacji (AAC),
- 6) Mobilny doradca włączenia społecznego,
- 7) Wsparcie oprócz opieki – poszerzone wsparcie wytchnieniowe
- 8) Budżet osobisty. [\[tu będą linki do zaktualizowanych instrumentów\]](#)

Wszystkie elementy pakietu są zgodne z:

- [Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych](#) (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169 z późn. zm.; dalej też: KPON, Konwencja),
- [Uwagami końcowymi Komitetu ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami do sprawozdania Polski z wdrażania KPON](#) (2018) oraz
- [Komentarzem Generalnym nr 5 Komitetu ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami do art. 19 Konwencji ONZ o Prawach osób Niepełnosprawnych.](#)

Autorki i autorzy raportu poszukiwali rozwiązań zgodnych z *Konwencją*. Umożliwiają one prowadzenie niezależnego życia przez osoby z różnymi niepełnosprawnościami, bez względu na stopień i rodzaj niepełnosprawności, wiek czy miejsce zamieszkania.

Czytając nasze opracowanie, prosimy wziąć pod uwagę, że:

1. Aktualną wersję *Standardu asystencji osobistej* przygotowaliśmy na podstawie wcześniejszych konsultacji społecznych oraz rocznego pilotażu (patrz poniżej). Ostateczny kształt zostanie opracowany po kolejnych konsultacjach społecznych.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

2. Rozwiązania (instrumenty) wypracowane w projekcie zawierają rekomendacje i uzasadnienia niezbędnych zmian w przepisach prawa. Dla części z tych rozwiązań zostaną opracowane rekomendacje lub projekty konkretnych aktów prawnych.
3. Szczegółowość i zakres opracowania poszczególnych instrumentów różnią się od siebie. Jest tak, ponieważ charakter i otoczenie prawne konkretnych propozycji są różne. Niektóre prezentowane rozwiązania nie występują obecnie (np. asysta prawna, budżet osobisty, fundusze powiernicze). Ich wdrożenie będzie więc wymagało głębokiej reformy tego systemu. Dlatego opis tych rozwiązań jest szczegółową rekomendacją możliwych kierunków zmian. Inne instrumenty (np. asystencja osobista, poszerzone wsparcie wytchnieniowe, standardy funkcjonowania WtZ) są modyfikacją istniejących form wsparcia. Dlatego zaproponowaliśmy konkretne i szczegółowe rozwiązania w tych zakresach.
4. Konsultacje środowiskowe powyższych instrumentów trwały od października 2021 roku do stycznia 2022 roku. W tym czasie przeprowadziliśmy warsztaty konsultacyjne, wywiady grupowe, wywiady indywidualne. Poprzez stronę internetową wlaczeniespoleczne.pl zebraliśmy również opinie na temat poszczególnych instrumentów. Zebrane głosy i stanowiska pomogły nam uzupełnić i zmodyfikować przedstawione propozycje. Instrumenty opracowane w projekcie przetestowaliśmy podczas pilotażu. Pilotaż trwał od lutego 2022 roku do stycznia 2023 roku. Testowaliśmy te rozwiązania, których wdrożenie nie wymagało zmian prawa. Wprowadzenie takich zmian w ciągu roku jest bardzo trudne. Efekty pilotażu zostały opisane w raportach ewaluacyjnych [tu będą linki do raportów].
5. Efektem pilotażu jest aktualna modyfikacja propozycji instrumentów. Pracowaliśmy nad tym od lutego do kwietnia 2023 roku.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

6. Propozycje aktów prawnych lub projektu dokumentu w zakresie standardu usług asystenckich prześlemy do ponownych konsultacji środowiskowych, aby uzyskać rozwiązania najbardziej odpowiednie do potrzeb. Czas trwania: maj–lipiec 2023 roku.

7. Wypracowanie końcowego kształtu projektów rozwiązań prawnych obejmie opracowanie projektów aktów prawnych i upowszechnianie efektów projektu.

Czas trwania: sierpień–grudzień 2023.

Wszystkie działania realizowane w projekcie odbywają się:

- z poszanowaniem zasady „nic o nas bez nas”,
- z udziałem osób z niepełnosprawnościami,
- w konsultacji ze środowiskiem osób z niepełnosprawnościami,
- z zachowaniem zasad dostępności tych działań dla osób z niepełnosprawnościami i innymi szczególnymi potrzebami.

Informacje o projekcie mogą Państwo znaleźć na stronie

www.wlaczeniespoleczne.pl.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

2. Wprowadzenie do asystencji osobistej

2.1 Asystencja osobista osób z niepełnosprawnościami (AOON) w świetle Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (KPON)

Asystencja osobista osób z niepełnosprawnościami (AOON, *personal assistance*) wynika z uznania podmiotowości osób z niepełnosprawnościami oraz potrzeby budowania systemu wsparcia, w którym osoba z niepełnosprawnością znajduje się w centrum uwagi. Jest to podejście skoncentrowane na osobie (*person centered approach*). Wynikiem takiego podejścia jest zagwarantowanie osobie z niepełnosprawnością możliwości decydowania o wsparciu. Osoba z niepełnosprawnością określa swoje potrzeby związane z wyrównaniem szans i możliwością prowadzenia niezależnego życia w społeczności lokalnej.

W Polsce nadal dominuje podejście do niepełnosprawności oparte o model medyczny i charytatywny. Pierwszy z nich zrównuje niepełnosprawność z chorobą i dąży do jej wyleczenia. Model drugi koncentruje się na zabezpieczeniu podstawowych potrzeb osób z niepełnosprawnościami i minimum środków finansowych do życia. W wielu przypadkach otrzymanie wsparcia jest uzależnione od spełnienia kryteriów (na przykład dochodowych) z zakresu pomocy społecznej. Samo wsparcie skupia się na rehabilitacji społecznej i zawodowej.

Idea niezależnego życia oraz pojęcie asystencji osobistej wynikające wprost z KPON wymagają zmiany obowiązującego paradygmatu niepełnosprawności na prawoczułowieczy.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

W artykule 19. *Konwencji*² czytamy:

„Państwa-Strony Konwencji uznają równe prawo wszystkich osób z niepełnosprawnościami do życia w społeczności lokalnej, wraz z prawem dokonywania wyborów, na równi z innymi osobami, oraz podejmą skuteczne i odpowiednie środki w celu ułatwienia pełnego korzystania przez osoby z niepełnosprawnościami z tego prawa oraz ich pełnego włączenia i udziału w społeczności lokalnej, w tym poprzez zapewnienie, że:

- a) osoby z niepełnosprawnościami będą miały możliwość wyboru miejsca zamieszkania i podjęcia decyzji co do tego, gdzie i z kim będą mieszkać, na zasadzie równości z innymi osobami, a także, że nie będą zobowiązywane do mieszkania w szczególnych warunkach,
- b) osoby z niepełnosprawnościami będą miały dostęp do szerokiego zakresu usług wspierających świadczonych w domu lub w miejscach zapewniających zakwaterowanie oraz do innych usług wspierających, świadczonych w społeczności lokalnej, w tym do asystencji osobistej niezbędnej do życia i włączenia w społeczność lokalną oraz zapobiegającej izolacji i segregacji od społeczności lokalnej,
- c) świadczone w społeczności lokalnej usługi i urządzenia dla ogółu ludności będą dostępne dla osób z niepełnosprawnościami, na

² Tłumaczenie Konwencji za: Adam Zawisny, 2020. Tłumaczenie KPN na język polski zawarte w Dzienniku Ustaw zawiera błędy. W Standardzie AON przyjęliśmy poprawne tłumaczenie Konwencji. Jest to wersja zgodna z Uwagami końcowymi Komitetu ONZ do polskiego sprawozdania.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

zasadzie równości z innymi osobami oraz będą odpowiadać ich potrzebom”.

Niezależne życie oznacza, że:

„osoby z niepełnosprawnościami mogą sprawować kontrolę nad swoim życiem i podejmować wszelkie decyzje, które dotyczą ich życia. Obejmuje to między innymi kwestie takie jak: miejsce zamieszkania, codzienny tryb funkcjonowania, relacje osobiste, odzież, żywienie, higienę i ochronę zdrowia, prawa religijne, kulturalne, seksualne i reprodukcyjne. Wszystkie te kwestie związane są z rozwojem tożsamości i osobowości człowieka: gdzie mieszkamy, z kim, co jemy czy wolimy wstawać o późnej porze lub chodzić spać późno w nocy, czy też nie, czy wolimy przebywać w budynku czy na świeżym powietrzu, czy lubimy, aby na stole był obrus i świece, czy lubimy zwierzęta domowe lub słuchanie muzyki.

Te działania i decyzje stanowią o tym, kim jesteśmy. Pojęcie niezależnego życia jest więc nieodłącznym elementem autonomii i wolności człowieka. Niezależne życie niekoniecznie oznacza życie samemu; nie należy go też interpretować jako zdolności do samodzielnego wykonywania codziennych czynności. Należy je raczej rozumieć jako swobodę dokonywania wyborów i sprawowania kontroli (...). Niezależność jako forma autonomii oznacza, że osoba z niepełnosprawnością nie jest pozbawiona możliwości dokonywania wyborów i sprawowania kontroli nad własnym stylem życia i codziennymi zajęciami.

(<https://niezaleznezycie.pl/niezalezne-zycie/>)

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

W tym opracowaniu zawarliśmy:

- standard ogólny świadczenia usługi asystencji osobistej,
- sposób jej formalnej organizacji, koordynacji i ewaluacji.

Każda osoba z niepełnosprawnością korzystająca z asystencji osobistej określa sposób realizacji usługi oraz jej zakres. Jeśli dana osoba nie jest w stanie samodzielnie tego zrobić, w podjęciu decyzji może ją wesprzeć opiekun faktyczny lub inna osoba, która ją wspiera na co dzień.

Poniżej zamieszczamy wypowiedzi osób z różnymi niepełnosprawnościami oraz osób stale je wspierających na temat doświadczeń związanych z korzystaniem z usług asystencji osobistej w trakcie pilotażu AOON.

„(...) do tej pory byłam uzależniona od mamy, która wszędzie musiała mi towarzyszyć. A teraz mogę to robić niezależnie z asystentem. Mogę coś zaplanować i po prostu żyć – tak, jak młoda kobieta w społeczeństwie.” (FGI, Użytkowniczka)

„Nigdy nie wyobrażałam sobie, że moje dziecko może funkcjonować beze mnie, a teraz wiem, że np. gdy jestem u lekarza, to asystent może przebywać z dzieckiem. Czuję się bezpiecznie, bo moje dziecko jest zaopiekowane należycie i rozumiane przez asystenta.”
(FGI, Rodzice)

„Żona i ja mogliśmy być tylko rodzicami. Nie musieliśmy być przez ten czas terapeutami, psychologami, specjalistami, itd. tylko po prostu rodzicami. I, że to dziecko jest bezpieczne z kimś, a my mogliśmy być razem, niekoniecznie z kimś.” (FGI, Rodzice)

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

„Nie proszę ciągle o pomoc sąsiadów lub członków rodziny (...),
jestem zadowolona i wiem, że mogę liczyć na asystenta, mój komfort
życia zdecydowanie się poprawił.” (CAWI, Użytkowniczka)

„Asystent to naprawdę mój najlepszy skarb” (FGI, Użytkownik).

„Chciałabym, aby trwała, żeby nie mieć poczucia, że się kończy
i wrócę do tego, jak było wcześniej” (CAWI, Użytkowniczka)

Powyższe wypowiedzi pokazują, jakie znaczenie dla osób z niepełnosprawnościami i ich bliskich ma dostęp do asystencji osobistej oraz w jaki sposób usługa ta wspiera je w prowadzeniu niezależnego życia. Postulowane systemowe wdrożenie bezpłatnej asystencji osobistej pozwoli na płynne jej uruchomienie oraz zapewni ciągłość korzystania z tej formy wsparcia również osobom, których sytuacja zdrowotna czy życiowa ulegnie zmianie, bez konieczności czekania na uruchomienie kolejnego programu wsparcia asystenckiego.

Dodatkową korzyścią z wprowadzenia AOON jest zdobycie przez osoby z niej korzystające nowych kompetencji i umiejętności związanych z:

- współpracą,
- komunikacją interpersonalną
- zarządzaniem pracą innych osób,
- pełnieniem obowiązków pracodawcy (jeśli osoba z niepełnosprawnością samodzielnie zatrudnia swojego asystenta).

2.2 Elementy usługi testowane w pilotażu

Instrument testowany był na terenie sześciu województw o różnych uwarunkowaniach społeczno-ekonomicznych i odmiennym potencjale infrastruktury społecznej. W trzech województwach podmiotem odpowiedzialnym i organizującym proces testowania była Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi (Fundacja). Były to

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

województwa: dolnośląskie, lubelskie i wielkopolskie. W kolejnych trzech – pomorskim, śląskim, warmińsko-mazurskim – Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną (PSONI). Do korzystania z usług AOON w ramach pilotażu, zgodnie ze [Standardem usługi asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością](#), uprawnione były (wg kryterium niepełnosprawności):

- osoby z poważnymi i trwałymi trudnościami natury fizycznej, sensorycznej lub psychicznej,
- osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub osoby w spektrum autyzmu.

Wsparciem asystenckim objęliśmy 158 osób (73 kobiety i 85 mężczyzn) z wymienionych województw. Były to osoby w różnym wieku. Najmłodszy z nich miał 4, a najstarszy 92 lata. Większe grupy stanowiły osoby:

- z niepełnosprawnościami sprzężonymi – najczęściej sprzężenie dotyczyło jednoczesnego występowania niepełnosprawności ruchowej i neurologicznej, niekiedy również intelektualnej,
- w kryzysie zdrowia psychicznego,
- w spektrum autyzmu,
- głuchoniewidome,
- z niepełnosprawnością intelektualną.

W sumie w ciągu 8 miesięcy zrealizowaliśmy 84 974 godziny wsparcia asystencji osobistej (PSONI – 44 366 godzin, Fundacja – 40 608), co stanowiło średnio ponad 10 tys. godzin w miesiącu. Liczba godzin wsparcia w przeliczeniu na jednego użytkownika wahała się w przedziale 20-240 godzin w miesiącu.

W testowaniu instrumentu wzięło udział również 224 asystentów osobistych oraz 10 doradców wzajemnych.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Pierwszy etap wsparcia: działania realizowane przed rozpoczęciem korzystania z usług AOON:

- Opracowanie Indywidualnego Planu Wsparcia (IPW), w tym:
 - przeprowadzenie szczegółowej autodiagnozy potrzeb osoby z niepełnosprawnościami w zakresie niezbędnego wsparcia asystenckiego; narzędziem do autodiagnozy był formularz zawierający pięć grup czynności wraz pytaniami o:
 - czas potrzebny na wykonanie danej czynności w ciągu dnia,
 - częstotliwość ich wykonywania w ciągu doby,
 - pory dnia, kiedy w skali tygodnia i miesiąca potrzebne jest wsparcie w wykonaniu danej czynności.
 - dane zawarte w autodiagnozie pozwoliły określić niezbędną liczbę godzin wsparcia ustalonej odpowiednio w skali doby, tygodnia i miesiąca.
- Szkolenie dla użytkowników z zakresu zarządzania asystencją osobistą i współpracy z asystentem osobistym; szkolenie było realizowane w niewielkich grupach, w trybie stacjonarnym lub zdalnym.
- Wsparcie realizatora dla osoby z niepełnosprawnością w ustaleniu zasad trójstronnego kontraktu i wyborze asystenta osobistego.
- Wybór przez osobę z niepełnosprawnością formy zakontraktowania asystenta lub asystentów osobistych spośród wskazanych poniżej form:
 - osoba z niepełnosprawnością sama przedstawia realizatorowi asystenta lub asystentów osobistych, z których usług chce korzystać,
 - osoba z niepełnosprawnością zwraca się do realizatora o znalezienie asystenta lub asystentów osobistych, spośród których wybierze asystenta lub asystentów dla siebie.
- Podpisanie kontraktów trójstronnych pomiędzy osobami z niepełnosprawnościami, asystentami osobistymi oraz realizatorami usługi.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Drugi etap wsparcia: w trakcie korzystania z usług AOON:

- Okresowy monitoring jakości usług prowadzony przez realizatorów, a w razie potrzeby zmiana asystenta osobistego, zakresu jego czynności lub treści kontraktu.
- Ewaluacja realizowanych usług asystencji osobistej.
- Prowadzenie doradztwa wzajemnego dla użytkowników.
- Rozliczanie pakietu aktywizacyjnego.
- Realizacja superwizji dla asystentów osobistych.

Czas wsparcia ustalany był zgodnie z indywidualnymi potrzebami osoby z niepełnosprawnością – od 20 lub 30 godzin miesięcznie aż do usługi świadczonej całodobowo (ostatecznie żadnemu z użytkowników nie przyznano wsparcia całodobowego). Oferowano także możliwość przyznania wsparcia w większym wymiarze niż całodobowe, w razie konieczności wsparcia w danej czynności przez więcej niż 1 asystenta (np. przy czynnościach higienicznych).

Budżet osobisty (BO) testowany był w projekcie w ścisłym powiązaniu z asystencją osobistą. Przetestowane zostały wybrane elementy BO związane z jego założeniami ideowymi oraz procedurami przyznawania wsparcia.

Elementami BO testowanymi w pilotażu były:

- proces aplikowania o BO wraz z formularzem autodiagnozy,
- działanie zespołów ds. IPW, w tym:
 - stosowanie przez zespoły podejścia skoncentrowanego na osobie oraz zapewnienie decyzyjności i kontroli nad procesem przyznawania BO i AOON;
 - elastyczne dopasowywanie liczby godzin wsparcia asystenta osobistego do sytuacji konkretnej osoby z uwzględnieniem:
 - jej potrzeb,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- miejsca zamieszkania,
 - barier – również związanych z brakiem dostępności,
 - planów,
 - innych istotnych czynników zidentyfikowanych przez zespół.
- Sporządzanie przez zespoły ds. IPW Indywidualnych Planów Wsparcia dla osób starających się o asystencję osobistą.
 - Samodzielny wybór odpowiedniej osoby przez użytkownika powiązany z decyzją o jej zatrudnieniu w charakterze asystenta osobistego (zatrudnienie za pośrednictwem realizatora projektu).
 - Ustalanie zasad i harmonogramu współpracy użytkownika z asystentem w oparciu o przyznaną liczbę godzin wsparcia.
 - Możliwość i potrzeba przesuwania przez użytkownika liczby godzin między poszczególnymi miesiącami – w czasie, gdy otrzymywał wsparcie.

2.3 Najważniejsze wnioski i rekomendacje z pilotażu

Standard usługi Asystencja Osobista Osoby z Niepełnosprawnością to jeden z ośmiu instrumentów umożliwiających realizację prawa do samostanowienia osób z niepełnosprawnościami oraz pełne i skuteczne włączenie społeczne tej grupy.

Założenia projektu są zgodne z:

- [Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych](#) (Dz.U. 2012 poz. 1169),
- [Uwagami końcowymi Komitetu ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami do sprawozdania Polski z wdrażania KPON](#) (2018) oraz
- [Komentarz ogólny ONZ 5 PL.pdf](#) (niezaleznezycie.pl)

Wyrażają się w idei, że każda osoba z niepełnosprawnością ma prawo do niezależnego życia, dostępu do wsparcia oraz realizacji wszystkich wolności i praw człowieka.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Asystencja osobista i budżet osobisty to formy wsparcia, które obecnie nie funkcjonują systemowo. Rozwiązania w zakresie asystencji osobistej to zadania publiczne o ograniczonej czasowo realizacji, a ich charakter jest węższy niż instrument testowany w ramach projektu. Świadczona usługa często ma wyłącznie charakter opiekuńczy i nie jest zgodna z zasadami KPON, zwłaszcza ze wspomnianym wyżej art. 19.

Budżet osobisty jest rozwiązaniem zupełnie nowym, nie testowanym do tej pory w Polsce. Oba instrumenty przywracają podmiotowość osobom z niepełnosprawnościami, stawiając je w centrum usług wsparcia, wyrównują szanse i dają możliwość niezależnego życia w społeczności lokalnej na równi z innymi osobami.

Celem ewaluacji *Standardu asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami* była ocena, w jaki sposób instrument funkcjonował w trakcie pilotażu. Ewaluacji podlegał cały instrument i poszczególne jego elementy, takie jak:

- a. autodiagnoza,
- b. praca zespołów ds. IPW,
- c. proces przyznawania godzin wsparcia i ustalania stawek,
- d. szkolenia dla asystentów osobistych,
- e. szkolenia dla użytkowników asystencji osobistej,
- f. wybór asystenta osobistego przez osobę z niepełnosprawnością,
- g. ustalanie harmonogramu współpracy i jej przebieg.

Badanie obejmowało również ocenę rezultatów, a także próbę odpowiedzi na pytanie o zróżnicowanie specyfiki asystencji osobistej w odniesieniu do różnych grup.

Ewaluacja prowadzona była z uwzględnieniem zasad dostępności procesu badawczego dla osób z różnymi niepełnosprawnościami. Wszystkim uczestnikom testowania niezależnie od stopnia, rodzaju niepełnosprawności i potrzeb w komunikowaniu się zapewniliśmy możliwość wyrażenia swojej opinii.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Instrument testowany był w sześciu województwach, o różnych uwarunkowaniach społeczno-ekonomicznych i odmiennym potencjale infrastruktury społecznej. Były to województwa:

- dolnośląskie,
- lubelskie,
- wielkopolskie,
- pomorskie,
- śląskie,
- warmińsko-mazurskie.

Do korzystania z asystencji osobistej w ramach pilotażu uprawnione były osoby z poważnymi i trwałymi naruszeniami sprawności:

- fizycznej,
- sensorycznej,
- psychicznej,
- osoby z niepełnosprawnością intelektualną,
- osoby w spektrum autyzmu.

Wsparcie uczestników w pilotażu składało się z dwóch etapów:

- 1) przed rozpoczęciem korzystania z usług asystenta osobistego oraz
- 2) w trakcie korzystania z usług asystenta osobistego.

Badanie jednoznacznie wskazało, że **asystencja osobista osób z niepełnosprawnościami jest niezwykle istotnym instrumentem, zapewniającym podmiotowość, samostanowienie i samodzielność oraz zwiększającym aktywność osób z niepełnosprawnościami. Jest rozwiązaniem potrzebnym i wyczekiwanym przez osoby z niepełnosprawnościami oraz rodziców dzieci z**

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

niepełnosprawnościami. Obie grupy oczekują przeniesienia usług asystenckich na poziom rozwiązań systemowych, które zapewnią:

- stabilny i trwały charakter asystencji osobistej, niezależnie od tymczasowych lub jednorazowych projektów i programów,
- dostęp do usługi zarówno dla osób potrzebujących niewielkiego zakresu wsparcia i dla osób potrzebujących intensywnego wsparcia,
- dostęp do usługi na obszarze całego kraju,
- włączenie do grona odbiorców usług dorosłych i dzieci z niepełnosprawnościami.

W przypadku rodzin z dziećmi z niepełnosprawnością oraz rodzin z osobami wymagającymi intensywnego wsparcia asystencja osobista może pełnić jednocześnie funkcję wsparcia wytchnieniowego.

Asystencja osobista realizowana zgodnie z wytycznymi *Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych* oraz *Komentarza Generalnego nr 5 do art. 19 KPON* ma ogromny potencjał jako usługa wspierająca realizację prawa do niezależnego życia i samostanowienia osób z niepełnosprawnościami. Aby go wykorzystać, w ramach jej wdrażania należy zapewnić szkolenia w tym zakresie dla rodzin osób z niepełnosprawnościami, asystentów osobistych, a także samych osób z niepełnosprawnościami.

Badanie ewaluacyjne pokazało, że jest potrzeba szkoleń uświadamiających na temat usług asystencji osobistej, roli asystenta, roli i niezależnego życia użytkownika oraz roli jego rodziny.

Badanie wykazało, że udział w pilotażu zmienił na lepsze życie zdecydowanej większości Użytkowników z niepełnosprawnościami. Wskazali oni na zwiększenie:

- decyzyjności,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- samodzielności i niezależności od innych,
- aktywności i zaangażowania w życie społeczności lokalnej,
- udziału w życiu kulturalnym swojej społeczności lokalnej,

a także:

- poprawę jakości relacji rodzinnych i towarzyskich,
- wsparcie w pracy,
- zmniejszenie poczucia samotności.

Asystenci osobiści potwierdzają rezultaty z pilotażu opisane przez osoby z niepełnosprawnościami. Warto wspomnieć, że asystenci osobiści świadczyli usługę w bardzo różnorodny sposób i różnie też widzieli swoją rolę. W wielu przypadkach łączyli asystencję osobistą z elementami pracy trenera aktywności, terapeuty zajęciowego lub trenera samodzielności. Asystenci często też współpracowali z rodzinami użytkowników, wyjaśniając, na czym polega samostanowienie dorosłej osoby z niepełnosprawnością. Dla wielu asystentów istotne było poczucie akceptacji rodziny użytkownika usług dla podejmowanych działań.

Udział w pilotażu chwalą również rodzice dzieci z niepełnosprawnościami. Wsparcie asystenta osobistego dla ich dziecka przyniosło im wiele korzyści w postaci:

- ulgi psychicznej wskutek dobrego zaopiekowania się dzieckiem przez asystenta osobistego;
- braku wyrzutów sumienia w trakcie odpoczynku od opieki;
- wytchnienia;
- większej ilości czasu, który mogli wykorzystać na załatwienie różnych spraw lub pełnienia roli rodzica w sposób zbliżony do rodziców dzieci bez niepełnosprawności, a nie terapeuty czy rehabilitanta własnego dziecka.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Asystencja osobista jako rozwiązanie systemowe w Polsce jest zupełnie nowym sposobem wspierania osób z niepełnosprawnościami. Dotychczasowe rozwiązania projektowe w znacznym stopniu odbiegały od wymogów wskazanych w definicji asystencji osobistej zawartej w *Komentarzu Generalnym nr 5 Komitetu ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami*. Z wcześniejszej analizy wynika, że rozwiązania, o których mowa, do tego stopnia miały się ze wspomnianą definicją, iż w niektórych wypadkach nie zasługują na nazwę „asystencja osobista”. Rzeczywisty charakter i cel AOOD wynikają wprost z art. 19 *Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych* oraz *Komentarza Generalnego nr 5* do tejże.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

3. Zakres asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością

W *Standardzie* koncentrujemy się na czterech obszarach konstytuujących AOON:

- kto jest uprawniony do korzystania z asystencji osobistej? (zakres podmiotowy),
- jak wygląda etap profilowania wsparcia, sposób doboru i dostosowania narzędzi i metod udzielanego wsparcia oraz ścieżka wsparcia? (zakres przedmiotowy),
- gdzie może być świadczona asystencja osobista? (zakres przestrzenny),
- w jakich czynnościach asystent osobisty może wspierać użytkownika usługi? (zakres czynnościowy).

3.1 Definicja usługi

Asystencja osobista osoby z niepełnosprawnością jest formą indywidualnego wsparcia osoby z niepełnosprawnością w wykonywaniu codziennych czynności, których osoba ta nie może wykonywać na równi z innymi osobami.

Zgodnie z *Komentarzem Generalnym nr 5 Komitetu ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami* (dalej: Komentarz Generalny nr 5) na temat niezależnego życia i bycia częścią społeczności:

„Asystencja osobista osób z niepełnosprawnościami odnosi się do dopasowanego do użytkownika wsparcia osób drugich dostępnego

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

dla osoby z niepełnosprawnością, stanowiącego narzędzie, które
umożliwia niezależne życie³.”

Usługa wspierająca będzie asystencją osobistą w rozumieniu *Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych*, jeśli zachowane będą poniższe warunki:

„(i) finansowanie asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami odbywać się musi w oparciu o spersonalizowane kryteria oraz przy wzięciu pod uwagę zawartych w prawach człowieka standardów godnego zatrudnienia. Środki finansowe z przeznaczeniem na opłacenie wszelkiej potrzebnej pomocy muszą być przyznane osobie z niepełnosprawnością i przez nią wydatkowane. Asystencja opiera się na indywidualnej ocenie potrzeb i okoliczności życiowych. Indywidualizacja usług nie może prowadzić do ograniczenia środków lub do ponoszenia odpłatności własnej.

(ii) Usługi te podlegać muszą kontroli osoby z niepełnosprawnością, w takim znaczeniu, że to ta osoba zamawia usługi od jednego z wielu wykonawców bądź pełni rolę pracodawcy. Osoby z niepełnosprawnością mają możliwość dokładnego dopasowania tej usługi do swoich potrzeb, czyli do decydowania o tym, kto, jak, kiedy i w jaki sposób świadczy usługę, mają one również możliwość instruowania osób tę usługę świadczących.

(iii) Asystencja osobista osób z niepełnosprawnościami to relacja „jeden na jeden”. Asystenci muszą być pozyskiwani, szkoleni i nadzorowani przez osobę, która otrzymała asystencję. Asystentami

³ Komentarz generalny nr 5 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami, tłum. Krzyżanowska K., Warszawa 2019, str. 10, https://niezaleznezycie.pl/wp-content/uploads/Komentarz_og%C3%B3lny_ONZ_5_PL.pdf

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

nie należy „dzielić się” z innymi bez całkowitej i dobrowolnej zgody osoby, która otrzymała asystencję. Taki proceder może bowiem ograniczyć samodzielne i spontaniczne życie w społeczności.

(iv) Samodzielne decydowanie o warunkach świadczenia usługi. Osoby z niepełnosprawnościami, które wymagają asystencji, mogą samodzielnie decydować o tym, w jakim stopniu chcą kontrolować świadczenie usługi, kontrolę tę mogą one dostosować do własnych preferencji oraz okoliczności życiowych. Nawet w przypadku, gdy delegujemy odpowiedzialność „pracodawcy”, to osoba z niepełnosprawnością zawsze pozostaje w centrum podejmowanych decyzji dotyczących wsparcia, to ona pozostaje tą, w której stronę kierowane są wszelkie pytania i której preferencje należy respektować. Kontrola asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami może odbywać się za pośrednictwem wspieranego podejmowania decyzji⁴.

3.2 Zakres podmiotowy

Zgodnie z definicją z art. 1 *Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych* osoby z niepełnosprawnościami to

„osoby, które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, psychiczną, intelektualną lub w zakresie zmysłów co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami”.

⁴ Komentarz generalny nr 5 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami, tłum. Krzyżanowska K., Warszawa 2019, str. 10, https://niezaleznezycie.pl/wp-content/uploads/Komentarz_og%C3%B3lny_ONZ_5_PL.pdf

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

W aktualnym systemie wsparcia prawo do skorzystania z asystencji osobistej mają osoby posiadające orzeczenie o niepełnosprawności lub dokument równoważny wydany zgodnie z prawem krajowym. Docelowo prawo skorzystania z AOON nie powinno być uwarunkowane koniecznością posiadania orzeczenia lub dokumentu równoważnego. Podstawą przyznania wsparcia powinny być potrzeby udokumentowane również za pomocą np. zaświadczenia lekarskiego, psychologicznego czy pedagogicznego.

Zgodnie z KPON użytkownikami asystencji osobistej mogą być osoby dorosłe, młodzież i dzieci bez względu na rodzaj czy stopień niepełnosprawności, miejsce zamieszkania, czy sytuację ekonomiczną.

W *Standardzie* nie określamy górnej granicy wieku osób korzystających z asystencji osobistej. Zadanie to wymaga dodatkowych analiz, które uwzględnią również finansowy aspekt realizacji usługi⁵.

⁵ Najczęściej wskazywane warianty uwzględniające wiek użytkowników AOON to:

- a. z asystencji osobistej może skorzystać każda osoba z niepełnosprawnością, w tym z niepełnosprawnością nabytą w związku ze starzeniem się;
- b. użytkownikiem asystencji osobistej może być każda osoba z niepełnosprawnością, u której powstanie niepełnosprawności nie jest związane z procesem starzenia się organizmu; dotyczy to również sytuacji, kiedy niepełnosprawność nastąpiła po 65 roku życia;
- c. użytkownikiem asystencji osobistej może być każda osoba, która nabyła niepełnosprawność przed ukończeniem 65 roku życia.

Pierwszy z wymienionych wyżej wariantów jest rozwiązaniem w pełni wdrażającym zasadę włączenia społecznego. Przyjęcie takiego stanowiska wychodzi naprzeciw zachodzącym w Polsce procesom demograficznym i rosnącemu zapotrzebowaniu osób starszych na wsparcie w realizacji codziennych czynności i aktywności. Jednak finansowy koszt przyjęcia takiego rozwiązania jest znaczący. Aktualnie żadne z państw, które realizują asystencję osobistą nie zdecydowało się na przyjęcie takiego wariantu. Objęcie AOON wszystkich bez względu na wiek może ograniczyć faktyczną dostępność usługi dla osób potrzebujących kompleksowego i intensywnego wsparcia, które nie są seniorami.

Drugi wariant niweluje większość ryzyk związanych z wprowadzeniem AOON bez określenia górnej granicy wieku użytkowników. W wielu przypadkach ocena czy niepełnosprawność jest skutkiem starzenia się organizmu, w praktyce może okazać się trudna do przeprowadzenia. Ponadto bez realnego wsparcia pozostaną seniorzy, u których niepełnosprawność pojawiła się w związku ze starzeniem się organizmu, np. w wyniku demencji.

Ostatni z trzech wariantów jest najczęściej spotykanym rozwiązaniem. Występuje m.in. w Słowenii, Szwecji i Regionie Flamandzkim (części Królestwa Belgii). Podstawowym jego mankamentem jest

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Zasadniczą przesłanką do skorzystania z asystencji osobistej jest potrzeba wsparcia asystenta osobistego w realizacji podstawowych codziennych czynności, w co najmniej jednym z poniższych zakresów:

- a. czynności samoobsługowe, np. czynności fizjologiczne, higiena osobista, jedzenie, ubieranie się,
- b. komunikowanie się z innymi i kontakty społeczne,
- c. przemieszczanie się,
- d. prowadzenie gospodarstwa domowego, w tym pełnienie ról w rodzinie,
- e. wykonywanie czynności związanych z prowadzeniem aktywności społecznej i zawodowej.

Szacując zapotrzebowanie na usługi asystencji osobistej, musimy uwzględnić:

- a. całkowity brak możliwości wykonania danej czynności samodzielnie oraz
- b. istotne utrudnienia w jej wykonywaniu, np. wydłużenie czasu potrzebnego na wykonanie,
- c. zagrożenia bezpieczeństwa i dyskomfort psychofizyczny osoby z niepełnosprawnością podczas wykonywania danej czynności.

Na obecnym etapie rozwoju systemu wsparcia w zakresie asystencji osobistej rekomendujemy przyjęcie minimalnego wymiaru na poziomie min. 20 godzin w miesiącu. Docelowo każda osoba wymagająca wsparcia asystenckiego będzie mogła z niego skorzystać w takim wymiarze czasowym, jakiego potrzebuje.

arbitralny charakter granicy 65 roku życia. W tym modelu asystencja osobista nie będzie narzędziem deinstytucjonalizacji wsparcia osób, których niepełnosprawność powstała po ukończeniu 65 lat. Za dyskryminujący uznajemy wariant, w którym świadczenie AOON kończy się wraz z osiągnięciem przez użytkownika 65 roku życia. Optymalnym wydaje się być rozwiązanie, zgodnie z którym osoby, które nabyły niepełnosprawność przed ukończeniem 65 lat, mają prawo korzystać z AOON również po tym czasie. Natomiast osoby, u których niepełnosprawność pojawiła się w efekcie starzenia się organizmu, powinny móc skorzystać z form wsparcia dedykowanych seniorom.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

W przypadku niepełnosprawności sprzężonej (np. osoba głuchoniewidoma) można korzystać jednocześnie z usług asystenta osobistego oraz tłumacza języka migowego. Znajomość polskiego języka migowego jest atutem asystenta osobistego, dzięki czemu zwiększa się efektywność wsparcia osób komunikujących się w ten sposób. Asystent osobisty nie może jednak przejmować roli tłumacza języka migowego. Tłumaczenie z i na język migowy może być elementem towarzyszącym innym pracom asystenta osobistego wykonywanym dla użytkownika, jednak nie może być elementem dominującym.

Z prawa do asystencji osobistej mogą korzystać osoby z niepełnosprawnością, które:

- a. posiadają polskie obywatelstwo lub mają prawo stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub
- b. łącznie: posiadają obywatelstwo jednego z państw członkowskich UE, zamierzają przebywać w Polsce min. 1 rok oraz mogą to udowodnić (np. przedstawić pozwolenie na pracę lub dokumenty poświadczające uzyskanie stypendium),
- c. cudzoziemcy, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy udzielone w związku z okolicznością, o której mowa w art. 159 ust. 1 pkt 1 lit. c lub d ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach – przez czas trwania pobytu na terytorium RP, o ile usługa asystencji osobistej jest świadczona na terytorium RP.

W ustaleniu prawa do AOON nie bierzemy pod uwagę kryterium dochodowego.

Zgodnie z wymaganiami KPON i Komentarza Generalnego nr 5. asystencja osobista, jako wsparcie kompensujące niepełnosprawność, jest świadczona bezpłatnie.

Warunkiem przyznania asystencji osobistej jest odbycie przez użytkownika szkolenia, o którym mówimy szerzej w [rozdziale 7. Standardu](#).

Użytkownikami asystencji osobistej mogą być również osoby:

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- a. wymagające wsparcia w trybie intensywnym, w tym całodobowym,
- b. wymagające wsparcia kilku asystentów osobistych w tym samym czasie,
- c. które ze względu na rodzaj i stopień niepełnosprawności nie są w stanie podjąć decyzji o preferowanym sposobie organizacji i realizacji AOON, ani przekazywać instrukcji asystentowi (np. znaczna lub głęboka niepełnosprawność intelektualna, spektrum autyzmu, kryzys zdrowia psychicznego); osoby te wymagają intensywnego i kompleksowego wsparcia w podejmowaniu decyzji,
- d. są osobami z pełną lub ograniczoną zdolnością do czynności prawnych lub osobami ubezwłasnowolnionymi (do czasu zniesienia w Polsce instytucji ubezwłasnowolnienia i zastąpienia jej systemem wspieranego podejmowania decyzji),
- e. które przebywają w placówkach całodobowych, np. DPS, ZOL, COL lub placówkach dziennego pobytu, np. WTZ czy ŚDS (w tym przypadku liczba godzin wsparcia asystenckiego musi uwzględniać czas przebywania użytkownika w placówce, aby realnie wykorzystać przyznaną liczbę godzin AOON oraz uniknąć podwójnego finansowania usług),
- f. uczęszczające do placówek edukacyjnych na każdym etapie edukacji (począwszy od przedszkola po kształcenie dorosłych), również w Specjalnych Ośrodkach Szkolno-Wychowawczych oraz Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych,
- g. których rodzice, małżonkowie lub inni członkowie rodzin, sprawując nad nimi opiekę, mają ustalone prawo do:
 - świadczenia pielęgnacyjnego,
 - specjalnego zasiłku opiekuńczego lub
 - zasiłku dla opiekuna.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Fakt pobierania świadczenia z tytułu opieki nad osobą z niepełnosprawnością nie może ograniczać prowadzenia niezależnego życia przez osobę korzystającą z AOON.

3.3 Zakres przedmiotowy

Zasadniczym celem AOON jest wzrost jakości życia i niezależności użytkownika, a nie osiągnięcie celów terapeutycznych lub rehabilitacyjnych zdefiniowanych przez specjalistów. Większość użytkowników będzie korzystała z asystencji osobistej przez długi czas, a wielu z nich – przez całe życie.

Ścieżka wsparcia w ramach AOON obejmuje następujące etapy i elementy:

I. Etap pierwszy – przed rozpoczęciem korzystania z AOON

1. Profilowanie wsparcia

- a. oparte jest na potrzebach, planach i możliwościach osoby z niepełnosprawnością opisanych w formularzach autodiagnozy potrzeb (załącznik nr 2 i 3 do Standardu);
- b. Użytkownik zgłasza zapotrzebowanie na usługi asystencji osobistej w PCPR właściwym ze względu na aktualne miejsce zamieszkania;
- c. Formularz autodiagnozy wypełnia:
 - osoba z niepełnosprawnością, która będzie korzystała ze wsparcia asystenckiego (również osoba ubezwłasnowolniona, jeśli jest w stanie zrobić to samodzielnie) lub
 - rodzic lub opiekun prawny osoby z niepełnosprawnością do 13 r.ż. lub
 - rodzic lub inna osoba stale wspierająca osobę ze znaczną niepełnosprawnością, która nie jest w stanie samodzielnie wypełnić formularza autodiagnozy.
- d. Wypełniony formularz autodiagnozy trafia do Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie (PCPR) właściwego ze względu na aktualne miejsce

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

zamieszkania wnioskodawcy/potencjalnego użytkownika usługi, a po formalnej weryfikacji jest przekazywany do Zespołu ds. Indywidualnego Planu Wsparcia (Zespół ds. IPW).

- e. Na podstawie informacji z formularza autodiagnozy Zespół ds. IPW opracowuje Wstępny indywidualny plan wsparcia AOON (załącznik nr 4 do Standardu). Zespół przesyła wstępny IPW do osoby wnioskującej oraz ustala termin i miejsce spotkania konsultacyjnego z tą osobą.
- f. W trakcie spotkania konsultacyjnego Zespół ds. IPW przy aktywnym udziale osoby wnioskującej weryfikuje i uszczegóławia potrzeby przyszłego użytkownika AOON oraz omawia propozycje zawarte we wstępnym IPW. W razie potrzeby w spotkaniu konsultacyjnym, poza osobą z niepełnosprawnością, może wziąć udział również jej opiekun prawny lub inna osoba stale wspierająca. Efektem spotkania jest wspólne przyjęcie ustaleń w zakresie:
- liczby przyznanych godzin asystencji osobistej,
 - możliwości wyboru asystenta (jeśli użytkownik nie zadeklarował w autodiagnozie własnego kandydata na asystenta osobistego),
 - szkoleń uzupełniających dla asystenta osobistego (jeśli takie szkolenia są potrzebne),
 - dodatkowych elementów usługi, tj. skorzystania z doradztwa wzajemnego lub z refundacji dodatkowych kosztów asystencji osobistej, o których mowa [w rozdziale 11 Standardu](#),
- g. W ciągu 14 dni od spotkania konsultacyjnego Zespół ds. IPW wydaje ostateczną decyzję o liczbowym i czynnościowym zakresie wsparcia asystenckiego (wzór decyzji jest załącznikiem nr 9 Standardu).
- h. Jeśli użytkownik uzna, że decyzja Zespołu ds. IPW jest niezadowolająca, może odwołać się do PCPR odpowiedzialnego za organizację AOON na terenie powiatu zamieszkania użytkownika. PCPR przekazuje sprawę do

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

ponownego rozpatrzenia przez Zespół ds. IPW obradujący w innym składzie.

- i. Zespół ds. IPW rozpatrujący odwołanie może zdecydować o ponownym spotkaniu konsultacyjnym z użytkownikiem, jeśli będzie taka potrzeba. Zespół ds. IPW w ciągu 7 dni przekazuje decyzję o sposobie rozpatrzenia odwołania.

2. Wybór przez osobę z niepełnosprawnością formy zatrudnienia asystenta lub asystentów

- a. Na podstawie decyzji Zespołu ds. IPW użytkownik lub jego przedstawiciel prawny wybiera jedno z poniższych rozwiązań:
- sam zatrudnia asystenta osobistego,
 - wspólnie z innymi osobami z niepełnosprawnością tworzy podmiot zajmujący się realizacją AOON lub zarządzaniem nimi,
 - korzysta z asystencji osobistej oferowanej przez organizację pozarządową, przedsiębiorstwo społeczne lub centrum usług społecznych,
 - korzysta z asystencji osobistej zorganizowanej przez powiat.
- b. Użytkownik może zatrudniać asystenta osobistego na podstawie umowy zawartej między dwiema osobami fizycznymi, bez konieczności zakładania działalności gospodarczej. Powstaje formuła ograniczająca obowiązki podatkowo-składkowe użytkownika usług AOON.
- c. Użytkownik korzystający z bardzo intensywnego wsparcia, min. 12 godzin na dobę, ma możliwość równoległego korzystania z kilku usługodawców i kilku asystentów osobistych.
- d. W wyborze jednego z wymienionych wyżej wariantów może użytkownikowi pomóc osoba zajmująca się doradztwem wzajemnym.

3. Wsparcie użytkownika asystencji osobistej

Zadania koordynatora ds. asystencji osobistej:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- a. Obowiązkiem podmiotu prawnego świadczącego asystencję osobistą jest zatrudnienie koordynatora ds. AOON.
- b. Koordynator ds. AOON przedstawia użytkownikowi co najmniej 2 kandydatów na asystenta osobistego (jeśli użytkownik nie zadeklarował własnego kandydata na asystenta). Użytkownik wybiera asystenta dla siebie.
- c. Koordynator ds. AOON wspólnie z użytkownikiem i asystentem osobistym opracowują i zawierają kontrakt trójstronny.
- d. Koordynator ds. AOON wspiera użytkownika w organizacji i przeprowadzeniu indywidualnego szkolenia dla asystenta lub asystentów osobistych.
- e. Koordynator ds. AOON informuje użytkownika o:
 - możliwości i zasadach korzystania z doradztwa wzajemnego oraz organizuje to wsparcie, jeśli użytkownik wyrazi taką potrzebę,
 - zasadach monitorowania i sprawozdawczości z realizacji usługi,
 - terminie szkolenia dla użytkowników asystencji osobistej (jeśli dotyczy).

4. Szkolenia dla użytkownika asystencji osobistej

- a. Użytkownik musi ukończyć szkolenie przygotowujące do korzystania z asystencji osobistej. Szkolenie odbywa się indywidualnie lub w niewielkich grupach, w trybie stacjonarnym lub zdalnym. Szkolenie organizuje podmiot, który osoba z niepełnosprawnością wybrała jako usługodawcę AOON.
- b. Jeśli użytkownik decyduje się pełnić rolę pracodawcy swojego asystenta, musi ukończyć szkolenie wprowadzające do roli pracodawcy AOON, realizowane przez podmiot zajmujący się zarządzaniem usługami AOON lub organizację osób z niepełnosprawnościami w rozumieniu *Komentarza Generalnego nr 7 do KPN*.

Szerzej na temat szkoleń piszemy [w rozdziale 7 Standardu](#).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

II. Etap drugi – w trakcie korzystania z usług AOON

1. Okresowy monitoring jakości usług prowadzony przez usługodawcę w tym miesięczne rozliczenia z godzin świadczonego wsparcia, a w razie potrzeby zmiana asystenta osobistego, zakresu jego czynności lub treści kontraktu.
2. Rozpatrywanie spraw zgłoszonych w ramach przestrzegania zasad etyki.
3. Ewaluacja realizowanych usług.
4. Supervizja asystentów osobistych.
4. Doradztwo wzajemne (*peer counseling*) dla użytkowników AOON.
5. Mediacje w konfliktach pomiędzy osobą z niepełnosprawnością a asystentem osobistym (nieodpłatne, także dla osób będących pracodawcami dla swoich asystentów).

Za świadczenie wskazanych wyżej form wsparcia odpowiada usługodawca, który musi posiadać zasoby kadrowe i organizacyjne pozwalające na ich realizację. Koszt każdej z tych usług musi być kosztem składowym ogólnego kosztu asystencji osobistej. Docelowo koszty te powinny być finansowane z budżetu osobistego użytkownika AOON.

Jeśli osoba z niepełnosprawnością jest bezpośrednim pracodawcą dla swojego asystenta, to:

- a. za monitoring usługi odpowiedzialne jest PCPR właściwe dla miejsca zamieszkania użytkownika usługi,
- b. osoba z niepełnosprawnością powinna mieć dostęp do doradztwa wzajemnego organizowanego:
 - docelowo przez organizacje osób z niepełnosprawnościami w rozumieniu *Komentarza Generalnego nr 7 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami* lub organizacje rodziców i opiekunów osób z niepełnosprawnościami nie mogących się samodzielnie reprezentować, spełniających kryteria zawarte w ww. *Komentarzu*;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- w okresie przejściowym także przez organizacje pozarządowe, instytucje i podmioty, których kadra posiada odpowiednie doświadczenie i kwalifikacje.

Zakres czasowy świadczenia asystencji osobistej ustalany jest zgodnie z indywidualnymi potrzebami osoby z niepełnosprawnością. Rekomendujemy, aby minimalne miesięczne wsparcie asystenckie wyniosło 20 godzin, a maksymalnie miało wymiar usługi świadczonej całodobowo. W razie konieczności wsparcia użytkownika przez więcej niż 1 asystenta osobistego jednocześnie (np. przy czynnościach higienicznych) wymiar czasowy przyznanego wsparcia może przekroczyć 24 godziny na dobę.

3.4 Zakres przestrzenny

W ujęciu makro usługi asystencji osobistej są świadczone:

- na całym obszarze RP; zmiana miejsca zamieszkania na terytorium RP nie wymaga ponownej procedury ustalenia prawa do asystencji osobistej oraz nie powoduje faktycznej przerwy w możliwości korzystania z tej usługi;
- poza granicami RP na zasadach określonych w toku prac nad ustawą o asystencji osobistej.

W ujęciu mikro asystencja osobista jest realizowana w:

- a. miejscu zamieszkania użytkownika usługi,
- b. przestrzeniach w społeczności lokalnej, w których użytkownik funkcjonuje na co dzień, np. w miejscu pracy, nauki lub dziennego pobytu użytkownika lub w trakcie wyjazdów (np. na urlop, turnus rehabilitacyjny, kolonie),
- c. instytucjach całodobowego pobytu funkcjonujących do momentu zakończenia procesu deinstytucjonalizacji.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Jeśli asystencja osobista jest realizowana na rzecz mieszkańców placówek całodobowego pobytu lub przebywających w placówkach dziennego wsparcia, należy zadbać, aby:

- asystencja osobista była świadczona na indywidualnie określonych zasadach i w sposób sprzyjający przejściu użytkownika do wsparcia realizowanego w społeczności lokalnej,
- nie doszło do podwójnego finansowania usług,
- asystent osobisty nie przejmował obowiązków pracowników tej instytucji, nie był osobą zatrudnioną lub faktycznie zaangażowaną do prac tej placówki,
- wsparcie asystenta osobistego ograniczało się do działań realizowanych poza terenem placówki lub do zadań wymagających wsparcia na zasadzie “jeden na jeden”.

Zgodnie z *Komentarzem generalnym nr 5 do KPON*, korzystanie z asystencji osobistej nie wyklucza korzystania z innych form wsparcia (między innymi świadczeń finansowych, innych usług wspierających, np. pobytu w mieszkaniu treningowym). Jeśli użytkownik innej formy wsparcia chce równolegle skorzystać ze wsparcia asystenta osobistego, w szczególności finansowanego z jego budżetu osobistego, ma taką możliwość.

3.5 Zakres czynnościowy

Zakres zadań i czynności asystenta osobistego określa Indywidualny Plan Wsparcia (IPW). Plan jest załącznikiem do kontraktu na świadczenie usług asystencji osobistej (załączniki nr 12 i 13 do *Standardu*).

IPW opracowuje Zespół ds. IPW. W opracowaniu aktywnie uczestniczy przyszły użytkownik AOON. Podstawą do przygotowania IPW jest autodiagnoza potrzeb osoby z niepełnosprawnością.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Jeśli osoba z niepełnosprawnością z różnych względów nie potrafi lub nie może określić swoich potrzeb, ma prawo skorzystać ze wsparcia wskazanej przez siebie osoby bliskiej, asystenta prawnego (zgodnie z opracowywanym instrumentem pt. „Asysta prawna jako element systemu wsparcia korzystania ze zdolności do czynności prawnych”). W przypadku osoby niepełnoletniej w opracowaniu IPW może również uczestniczyć rodzic lub opiekun prawny.

Zakres czynności asystenta może być zmieniany w trakcie świadczenia usługi. Podstawą modyfikacji jest wniosek użytkownika, jego przedstawiciela prawnego lub osoby stale wspierającej o zmianę zakresu czynności asystenta. Wniosek może być uzasadniony np. zmianą sytuacji zdrowotnej, zawodowej lub rodzinnej użytkownika. Użytkownik składa wniosek do koordynatora ds. AOON. Nowy zakres czynności musi być zaakceptowany przez asystenta osobistego. Jeśli użytkownik usługi pełni rolę bezpośredniego pracodawcy dla swojego asystenta osobistego, renegocjuje zakres czynności samodzielnie lub przy wsparciu podmiotu realizującego doradztwo wzajemne.

Użytkownik, który ma kilkoro asystentów, może podzielić wykonywanie poszczególnych czynności pomiędzy asystentów, zgodnie z ich kompetencjami i swoimi preferencjami.

Ramowy zakres czynności asystenta osobistego

Zakres czynności wykonywanych w ramach asystencji osobistej **musi być katalogiem otwartym**. Wynika to z dużej różnorodności potrzeb osób korzystających z asystencji i zindywidualizowanego charakteru usługi. Poniżej wymieniamy podstawowe obszary wsparcia wraz z przykładowymi czynnościami charakterystycznymi dla tych obszarów. W zestawieniu uwzględniamy również czynności asystenta osobistego wspierającego dziecko z niepełnosprawnością.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

1. Wsparcie w czynnościach samoobsługowych, w tym utrzymaniu higieny osobistej, np.

- a. toaleta poranna i wieczorna,
- b. nieskomplikowane elementy makijażu,
- c. korzystanie z toalety, w tym zmiana pieluchomajtek i wkładów higienicznych,
- d. zmiana pozycji ciała, np. przesiadanie się z łóżka lub na łóżko, z krzesła lub na krzesło, ułożenie się w łóżku, siadanie na wózku, przesiadanie się z wózka,
- e. pomoc w ubieraniu się i przebieraniu,
- f. ubieranie i rozbieranie (w przypadku dziecka lub osoby dorosłej ze sprzężoną niepełnosprawnością),
- g. karmienie, przygotowanie i spożywanie posiłków i napojów,
- h. ślanie łóżka i zmiana pościeli.

2. Wsparcie w czynnościach zaleconych przez personel medyczny oraz wykonywanie czynności medyczno-pielęgniacyjnych, np.

- a. podawanie leków drogą doustną, doodbytniczą lub przez skórę (wcieranie),
- b. podawanie leków drogą wziewną (nebulizatory, inhalatory ciśnieniowe z dozownikiem pojedynczych dawek, z dozownikiem uruchamiającym wdech, inhalatory proszkowe)
- c. profilaktyka przeciwoleżynowa,
- d. odśluzowywanie dróg oddechowych, w tym czyszczenie rurki tracheostomijnej,
- e. żywienie dojelitowe i dożołądkowe, przez zgłębnik lub gastrostomię, w tym PEG (metodą porcji),
- f. stosowanie okładów i kompresów,
- g. nacieranie, oklepywanie,
- h. zmiana opatrunku,
- i. mierzenie temperatury, ciśnienia, poziomu cukru (glukometrem) itp.,
- j. iniekcja insuliny (tzw. penami insulinowymi),

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- k. cewnikowanie cewnikami zewnętrznymi oraz wewnętrznymi jednorazowymi,
- l. wymiana worka stomijnego i worka na mocz,
- m. realizacja recept lekarskich,
- n. realizacja innych zaleceń lekarskich według wskazań użytkownika.

3. Wsparcie w prowadzeniu gospodarstwa domowego i wypełnianiu ról w rodzinie, np.

- a. sprzątanie mieszkania wraz z użytkownikiem, w tym urządzeń codziennego użytku i sanitarnych (np. wanna, umywalka i toaleta) oraz wynoszenie śmieci,
- b. bieżące zakupy wraz z użytkownikiem (np. informowanie użytkownika o lokalizacji towarów na półkach, podawanie towarów z półek, wkładanie towarów do koszyka sklepowego, niesienie koszyka, prowadzenie wózka użytkownika lub wózka sklepowego, pomoc przy kasie),
- c. bieżące zakupy według listy sporządzonej przez osobę z niepełnosprawnością,
- d. utrzymywanie w czystości i sprawności sprzętu ułatwiającego codzienne funkcjonowanie (np. wózek, balkonik, podnośnik, kule, itd.),
- e. oddawanie i odbiór odzieży, obuwia i pościeli w obecności użytkownika,
- f. wsparcie w opiece nad osobą pozostającą pod stałą opieką użytkownika, np. nad dzieckiem,
- g. zabawa kierowana przez rodzica lub dziecko,
- h. transport dziecka osoby z niepełnosprawnością, np. odebranie ze żłobka, przedszkola, szkoły wyłącznie w obecności użytkownika,
- i. transport zwierząt domowych, np. do weterynarza,
- j. asystowanie dziecku w zabawach i aktywnościach własnych w domu,
- k. asystowanie dziecku korzystającemu z AOON w zabawach i kontaktach z członkami rodziny w domu,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- l. asystowanie dziecku korzystającemu z AOON w zabawach i kontaktach z osobami spoza jego rodziny w domu,
- m. asystowanie dziecku korzystającemu z AOON w obowiązkach, które wypełnia w domu (sprzątanie, wyrzucanie śmieci, przygotowywanie posiłków dla siebie i członków rodziny itp.).

5. Wsparcie w przemieszczaniu się, np.

- a. asystowanie w wyjściu z mieszkania i poza miejsce zamieszkania,
- b. asystowanie w trakcie korzystania ze środków transportu,
- c. pomoc w pokonywaniu barier architektonicznych, np. schody, krawężniki, otwieranie drzwi osobom chodzącym,
- d. transport samochodem prywatnym.

6. Wsparcie w komunikowaniu się z otoczeniem, np.

- a. obsługa komputera, tabletu, telefonu komórkowego i innych urządzeń i przedmiotów służących komunikacji,
- b. wsparcie w rozmowie z otoczeniem w przypadku trudności z komunikowaniem się,
- c. asystowanie dziecku korzystającemu z AOON podczas komunikowania się z rówieśnikami, jeśli korzysta z alternatywnych i wspomagających narzędzi komunikacji, których obsługa wymaga wsparcia asystenta,
- d. asystowanie dziecku korzystającemu z AOON podczas komunikowania się z osobami dorosłymi, jeśli korzysta z alternatywnych i wspomagających narzędzi komunikacji, których obsługa wymaga wsparcia asystenta,
- e. asystowanie podczas obsługi komputera, tabletu, telefonu komórkowego i innych urządzeń i przedmiotów służących komunikacji społecznej, z których dziecko korzysta za zgodą rodziców, ale nie jest w stanie ich obsłużyć bez wsparcia asystenta.

7. Wsparcie w podejmowaniu aktywności społecznej, w tym edukacyjnej i zawodowej, np.

- a. spędzanie czasu wolnego,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- b. asystowanie podczas praktyk religijnych, w tym w miejscach kultu religijnego,
- c. załatwianie spraw urzędowych,
- d. zadania związane z aktywnością zawodową, poszukiwaniem pracy, podczas rozmowy kwalifikacyjnej,
- e. wsparcie w realizacji obowiązków zawodowych osoby z niepełnosprawnością, np. czytanie pism, wsparcie w obsłudze komputera, itp.,
- f. wsparcie w załatwianiu spraw w punktach usługowych w obecności osoby z niepełnosprawnością,
- g. wsparcie w zakresie wypełniania ról społecznych i podejmowania codziennych decyzji, poza decyzjami objętymi asystą prawną,
- h. w przypadku osób z niepełnosprawnością intelektualną lub takich, które nie mają doświadczenia w niezależnym decydowaniu o własnej aktywności życiowej, także proponowanie różnych aktywności, działań kształtujących niezbędne kompetencje społeczne, samodzielność, sprawczość, współdziałanie,
- i. asystowanie dziecku korzystającemu z AOON podczas wszelkich form aktywności towarzyszących edukacji i niemożliwych do realizacji bez wsparcia asystenta (np. imprezy, wycieczki, korzystanie z biblioteki, świetlicy),
- j. asystowanie dziecku korzystającemu z AOON we wszelkich formach aktywności rekreacyjnej i społecznej (np. zabawy na placu zabaw, treningi sportowe, koncerty, spektakle, kino, przyjęcia urodzinowe),
- k. asystowanie dziecku korzystającemu z AOON podczas praktyk religijnych, obrzędów, w których chce brać udział i odbywa się to za zgodą rodziców, a w których uczestnictwo wymaga wsparcia asystenta,
- l. asystowanie w działaniach kształtujących niezbędne kompetencje społeczne, samodzielność, sprawczość, współdziałanie.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

AOON jest realizowana co do zasady przy aktywnym udziale użytkownika. Jeśli z uwagi na charakter niepełnosprawności użytkownika taki udział nie jest możliwy, asystent osobisty realizuje poszczególne czynności w bezpośredniej obecności użytkownika. Zasada dotyczy również asystencji na rzecz dzieci z niepełnosprawnościami. W takiej sytuacji asystent wspiera aktywność, sprawczość i komunikowanie się dziecka, angażuje dziecko do współpracy i wyrażania własnej woli oraz wzmacnia poczucie sprawczości. Asystent osobisty respektuje wybory dziecka oraz tempo jego działań.

W szczególnych okolicznościach asystent osobisty może wykonać czynności bez obecności użytkownika. Szczególnymi okolicznościami mogą być np. choroba lub kwarantanna użytkownika czy trudne warunki atmosferyczne. Czynnościami, które wyjątkowo mogą być realizowane bez obecności użytkownika mogą być np.: zakup artykułów pierwszej potrzeby, realizacja recept, nadanie przesyłki w urzędzie pocztowym.

Zakres i warunki realizacji czynności powinny być ustalone pomiędzy użytkownikiem a asystentem osobistym i zapisane w kontrakcie na realizację usług asystenckich.

Zakres podstawowych czynności medyczno-pielęgnacyjnych⁶

Obecnie wykonywanie przez asystenta osobistego podstawowych czynności o charakterze medycznym nie jest zgodne z prawem. Dotyczy to także czynności, które nie wymagają wysokich kwalifikacji, na przykład:

- podawanie leków,
- iniekcje insuliny penem insulinowym,
- cewnikowanie (cewnikami jednorazowymi),

⁶ Podrozdział powstał na podstawie „Opinii prawnej w sprawie dopuszczalności wykonywania czynności o charakterze medycznym przez asystenta osobistego” autorstwa Julii Aleksandrowicz (marzec 2023). Opinia została przygotowana w ramach projektu Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- podawanie pokarmu przez PEG lub sondę,
- zmiany opatrunku.

Codziennie funkcjonowanie osoby z niepełnosprawnością często wymaga wykonywania czynności o charakterze medycznym, które są realizowane przez samą osobę z niepełnosprawnością lub osoby z jej najbliższego otoczenia. W praktyce czynności te wykonują również asystenci osobiści, szczególnie dla osób, które mieszkają samodzielnie i nie mają osoby stale wspierającej. Asystent osobisty towarzyszy osobie z niepełnosprawnością w jej codziennych aktywnościach, wspomaga ją zamiast innych opiekunów, a nie oprócz nich. Bywa, że może być jedyną osobą, która w danym momencie będzie w stanie pomóc osobie w czynnościach, które muszą być wykonywane rutynowo, najczęściej w określonych interwałach czasowych (np. podawanie leków lub czynności mające na celu przeciwdziałanie wystąpieniu odleżyn) lub na bieżąco w razie potrzeb (np. toaleta drzewa oskrzelowego, zmiana worka na mocz). Angażowanie innych osób, w tym konieczność jednoczesnego pozostawiania stałego opiekuna w gotowości do pomocy, przeczy idei asystencji osobistej jako drogi do zwiększenia niezależności osoby z niepełnosprawnością.

Asystent osobisty musi mieć możliwość wykonywania tych czynności, które osoba z niepełnosprawnością lub jej bliscy mogą wykonywać samodzielnie, bez stałego udziału personelu o kwalifikacjach medycznych. W ten sposób asystent przyczynia się do zwiększenia niezależności i możliwości samostanowienia osoby z niepełnosprawnością.

Potrzebne są więc odpowiednie zmiany legislacyjne i dialog z reprezentantami zawodów medycznych. Docelowo asystent osobisty powinien mieć możliwość wykonywania czynności, o których mowa:

- zgodnie z prawem,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- po odpowiednim przeszkoleniu,
- w taki sposób, jak mogą je wykonywać opiekunowie faktyczni użytkowników lub osoby samodzielne w danym zakresie (np. samocewnikowanie),
- z wykorzystaniem sprzętu i wyrobów medycznych odpowiadających potrzebom użytkownika i ustawie o wyrobach medycznych.

Konieczne jest także obopólne wyrażenie woli i gotowości współdziałania asystenta i użytkownika w wykonywaniu czynności pielęgnacyjno-medycznych. Osoba z niepełnosprawnością musi czuć się pewnie w danej relacji i darzyć asystenta osobistego zaufaniem, przyjmując, że wykona on czynności zgodnie ze swoimi umiejętnościami i działając w dobrej wierze. Asystent osobisty musi natomiast mieć z jednej strony przekonanie, że jest w stanie wykonać określone czynności, z drugiej zaś mieć świadomość występujących ryzyk i odpowiedzialności w przypadku niepożądanych następstw wykonanych lub nie wykonanych przez niego czynności. Stąd istotne jest posiadanie aktualnego ubezpieczenia OC obejmującego czynności o charakterze pielęgnacyjno-medycznym oraz profilaktykę poekspozycyjną.

Fakt, że osoba z niepełnosprawnością nie jest w stanie samodzielnie wykonać podstawowych czynności medycznych lub nie ma osoby bliskiej, która może wykonać te czynności na jej rzecz, nie może jej dyskryminować w stosunku do innych obywateli. Jeśli nie nastąpi zmiana przepisów prawa, która taką możliwość zagwarantuje w praktyce, asystencja osobista nie będzie w Polsce realizowana w pełnej zgodności z wymaganiami *Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych*.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

4. Wymagania wobec kandydatów na asystentów osobistych osób z niepełnosprawnościami

Wymagania wobec kandydatów na asystentów osobistych proponujemy podzielić na:

- ogólne, obowiązujące wszystkich asystentów osobistych,
- dodatkowe, dotyczące asystentów osobistych współpracujących z osobami z danym rodzajem niepełnosprawności lub o szczególnych potrzebach.

4.1 Wymagania formalne i kompetencje kandydatów na asystentów osobistych

Asystentem osobistym osoby z niepełnosprawnością może zostać każda osoba dorosła wybrana przez:

- osobę z niepełnosprawnością (dotyczy również osób ubezwłasnowolnionych, jeśli są w stanie dokonać takiego wyboru),
- opiekuna prawnego osoby ubezwłasnowolnionej, która nie jest w stanie samodzielnie wybrać asystenta osobistego,
- rodzica lub opiekuna prawnego dziecka z niepełnosprawnością do 13 roku życia, przy akceptacji dziecka,
- użytkownika w wieku od 13 do 18 lat przy wsparciu rodzica lub opiekuna prawnego.

Asystentem osobistym może być każda osoba pełnoletnia, której stan zdrowia oraz możliwości psychofizyczne umożliwiają wykonywanie usług asystencji osobistej.

Asystent osobisty musi:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- a. ukończyć szkolenie ogólne wprowadzające do pracy w charakterze asystenta osobistego zgodnie z zasadami KPON;
- b. znać język polski w stopniu komunikatywnym. Pożądana jest również znajomość języka polskiego w piśmie;
- c. znać język i sposób komunikowania się konkretnego użytkownika (np. język migowy, metody komunikacji alternatywnej i wspomagającej – AAC, itd.);
- d. przedstawić aktualne zaświadczenie o niekaralności (wyciąg z Krajowego Rejestru Karnego oraz rejestru karnego kraju, którego jest obywatelem (jeśli dotyczy), z którego wynika, że nie był osobą karaną za przestępstwa umyślne przeciwko:
 - życiu lub zdrowiu,
 - rodzinie i opiece,
 - czci i nietykalności cielesnej,
 - wolności seksualnej lub obyczajności oraz
 - przeciwko mieniu.

W przypadku asystencji na rzecz dzieci i młodzieży niepełnoletniej usługodawca zatrudniający asystenta osobistego ma ustawowy obowiązek sprawdzenia czy dane zatrudnianej osoby są zamieszczone w Rejestrze Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym.

Pożądana jest, aby asystenta osobistego cechowały:

- empatia,
- życzliwość,
- zrównoważenie emocjonalne,
- rzetelność,
- zaradność,
- cierpliwość,
- dyskrecja,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- odporność na stres,
- kultura osobista,
- szacunek dla innych,
- motywacja do pracy,
- umiejętność słuchania,
- umiejętność nawiązywania kontaktu z innymi,
- konsekwencja w działaniu
- asertywność.

Ponadto powinien posiadać podstawowe umiejętności w korzystaniu z technologii informacyjno-komunikacyjnych, w tym obsługi:

- komputera,
- smartfona,
- tabletu,
- telefonu komórkowego,
- innych urządzeń i przedmiotów służących komunikowaniu się.

4.2 Kandydaci na asystentów osobistych dla dzieci z niepełnosprawnościami

Asystencja osobista świadczona na rzecz dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami powinna być realizowana z uwzględnieniem kluczowej roli rodzica lub opiekuna prawnego w wyznaczaniu zakresu czynności asystenta i przekazywaniu mu instrukcji. Pamiętajmy jednak, że prawo do niezależnego życia mają nie tylko osoby dorosłe. *Komentarz Generalny nr 5 do KPON* (część IV, pkt. 75 i 76) jednoznacznie podkreśla prawo dzieci i nastolatków z niepełnosprawnościami do korzystania z usług asystencji osobistej, zorganizowanych odpowiednio i stosownie do wieku. Przygotowanie do podejmowania niezależnych decyzji rozpoczyna się już w dzieciństwie, a zakres tych decyzji poszerza się zwłaszcza

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

w wieku nastoletnim. Wsparcie osób niepełnoletnich w formie AOON stanowi istotny element ich przygotowania do życia w lokalnej społeczności jako osób dorosłych.

Wspierając osobę niepełnoletnią, asystent osobisty powinien z jednej strony uwzględniać jej bezpieczeństwo i możliwości związane z wiekiem (w wypadku osób od 13 roku życia do pełnoletności – ograniczoną zdolność do czynności prawnych). Jednocześnie asystent musi respektować prawo osoby, która nie skończyła 18 lat do własnych przekonań i dokonywania wyborów w życiu codziennym, w tym do popełniania błędów.

Zalecamy, aby w przypadku asystencji osobistej dla dziecka do 13 roku życia rodzic lub opiekun prawny, określając zakres czynnościowy usług asystencji osobistej wraz z instrukcjami ich wykonania, brał pod uwagę indywidualne preferencje dziecka, np. w zakresie współpracy z danym asystentem osobistym. Jeśli użytkownikiem AOON jest osoba niepełnoletnia powyżej 13 roku życia, decyzję powinien podjąć ten użytkownik przy wsparciu swojego rodzica lub opiekuna prawnego.

4.3 Kandydaci na asystentów osobistych osób z niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu

Specyfika niepełnosprawności intelektualnej i spektrum autyzmu powodują, że asystent osobisty powinien mieć dodatkowe predyspozycje umożliwiające mu pracę z użytkownikiem z tymi rodzajami niepełnosprawności. Cechy podstawowe są ściśle związane ze standardem etycznym, motywacją asystenta osobistego, chęcią wspierania osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu w oparciu o wzajemny szacunek i poszanowanie godności osobistej osoby wspieranej.

Zasadniczy cel współpracy asystenta osobistego z osobami z tymi rodzajami niepełnosprawności jest taki sam, jak w przypadku pozostałych użytkowników usługi. Tym celem jest prowadzenie wsparcia i asystowanie osobie w taki sposób, aby

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

osiągnęła jak największą samodzielność i niezależność, a przez to wysoką jakość życia. Asystent osobisty wspiera i motywuje do samostanowienia, samorealizacji i daje osobie z niepełnosprawnością możliwość wykazania się inicjatywą i kreatywnością w działaniu. Jednak w przypadku wspierania osób z niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu praca asystenta osobistego w szczególności polega na doskonaleniu samodzielności osoby wspieranej. Chodzi o to, aby użytkownik w miarę swoich możliwości sam zaspokajał swoje podstawowe potrzeby życiowe. Rozwijanie takich umiejętności przyczynia się do wzmacniania poczucia własnej wartości, autonomii oraz zwiększa odpowiedzialność osobistą.

Asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu powinny cechować:

- umiejętność podejmowania właściwych i taktownych decyzji w sytuacjach trudnych;
- umiejętność określenia minimalnego niezbędnego wsparcia;
- znajomość specyfiki funkcjonowania osób z różnym stopniem niepełnosprawności intelektualnej (w przypadku asystowania osobie z niepełnosprawnością intelektualną);
- znajomość specyfiki funkcjonowania osób w spektrum autyzmu (w przypadku asystowania osobie w spektrum autyzmu);
- umiejętność określania minimalnego zakresu wsparcia, nienarzucanie pomocy, niewyręczanie, dzielenie czynności na etapy, tak aby określić, co jest możliwe do wykonania przez osobę wspieraną;
- zdolność dostosowania wsparcia do umiejętności i potrzeb osoby wspieranej.

Asystent osobisty nie może podejmować działań, które:

- mogą powodować praktyczne ubezwłasnowolnienie użytkownika,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- tworzą relację pełnej zależności od asystenta osobistego,
- pogłębiają bezradność,
- osłabiają, wykluczają i spychają użytkownika na margines życia społecznego.

W przypadku osób z niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu asystentem osobistym powinna być osoba z doświadczeniem w pracy z osobami z takimi rodzajami niepełnosprawności. Udokumentowaniem doświadczenia mogą być:

- rekomendacje od poprzedniego pracodawcy lub innej osoby mogącej wystawić opinię (np. osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu wcześniej współpracującej z danym asystentem) wraz z danymi kontaktowymi osoby rekomendującej,
- zaświadczenie lub oświadczenie innej osoby fizycznej lub prawnej o doświadczeniu kandydata w pracy z osobami z tego rodzaju niepełnosprawnością (również w ramach wolontariatu).

Kandydat na asystenta osobistego dla osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu, który nie ma doświadczenia, musi ukończyć szkolenie uzupełniające w zakresie wspierania osób z tymi rodzajami niepełnosprawności.

4.4 Asystencja osobista a sprawowanie władzy rodzicielskiej

Zstępni, wstępni oraz osoby zamieszkujące z osobą z niepełnosprawnością nie mogą świadczyć asystencji osobistej dla tej osoby. Taka powszechna możliwość byłaby w praktyce sprzeczna z zasadami określonymi w *Komentarzu Generalnym nr 5 do KPN*:

- sprawowania kontroli nad realizacją AOODN przez ich użytkownika oraz
- samodzielnego decydowania przez użytkownika o warunkach świadczenia usługi.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

W sytuacji asystencji osobistej świadczonej na rzecz członka własnej rodziny w większości przypadków spełnienie tych warunków byłoby bardzo trudne lub wręcz niemożliwe. Wynika to m.in. z charakteru władzy rodzicielskiej oraz opieki prawnej nad użytkownikiem.

W przypadku osób niepełnoletnich oraz osób ubezwłasnowolnionych władza ta ma wymiar prawny i faktyczny. W odniesieniu do osób pełnoletnich – wymiar faktyczny. Osoba z niepełnosprawnością nie może w praktyce decydować, w jaki sposób rodzic lub opiekun faktyczny pełniący jednocześnie rolę asystenta osobistego ma realizować wsparcie. Niemożliwe lub co najmniej trudne do realizacji może być także egzekwowanie przez użytkownika usługi wykonywania czynności zgodnie z jego instrukcjami. Dzieje się tak, zwłaszcza gdy osoba z niepełnosprawnością jest uzależniona od swojego opiekuna faktycznego także w sferze ekonomicznej. Usługa wykonywana przez asystenta spoza kręgu najbliższej rodziny osoby z niepełnosprawnością stanowi instrument służący do zniesienia lub przynajmniej znacznego ograniczenia takiej zależności.

Za wprowadzeniem opisanych powyżej ograniczeń przemawia także ryzyko, że powiaty, w których brakuje kandydatów na asystentów osobistych, mogłyby wywierać presję na opiekunów faktycznych, aby formalnie podejmowali oni tę rolę.

Powszechne pełnienie roli asystentów osobistych osób z niepełnosprawnościami przez osoby pobierające świadczenia z tytułu opieki nad osobą z niepełnosprawnością oznaczałoby podwójne finansowanie tego zadania z budżetu państwa.

4.5 Proces wyboru asystenta osobistego

Użytkownik, któremu został przyznany budżet osobisty na AOON, wybiera asystenta osobistego. Zasada ta obowiązuje bez względu na to, jaką formę zarządzania usługą ostatecznie wybierze użytkownik (formy zarządzania opisaliśmy [w rozdziale 5 pkt. 3](#)).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Jeśli przyszły użytkownik nie ma własnego kandydata na asystenta osobistego, powinien zwrócić się do podmiotu, który będzie świadczył dla niego usługę. Podmiot przedstawia użytkownikowi min. 2 kandydatów na asystentów, spośród których użytkownik wybiera asystenta, który najlepiej odpowiada jego potrzebom.

W sytuacji, kiedy użytkownik chce sam zarządzać usługą, w tym być pracodawcą dla asystenta osobistego, a nie ma kandydata na to stanowisko, może zwrócić się do PCPR właściwego ze względu na swoje miejsce zamieszkania o zaproponowanie kandydatów, spośród których wybierze asystenta osobistego dla siebie.

Jeśli użytkownikiem będzie dziecko z niepełnosprawnością do 13 roku życia, decyzję o wyborze asystenta osobistego podejmuje rodzic lub opiekun prawny przy akceptacji użytkownika. Jeśli użytkownik jest w wieku 13–17 lat może wybrać kandydata na asystenta osobistego przy ewentualnym wsparciu rodzica lub opiekuna prawnego. Zasada ta powinna być stosowana również w odniesieniu do osób ze znaczną niepełnosprawnością intelektualną.

Użytkownik pełnoletni, który jest w stanie podjąć i w jakikolwiek sposób zakomunikować swoją decyzję, wybiera asystenta samodzielnie, nawet jeśli użytkownik jest osobą ubezwłasnowolnioną.

Pomocą w wyborze asystenta osobistego mogą być instrukcje, jakie zamieściliśmy w załącznikach do Standardu:

- Instrukcja wyboru asystenta osobistego przez użytkownika lub użytkowniczkę AOON (zał. nr 10) oraz
- Instrukcja wyboru asystenta osobistego przez rodzica lub opiekuna dziecka z niepełnosprawnością do 13 roku życia. (zał. nr 11).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

5. Zarządzanie usługami w formule budżetu osobistego

5.1 Formuła budżetu osobistego

Budżet osobisty (BO) to suma środków przydzielanych osobie z niepełnosprawnością, mających zapewnić jej odpowiednie wsparcie zgodnie z indywidualnymi potrzebami. Najważniejszą usługą finansowaną z BO jest asystencja osobista. Niektóre kraje finansują za pośrednictwem budżetu osobistego również inne usługi adresowane do osób z niepełnosprawnościami, na przykład urządzenia i sprzęty wspierające mobilność.

BO powinien być przyznawany w oparciu o dwie zasady:

1. Podejście skoncentrowane na osobie. Oznacza to, że to osoba ubiegająca się o wsparcie w postaci asystencji osobistej jest najważniejsza w procesie przyznawania wsparcia. Przygotowuje ona autodiagnozę, w której opisuje swoje potrzeby wsparcia. Uczestniczy w spotkaniach zespołu ds. IPW. Może zgłaszać zastrzeżenia i uwagi związane z przebiegiem całego procesu. Zespół ds. IPW jest zobowiązany do poszanowania jej zdania.
2. Zapewnienie osobie z niepełnosprawnością możliwości decydowania o przyznanych środkach oraz o wyborze potrzebnych usług. Oznacza to, że osoba z niepełnosprawnością powinna samodzielnie decydować: kto, kiedy, na jakich warunkach i jakiego rodzaju wsparcie będzie dla niej świadczyć. Użytkownik budżetu osobistego decyduje również o formule otrzymywania i zarządzania środkami, które zostaną jej przyznane.

5.2 Zarządzanie budżetem osobistym

W trakcie konsultacji z Zespołem ds. IPW użytkownik może się zapoznać z formami zarządzania własnym BO, aby wybrać odpowiedni dla siebie zakres.

Zalecamy, aby użytkownik BO:

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- wiedział, ile pieniędzy ma otrzymać,
- był świadomy wydatków na wsparcie, które będzie otrzymywać,
- wybrał, jaka forma zarządzania BO jest dla niego najlepsza.

Użytkownik BO jest właścicielem pieniędzy z BO i ma prawo do dysponowania nimi. Nie mogą tego robić za niego inne osoby czy organizacje. Jest tak niezależnie od wybranej przez niego formy zarządzania BO.

Możliwe są dwie podstawowe formy zarządzania BO:

1. Płatność bezpośrednia:

Środki przekazywane są bezpośrednio do użytkownika w formie wpłaty na konto.

Użytkownik samodzielnie:

- wyszukuje usługodawcę (np. odpowiedniego asystenta osobistego),
- zawiera niezbędne umowy,
- dokonuje rozliczeń i sporządza stosowne raporty.

Osoba zatrudniająca na własny użytek np. asystenta osobistego – w oparciu o umowę o pracę lub cywilnoprawną – nie musi prowadzić działalności gospodarczej, zgodnie z art. 3 Ustawy Prawo przedsiębiorców.

2. Płatność pośrednia w dwóch wariantach:

- środki finansowe otrzymuje jednostka samorządu powiatowego odpowiedzialna za realizację AOON. Jednostka ta może zlecić realizację asystencji osobistej np. organizacji pozarządowej lub innemu podmiotowi uprawnionemu do świadczenia asystencji osobistej,
- środki finansowe otrzymuje bezpośrednio organizacja pozarządowa lub inny usługodawca uprawniony do świadczenia asystencji osobistej, wskazany przez użytkownika.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Użytkownik sam wybiera jedną z opcji płatności pośrednich.

Obsługa środków w płatności pośredniej obejmuje w szczególności:

- obsługę umów z asystentem osobistym,
- rozliczenie czasu pracy, wypłat i raportowanie.

Użytkownik może również zlecić usługodawcy znalezienie odpowiedniego asystenta osobistego. Ostateczna akceptacja kandydata na asystenta osobistego należy do użytkownika.

W formule płatności pośredniej użytkownik nie przestaje być osobą decyzyjną. Do niego nadal należy decyzja, kto, kiedy i na jakich warunkach (również finansowych) będzie dla niego świadczyć AOON. Podmiot obsługujący zarządzanie BO nie ma prawa podejmować decyzji bez konsultacji i akceptacji użytkownika BO. Za czynności związane z obsługą BO podmiot obsługujący zarządzanie BO ma prawo pobierać opłaty. Środki na ten cel przekazywane są na konto podmiotu obsługującego BO.

5.3 Zarządzanie asystencją osobistą

Użytkownik, któremu został przyznany budżet osobisty na asystencję osobistą samodzielnie wybiera asystenta osobistego. Jest stroną kontraktu zawieranego z asystentem osobistym. Jeśli użytkownik zleci techniczną obsługę AOON (płatność pośrednia), stroną kontraktu jest również podmiot obsługujący zarządzanie BO.

Użytkownik ustala z asystentem osobistym:

- sposób i częstotliwość wykonywania czynności zapisanych w IPW,
- ramowy harmonogram wsparcia

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

z poszanowaniem potrzeb użytkownika oraz praw pracowniczych asystenta osobistego.

Rozpoczynając współpracę z asystentem użytkownik musi przeprowadzić szkolenie indywidualne dla tego asystenta. Podczas szkolenia użytkownik powinien pokazać albo omówić sposoby wykonywania czynności, w których potrzebuje wsparcia.

Asystent osobisty musi prowadzić ewidencję godzin wsparcia w konsultacji z użytkownikiem. Asystent musi dostarczyć ten dokument w wyznaczonym terminie do użytkownika, jeśli sam jest usługodawcą lub wskazanego przez niego usługodawcy, który jest pracodawcą asystenta.

Ewidencja godzin wsparcia w postaci asystencji osobistej jest podstawą do raportowania o wykorzystaniu BO. Dotyczy to zarówno trybu płatności bezpośredniej i trybu płatności pośredniej. Raportowanie odbywa się z częstotliwością:

- miesięczną,
- kwartalną,
- roczną.

Przez pierwsze 3 miesiące użytkownik BO raportuje i rozlicza usługi asystenckie co miesiąc. Rozliczenie oznacza złożenie formularza rozliczenia wraz z załącznikami. Załącznikami są wyciąg z rachunku lub faktury poświadczające wykonanie usługi.

Po upływie pierwszych 3 miesięcy użytkownik BO decyduje, czy będzie się rozliczać co miesiąc, kwartał, czy rok.

Środki w ramach całego BO powinny być rozliczane co rok lub co najmniej co 6 miesięcy. Umożliwia to przesuwanie środków pomiędzy miesiącami. Ideę, zasady i mechanizmy BO opisaliśmy szerzej w instrumencie *Budżet osobisty* [\[tu będzie link do opisu BO\]](#).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

5.4 Kontrakt na realizację usług asystencji osobistej

Formalną podstawą realizacji asystencji osobistej jest kontrakt. Kontrakt to umowa opracowana i podpisana przez:

- użytkownika,
- asystenta osobistego,
- usługodawcę.

Roboczą wersję kontraktu trójstronnego opracowuje koordynator ds. AOON w zespole usługodawcy.

Jeśli użytkownik jest pracodawcą dla asystenta osobistego, sam jest odpowiedzialny za przygotowanie kontraktu i podpisuje z asystentem kontrakt dwustronny.

W każdej wersji kontrakt musi określać warunki współpracy między użytkownikiem, asystentem osobistym i/lub usługodawcą, w szczególności:

- indywidualny zakres czynności asystenta osobistego,
- średnią miesięczną liczbę godzin pozostającą do dyspozycji użytkownika.

Treść kontraktu może być zmieniona za zgodą każdej ze stron.

Użytkownik, który nie jest w stanie samodzielnie podjąć decyzji dotyczących warunków umowy i podpisania kontraktu, może wystąpić do PCPR o objęcie wsparciem asystenta prawnego w ramach instrumentu *Asysta prawna jako element systemu wsparcia korzystania ze zdolności do czynności prawnych*. [\[tu będzie link do instrumentu\]](#)

Jeśli użytkownikiem AOON jest osoba niepełnoletnia lub ubezwłasnowolniona, warunki umowy powinny być uzgodnione z udziałem rodzica lub opiekuna prawnego użytkownika.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Proponowane wzory kontraktu dwustronnego i trójstronnego są załącznikami nr 12 i 13 do Standardu. Załącznikami do kontraktu są:

- Indywidualny Plan Wsparcia
- Karta wsparcia
- Wniosek o zwrot kosztów poniesionych w związku z realizacją umowy
- Warunki świadczenia asystencji osobistej
- Kodeks etyczny asystenta osobistego
- Kodeks etyczny użytkownika.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

5.5 Zespół ds. Indywidualnego Planu Wsparcia

Zadaniem Zespołu ds. IPW jest przygotowanie planu wsparcia w konsultacji z osobą ubiegającą się o asystencję osobistą. Plan przygotowywany jest w oparciu o autodiagnozę osoby ubiegającej się o asystencję oraz o informacje uzyskane podczas bezpośredniego spotkania z wnioskodawcą. Na ich podstawie zespół wydaje odpowiednią decyzję.

Powołanie Zespołów ds. IPW oraz przeszkolenie członków zespołów jest zadaniem PCPR.

W skład Zespołu ds. IPW wchodzi dwie osoby, z których jedna jest pracownikiem PCPR posiadającym wykształcenie w kierunku praca socjalna lub pokrewnym. Druga jest osobą z niepełnosprawnością możliwie zbliżoną do niepełnosprawności osoby wnioskującej o wsparcie asystenckie.

W opracowaniu IPW dla osób niepełnoletnich, ubezwłasnowolnionych (do chwili zniesienia w polskim prawodawstwie instytucji ubezwłasnowolnienia) lub osób z trudnościami poznawczymi w procesie biorą udział także rodzic, inny członek rodziny lub osoba wspierająca osobę z niepełnosprawnością w codziennym życiu i mająca faktyczną wiedzę o jej potrzebach.

Osoba wnioskująca o asystencję osobistą, która uważa, że potrzebuje wsparcia merytorycznego w toku spotkania konsultacyjnego może włączyć do zespołu osobę z niepełnosprawnością prowadzącą doradztwo wzajemne albo może włączyć osobę reprezentującą realizatora asystencji osobistej na terenie danego powiatu. Osobie włączonej przysługuje głos doradczy.

Spotkania konsultacyjne odbywają się w miejscu wskazanym przez osobę ubiegającą się o asystencję osobistą.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Wszystkie osoby uczestniczące w spotkaniu Zespołu ds. IPW, z wyjątkiem osoby starającej się o asystencję osobistą, muszą posiadać odpowiednie przeszkolenie. Za organizację i realizację tych szkoleń odpowiada PCPR.

Autodiagnoza potrzeb użytkownika asystencji osobistej

Na podstawie wyników ewaluacji pilotażu proponujemy dwie wersje formularza autodiagnozy:

- dla osób do 13 roku życia,
- dla osób powyżej 13 roku życia.

Każda z wersji formularza autodiagnozy zawiera metryczkę z podstawowymi danymi osobowymi oraz dotyczącymi niepełnosprawności. W części tej, oprócz informacji o orzeczeniu, znalazła się również możliwość opisu niepełnosprawności.

W drugiej części formularza są wymienione obszary wsparcia wraz z czynnościami do wyboru. Użytkownik może dopisać czynności, których brakuje na liście w każdym z obszarów wsparcia.

Trzecia część formularza to opis typowego dnia z życia osoby ubiegającej się o asystencję osobistą. Użytkownik może też odnieść się do całego tygodnia swojego życia. Poszczególne działania można wpisać w tygodniowy kalendarz w oparciu o przykładowe opisy.

Ostatnia część zawiera miejsce na informacje dodatkowe dotyczące takich kwestii jak:

- nauka,
- praca,
- uczęszczanie do różnego rodzaju miejsc wsparcia dziennego, organizacji, kół zainteresowań, itp.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Osoba wnioskująca o asystencję osobistą może wymienić bariery, na które natrafia w swoim środowisku. Ostatnie pole formularza pozwala na dodanie informacji o planach na przyszłość, które mogą być zrealizowane dzięki asystencji osobistej. Wypełnienie ostatniej części formularza nie jest obowiązkowe.

Formularz powinien być wypełniony przez osobę z niepełnosprawnością potrzebującą usług AOON (dalej również: Wnioskodawca). W razie potrzeby (na przykład, gdy wniosek o AOON dotyczy dziecka) formularz może uzupełnić osoba wspierająca na co dzień osobę z niepełnosprawnością.

Obie wersje formularza autodiagnozy znajdują się w załącznikach nr 2 i 3 do Standardu.

5.6 Procedura kompleksowej identyfikacji potrzeb asystencji osobistej

1. Zespół ds. IPW analizuje formularz autodiagnozy. Analiza koncentruje się na:
 - a. zgodności zakresu czynności asystenta osobistego (ramowy zakres czynności) z opisanymi przez wnioskodawcę (formularz autodiagnozy);
 - b. wstępnej ocenie zasadności proponowanych w formularzu autodiagnozy godzin przypisanych do poszczególnych czynności.
2. Zespół wypełnia tabelę nr 1 załączoną do Indywidualnego planu wsparcia
Załącznik nr 8:
 - a. **ramowy zakres czynności asystenta osobistego** to obszary, w ramach których może być wykonywana asystencja osobista,
 - b. **czynności spoza zakresu ramowego** nie są uwzględniane w wyliczeniu godzinowym, chyba że zespół jest w stanie zaproponować wstępnie jedną z czynności z ramowego zakresu, zbliżoną do proponowanej czynności;
 - c. **czynności asystenta osobistego** to czynności proponowane przez wnioskodawcę uwzględniające jego potrzeby: te, które są wskazane w

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

ramowym zakresie czynności (przypisane do obszarów) oraz czynności wychodzące poza zakres ramowy;

d. **Wstępne określenie barier** odbywa się na podstawie formularza autodiagnozy i innej dokumentacji, którą wnioskodawca może dołączyć do tego formularza. Ta część tabeli dotyczy barier funkcjonalnych, na przykład manualnych albo poznawczych. Obejmuje też bariery środowiskowe, na przykład:

- mieszkanie na trzecim piętrze bez windy;
- mieszkanie samemu;
- czasowe problemy z przemieszczaniem się związane z remontem ulic;
- brak dostępności autobusów i tramwajów;
- mieszkanie na wsi;
- niedostosowanie szkoły do przyjęcia uczniów z niepełnosprawnościami.

e. **wstępne określenie celów** – jest to rozpoznanie tego, w czym faktycznie pomoże wsparcie asystenta osobistego. Najczęściej pojawiającym się celem będzie ułatwienie codziennego życia. Wśród pozostałych mogą pojawić się cele związane z:

- podjęciem lub kontynuowaniem edukacji,
- rozwiązaniem doraźnego problemu (na przykład udział w dodatkowych zajęciach pozalekcyjnych),
- zdobyciem środków na dofinansowanie do sprzętu rehabilitacyjnego,
- udziałem w konkursie,
- wyjazdem na wycieczkę.

Cele można przenieść również z pierwszej kolumny formularza autodiagnozy (nazwa czynności, w której użytkownik potrzebuje wsparcia asystenta osobistego);

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- f. **proponowana całkowita liczba godzin AOON** – zespół może zgodzić się na liczbę godzin proponowaną przez wnioskodawcę lub też przedstawić własną propozycję. Proponowana liczba godzin w danym obszarze to całkowita liczba godzin AOON do wykorzystania w ciągu jednego miesiąca. Dla uproszczenia przyjmujemy, że każdy miesiąc trwa 31 dni.
3. W tabeli nr 2 zamieszczonej w Indywidualnym Planie Wsparcia zespół określa (jeśli potrzebne):
- rodzaj szkoleń uzupełniających dla asystentów osobistych,
 - potrzebę skorzystania przez użytkownika z doradztwa wzajemnego,
 - inne potrzeby użytkownika (użycie metod AAC, konieczność wsparcia przez dwóch asystentów osobistych jednocześnie itp.),
 - potrzebę zwiększenia limitu dodatkowych kosztów asystencji osobistej, ze względu np. na: regularne aktywności użytkownika wymagające mobilności (np. praca, nauka, uczęszczanie na kursy, treningi).
4. Na podstawie powyższych danych zespół opracowuje wstępny plan wsparcia, który zostanie przesłany osobie ubiegającej się o asystencję osobistą przed bezpośrednim spotkaniem z zespołem.
5. Zespół wspólnie z wnioskodawcą ustala termin i miejsce spotkania bezpośredniego.
6. Celem spotkania jest uszczegółowienie (ewentualnie również weryfikacja) informacji podanych w autodiagnozie oraz zebranie informacji dodatkowych, które wnioskodawca mógł pominąć w formularzu autodiagnozy. Spotkanie odbywa się w oparciu o dyspozycje do wywiadu (załącznik nr 6 do Standardu).
7. Po spotkaniu zespół przygotowuje ostateczną wersję Indywidualnego Planu Wsparcia (załącznik nr 8 do Standardu), który zawiera informacje na temat:
- okresu, na jaki został przyznany budżet osobisty,
 - liczby przyznanych godzin asystencji osobistej w ramach tego budżetu,

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- c. kosztu jednej godziny asystencji (w oparciu o narzędzie wyceny godzin asystencji – załącznik nr 7 do *Standardu*),
 - d. wysokości środków na dodatkowe koszty asystencji osobistej,
 - e. innych usług wspierających przewidzianych w ramach budżetu osobistego (np. dodatek transportowy),
 - f. szczegółowego zakresu czynności asystenta osobistego.
8. Wnioskodawcy starającemu się o asystencję osobistą przysługuje odwołanie od decyzji Zespołu ds. IPW. Odwołanie jest kierowane do PCPR. Odwołanie rozpatruje Zespół ds. IPW o innym składzie niż ten, który podjął pierwotną decyzję.

**Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej**

**Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych**

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

6. Szkolenia kompetencyjne dla kandydatów na asystentów oraz asystentów osobistych

6.1 Rodzaje i zakres szkoleń

Do osób kandydujących na asystentów osobistych oraz osób już pracujących w tym charakterze adresowane są cztery rodzaje szkoleń:

- [szkolenie ogólne](#) – wprowadzające do świadczenia asystencji osobistej zgodnie z zasadami KPON; szkolenie to jest obowiązkowe na etapie kandydowania do podjęcia zatrudnienia i musi być powtarzane przynajmniej co dwa lata;
- [szkolenie indywidualne](#) – przygotowujące do współpracy z użytkownikiem usługi, a realizowane przed rozpoczęciem świadczenia AOON na rzecz konkretnego użytkownika;
- [szkolenia uzupełniające](#) – rozwijające wiedzę i umiejętności asystenta osobistego; realizowane w trakcie świadczenia usług, jeśli zajdzie taka potrzeba;
- [szkolenie z pierwszej pomocy](#) – rozwijające umiejętności asystenta w zakresie ratowania życia użytkownika asystencji osobistej w stanie zagrożenia zdrowia do czasu przybycia wykwalifikowanych służb medycznych; szkolenie jest rozszerzone o czynności medyczno-pielęgnacyjne pozostające w zakresie zadań asystentów osobistych.

Szkolenia są adresowane do kandydatów na asystentów bez względu na to, czy osoby te zostały zgłoszone przez użytkowników, czy są personelem usługodawcy.

Jeśli użytkownik sam zatrudnia asystenta osobistego, organizacja wskazanych wyżej szkoleń jest obowiązkiem PCPR odpowiedzialnego za zapewnienie asystencji

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

osobistej. Koszt każdego szkolenia jest pokrywany z BO użytkownika, na rzecz którego świadczona jest usługa.

Tab:1 Zestawienie szkoleń adresowanych do asystentów osobistych

rodzaj szkolenia	zakres szkolenia	obligatoryjność	czas realizacji	podmiot realizujący
ogólne	wprowadzenie do asystencji osobistej zgodnej z Konwencją	tak	przed rozpoczęciem pracy asystenta osobistego	podmiot uprawniony do realizacji asystencji osobistej
indywidualne	przygotowanie do indywidualnej pracy z użytkownikiem	tak	w momencie rozpoczęcia współpracy z użytkownikiem	użytkownik lub osoba przez niego wskazana w obecności użytkownika
uzupełniające	poszerzenie wiedzy i umiejętności asystenta osobistego	nie	w trakcie świadczenia asystencji	instytucja uprawniona do prowadzenia konkretnego rodzaju szkolenia
pierwsza pomoc	rozwijające umiejętności udzielania pomocy w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia oraz	tak, chyba że asystent ma zaświadczenie o odbyciu szkolenia nie później niż 24 miesiące przed	w trakcie świadczenia asystencji	instytucja uprawniona do prowadzenia tego typu szkoleń i wydawania

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

	świadczenia usług medyczno- pielęgnacyjnych	rozpoczęciem pracy w charakterze asystenta osobistego		stosownych zaświadczeń
--	---	---	--	---------------------------

6.2 Szkolenie ogólne dla kandydatów na asystentów osobistych

Szkolenie ogólne asystenta lub osoby zainteresowanej podjęciem pracy w takim charakterze koncentruje się na:

- aspektach teoretycznych i praktycznych pracy asystenta osobistego zgodnych z konwencyjnym modelem AOON,
- zasadach i wartościach przyświecających asystentom osobistym.

Ten rodzaj szkolenia jest realizowany w oparciu o program oraz materiały szkoleniowe wypracowane i przetestowane w ramach pilotażu (załącznik nr 15 do Standardu):

- „Ramowy program szkolenia ogólnego dla kandydatek i kandydatów na asystentów osobistych osób z niepełnosprawnościami”
- „Szkolenie ogólne dla kandydatek i kandydatów na asystentów osobistych osób z niepełnosprawnościami. Materiały poszkoleniowe”
- „Szkolenie ogólne dla kandydatek i kandydatów na asystentów osobistych osób z niepełnosprawnościami. Skrypt dla trenera”

Łączny czas trwania szkolenia – 16 godzin zegarowych. Preferowane są szkolenia w formie stacjonarnej, jednak w wyjątkowych sytuacjach dopuszczalny jest tryb hybrydowy bądź zdalny.

Szkolenie jest nieodpłatne, ale jego uczestnik nie pobiera wynagrodzenia za czas jego trwania. Uczestnik otrzymuje zaświadczenie o ukończeniu szkolenia, czasie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

jego trwania i zakresie tematycznym. W sytuacji, kiedy konwencyjna asystencja osobista nie jest jeszcze usługą powszechną rekomendujemy, aby asystent osobisty miał obowiązek powtarzania szkolenia ogólnego nie rzadziej niż co 2 lata. W ten sposób wiedza i umiejętności asystenta pozostaną na odpowiednim poziomie, a usługi zachowają pożądaną jakość.

Koszt szkolenia jest elementem składowym kosztu asystencji osobistej i jest finansowany z BO użytkownika.

Szkolenie ogólne powinno być realizowane przez podmiot świadczący asystencję osobistą (usługodawcę) przez okres co najmniej trzech lat.

Zasadniczym celem szkolenia ogólnego dla kandydatów na asystentów jest uchwycenie specyfiki asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością zgodnej z Konwencją. Charakter pracy asystenta osobistego powinien być pokazany w szerszym kontekście praw osób z niepełnosprawnościami i jako element systemu praw człowieka. Trener prowadzący szkolenie powinien:

- a. pokazać, w jaki sposób zmieniały się modele niepełnosprawności – od medycznego, charytatywnego przez społeczny aż do modelu prawnoczęłowieczego,
- b. wskazać najważniejsze różnice między modelami, przede wszystkim w kontekście niezależnego życia i wpływu na realizację usługi asystencji osobistej,
- c. odnieść się do *art. 19 Konwencji i Komentarza generalnego nr 5* do tegoż dokumentu, w szczególności do poszanowania zasady podmiotowości użytkownika i niezależnych wyborów życiowych; dotyczy to również decyzji, które z perspektywy asystenta osobistego mogą się wydawać błędne; wyjątkiem jest sytuacja, kiedy realizacja tych decyzji zagraża życiu, zdrowiu i bezpieczeństwu asystenta, użytkownika lub osób trzecich;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- d. przedstawić definicje pojęć zawarte w części A *Komentarza*: niezależne życie, prawo do aktywnego życia w społeczności lokalnej, prawo do korzystania z rozwiązań gwarantujących niezależne życie, w tym asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością; wskazać różnice pomiędzy pojęciami „niezależności” i „samodzielności” oraz „asystencji osobistej” i „opieki”, wskazać istotę i cel asystencji osobistej, którym jest kompensacja trudności, których osoba z niepełnosprawnością doświadcza w życiu codziennym wskutek obniżonej sprawności organizmu. Praca ta jest wykonywana według instrukcji i pod faktycznym, choć nie w każdym przypadku formalnym, kierownictwem użytkownika usługi; asystent nie przejmuje kontroli nad życiem osoby z niepełnosprawnością, na przykład poprzez stawianie się w pozycji specjalisty czy eksperta,
- e. omówić zasady kodeksu etycznego asystenta osobistego,
- f. przeanalizować procedury działania w prawdziwych i hipotetycznych tzw. sytuacjach trudnych we współpracy asystenta osobistego i użytkownika.

Podsumowując, asystent osobisty osoby z niepełnosprawnością:

- a. działa w granicach wyznaczanych przez samą osobę z niepełnosprawnością;
- b. działa aktywnie na rzecz osoby z niepełnosprawnością, sam pozostając z boku, w gotowości do wsparcia;
- c. posiada zasoby fizyczne, sensoryczne, poznawcze, z których w określonych ramach i na określonych zasadach może korzystać osoba z niepełnosprawnością; zasoby te umożliwiają użytkownikowi realizację własnych praw, potrzeb i wdrożenie w życie jego niezależności;
- d. wykonuje swoje zadania profesjonalnie, dążąc do jak najwyższej jakości wykonywanych usług;
- e. współpracuje w pierwszej kolejności z samą osobą z niepełnosprawnością, w dalszej kolejności – za zgodą tejże osoby – również z jej otoczeniem;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- f. ułatwia osobie z niepełnosprawnością ekspresję własną, komunikowanie się ze światem zewnętrznym (za pomocą AAC, języka migowego, indywidualnych kodów komunikacyjnych) lub wspiera komunikowanie się osób w spektrum autyzmu, z niepełnosprawnością intelektualną z otoczeniem zewnętrznym.

Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej w ramach wykonywanych obowiązków nie jest:

- specjalistą wyznaczającym osobie z niepełnosprawnością określone cele, np. rehabilitacyjne, terapeutyczne, zawodowe, mierzącym i oceniającym osiągnięcie tych celów;
- opiekunem ani doradcą życiowym osoby z niepełnosprawnością;
- przyjacielem osoby z niepełnosprawnością;
- organizatorem życia osoby z niepełnosprawnością;
- partnerem życiowym osoby z niepełnosprawnością;
- partnerem seksualnym ani terapeutą seksualnym osoby z niepełnosprawnością;
- substytutem rodzica dla dziecka z niepełnosprawnością lub dzieckiem rodzica będącego osobą z niepełnosprawnością;
- asystentem osoby niepełnosprawnej w rozumieniu obecnie obowiązujących w Polsce ram tego zawodu.

Dodatkowo szkolenie ogólne powinno mentalnie przygotować asystenta osobistego do wykonywania zadań w sposób elastyczny i w szerokim zakresie czynnościowym. Prowadzący szkolenie powinien w szczególności wskazać na bezzasadność i sprzeczność z prawami osoby z niepełnosprawnością wyłączenia czynności pielęgnacyjno-opiekuńczych spośród potencjalnych obowiązków asystenta.

Szkolenie zawiera moduły poświęcone:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- a. prawom asystenta w relacji z osobą z niepełnosprawnością w aspekcie praw pracowniczych, a także
- b. wyznaczaniu i ochronie granic psychologicznych oraz
- c. przeciwdziałaniu wszelkim formom naruszenia godności osobistej.

Asystent musi się dowiedzieć:

- a. do kogo może zwrócić się o wsparcie w powyższych trudnych sytuacjach,
- b. czym jest superwizja, jakie są jej formy i w jaki sposób korzystanie z superwizji może mu pomóc w pracy,
- c. na czym polegają mediacje i kiedy warto z nich korzystać.

Szkolenie powinno odnosić się do każdej z 10 zasad etycznych pracy asystenta ([szczegółowy opis tych zasad w rozdziale 9](#)).

Szkolenie powinno odnosić się do co najmniej następujących sytuacji trudnych:

- naruszania przez osobę z niepełnosprawnością pracowniczych praw asystenta lub innych zapisów umowy (kontraktu) na świadczenie usług asystenckich,
- popełniania przez osobę z niepełnosprawnością w obecności asystenta czynów zabronionych, niezgodnych z normami życia społecznego lub szkodzących osobom trzecim;
- niejasności instrukcji wydawanych asystentowi przez osobę z niepełnosprawnością lub ich oczywista sprzeczność ze zdrowym rozsądkiem;
- pracy z ciałem użytkownika, przekraczania granic dystansu intymnego w sytuacji codziennej rutyny, np. pomoc w toalecie, reakcje fizjologiczne osoby z niepełnosprawnością;
- naruszania przez osobę z niepełnosprawnością godności osobistej asystenta w różnych aspektach i formach;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- konfliktu interesów osoby z niepełnosprawnością i asystenta, ewentualnie osób mu bliskich;
- podejmowania przez osobę z niepełnosprawnością aktywności trudnej do zaakceptowania przez asystenta ze względu na przekonania, np. religijne, polityczne, estetyczne, uzależnienia;
- prób przejmowania kontroli nad życiem użytkownika usług przez jego otoczenie, w tym ingerowania w relację między osobą z niepełnosprawnością a asystentem, np. poprzez wydawanie instrukcji bezpośrednio asystentowi;
- prób przejmowania przez osobę z niepełnosprawnością lub jej otoczenie kontroli nad życiem asystenta, np. poprzez przekraczanie granic jego prywatności w różnych aspektach i formach;
- pozostawiania przez osobę z niepełnosprawnością lub asystenta pod wpływem substancji odurzających lub innych zmieniających świadomość w trakcie realizacji asystencji osobistej;
- faktycznej zmiany charakteru relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem np. z profesjonalnej na romantyczną;
- woli zakończenia przez asystenta współpracy z osobą z niepełnosprawnością z różnych przyczyn, przy braku zgody użytkownika usług;
- konfliktów z innymi asystentami pracującymi dla tego samego użytkownika usług;
- odczuwania przez asystenta przeciążenia obowiązkami lub wypalenia zawodowego.

Rekomendowane zasady reagowania w sytuacjach trudnych zamieściliśmy w załączniku nr 18 do Standardu.

W wypadku wprowadzenia do polskiego porządku prawnego ustawy o asystencji osobistej akt ten wraz z ewentualnymi przepisami wykonawczymi musi również zostać omówiony podczas szkolenia.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Ramowy plan szkolenia znajduje się w załączniku nr 15 do Standardu.

Kompetencje i kwalifikacje trenerów prowadzących szkolenie ogólne

Wymagania (łącznie):

- minimum 2-letnie doświadczenie w prowadzeniu warsztatów i szkoleń,
- przeprowadzenie min. 50 godz. warsztatów z zakresu aktywizacji społecznej i funkcjonowania społecznego osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności,
- bardzo dobra znajomość *Standardu usługi asystencja osobista osoby z niepełnosprawnością*,
- bardzo dobra znajomość *Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych*,
- doświadczenie w pracy indywidualnej z osobami z niepełnosprawnością.

Rekomendujemy, aby szkolenie było prowadzone przez dwie osoby. Przynajmniej jedną z nich powinna być osoba z niepełnosprawnością. Może to być np. selfadwokat (samorzecznik) lub ekspert przez doświadczenie. Osoba z niepełnosprawnością musi posiadać doświadczenie w korzystaniu z asystencji osobistej lub innych zindywidualizowanych usług wspierających w niezależnym życiu. Zalecamy, aby miała również doświadczenie w prowadzeniu warsztatów i szkoleń. W sytuacji, kiedy organizator szkolenia będzie miał problem z pozyskaniem osoby z niepełnosprawnością do prowadzenia szkolenia w formie stacjonarnej, powinien zadbać o jej dołączenie w formie zdalnej.

6.3 Szkolenie indywidualne

Przeprowadzenie **szkolenia indywidualnego** pozostaje zasadniczo w gestii użytkownika usługi. W przypadku jego znacznych trudności poznawczych lub komunikacyjnych szkolenie może być realizowane przy wsparciu osoby mającej

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

doświadczenie w pracy z użytkownikiem. Osobą współprowadzącą szkolenie może być np.

- członek rodziny użytkownika,
- opiekun faktyczny,
- inna osoba wspierająca użytkownika na co dzień, np. specjalista prowadzący zajęcia w placówce dziennego pobytu.

W każdej sytuacji szkolenie indywidualne musi być zrealizowane w obecności samego użytkownika asystencji osobistej i za jego aprobatą. Zasad ta dotyczy również użytkowników do 13 r.ż. oraz osób ubezwłasnowolnionych.

Podczas szkolenia indywidualnego asystent osobisty:

- poznaje specyfikę funkcjonowania użytkownika usługi, jego styl życia, nawyki i przyzwyczajenia, sposób komunikowania się oraz oczekiwania;
- otrzymuje szczegółowe instrukcje o obszarach, w których osoba z niepełnosprawnością potrzebuje asystencji oraz wytyczne do jej realizacji;
- uczy się wykonywania podstawowych czynności medyczno-pielęgnacyjnych, jeśli użytkownik wymaga wsparcia w tym zakresie.

Jeśli użytkowaniem asystencji jest dziecko, w trakcie szkolenia indywidualnego asystent poznaje również oczekiwania i wytyczne jego opiekunów prawnych.

Ze względu na duże zróżnicowanie wsparcia asystenckiego wynikające z indywidualnych potrzeb użytkownika, czas, forma i treść szkoleń indywidualnych nie powinny być normowane ogólnie.

Szkolenie indywidualne z konkretną osobą korzystającą z asystencji osobistej powinno się odbyć bezpośrednio po podpisaniu kontraktu. Asystent otrzymuje wynagrodzenie za czas trwania szkolenia indywidualnego na podstawie wpisu w karcie wsparcia. Jeśli asystent po ukończeniu szkolenia zrezygnuje ze świadczenia

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

usługi dla danej osoby, użytkownik ma prawo wystąpić do PCPR z wnioskiem o zwrot środków, które użytkownik przeznaczył na wynagrodzenie asystenta w czasie tego szkolenia.

6.4 Szkolenia uzupełniające

Asystenci i osoby zainteresowane podjęciem zatrudnienia w tym charakterze powinny mieć dostęp do szerokiej gamy praktycznych **szkoleń uzupełniających** oraz materiałów:

- pokazujących specyfikę pracy z poszczególnymi grupami osób z niepełnosprawnościami (np. osób ze znaczną niepełnosprawnością intelektualną, w spektrum autyzmu, z doświadczeniem kryzysu psychicznego);
- rozwijających umiejętności komunikowania się, również z uwzględnieniem metod komunikacji alternatywnej i wspomagającej (AAC);
- dostarczających wiedzy i umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych;
- rozwijających umiejętności z zakresu pierwszej pomocy.

Szkolenia uzupełniające mogą być realizowane przez usługodawców oraz instytucje szkoleniowe uprawnione do przeprowadzenia danego rodzaju szkolenia. Szkolenie jest finansowane z budżetu osobistego użytkownika. Asystent osobisty korzysta ze szkolenia nieodpłatnie, jednak nie pobiera wynagrodzenia za czas jego trwania.

Mając na względzie systematyczny rozwój zawodowych asystentów osobistych oraz dbałość o dobrą jakość świadczonej usługi rekomendujemy, aby każdy asystent osobisty miał obowiązek ukończenia min. 1 szkolenia uzupełniającego rocznie. Zestawienie rekomendowanych szkoleń uzupełniających zamieściliśmy w załączniku nr 17 do Standardu.

6.5 Szkolenie z pierwszej pomocy

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Szkolenie z pierwszej pomocy ma dostarczyć wiedzę teoretyczną i rozwinąć umiejętności praktyczne asystenta osobistego, które pozwolą udzielić pierwszej pomocy użytkownikowi asystencji osobistej w sytuacji nagłego zagrożenia jej zdrowia lub życia do momentu przybycia służb ratunkowych. W szkoleniu powinny być uwzględnione elementy pierwszej pomocy szczególnie przydatne w codziennym wspieraniu osób z niepełnosprawnościami (np. atak epilepsji, paniki, zakrztuszenie, okresowa utrata świadomości, niedocukrzenie). Informacje powinny uwzględniać również:

- całkowitą niemożność kierowania własnym ciałem przez część osób z niepełnosprawnościami,
- konieczność przenoszenia osoby z niepełnosprawnościami lub wsparcie w zmianie pozycji ciała,
- skutki uboczne stale zażywanych leków przez osobę z niepełnosprawnościami,
- konieczność ewakuacji osoby z niepełnosprawnością w sytuacji zagrażającej jej życiu lub zdrowiu.

Szkolenie powinno być rozszerzone o wykonywanie czynności medyczno-pielęgniacyjnych, o których mowa [w rozdziale 2 Standardu](#).

Każdy asystent osobisty i kandydat na asystenta musi ukończyć szkolenie z pierwszej pomocy oraz powtarzać je nie rzadziej niż co dwa lata. Udział w szkoleniu jest nieodpłatny, ale jego uczestnik nie pobiera wynagrodzenia za czas udziału w szkoleniu. Uczestnik otrzymuje zaświadczenie o odbytym szkoleniu. Z obowiązku szkolenia mogą być zwolnione osoby posiadające kwalifikacje lekarza, pielęgniarki, położnej, ratownika medycznego lub opiekuna medycznego.

Rekomendujemy, aby asystenci użytkowników wymagających intensywnego wsparcia ukończyli szkolenie z kwalifikowanej pierwszej pomocy.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Szkolenia z pierwszej pomocy powinny być realizowane przez lekarza, pielęgniarkę lub ratownika medycznego z czynnym prawem wykonywania zawodu.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

7. Szkolenie dla użytkowników i użytkowniczek asystencji osobistej

Każdy użytkownik lub osoba stale go wspierająca mają obowiązek ukończenia szkolenia wprowadzającego do współpracy z asystentem osobistym. Odbycie szkolenia dla użytkownika jest warunkiem przyznania asystencji osobistej. Szkolenie powinno być powtarzane nie rzadziej niż co 3 lata.

Szkolenie jest adresowane do:

- bezpośrednich użytkowników asystencji osobistej, w tym młodzieży powyżej 13 roku życia,
- opiekunów faktycznych i prawnych osób do 13 r.ż., osób ze znaczną niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu.

Rekomendujemy organizację odrębnych szkoleń dla każdej z powyższych grup. Pozwoli to na dostosowanie formy przekazu i na skoncentrowanie się na tych elementach asystencji osobistej, które są najistotniejsze dla konkretnych użytkowników.

Zasadnicze cele szkolenia:

- a. zrozumienie istoty i celów AOON oraz pojęcia niezależnego życia zgodnie z KPON;
- b. przygotowanie użytkownika do zarządzania asystencją osobistą, z której korzysta lub podejmowania istotnych decyzji w sprawie organizacji usług, w zależności od wybranego przez osobę z niepełnosprawnością sposobu zarządzania usługami (samodzielnie, ze wsparciem podmiotu publicznego, ze wsparciem podmiotu społecznego);
- c. przygotowanie użytkownika do rekrutacji, wyboru asystenta osobistego, określenia swoich potrzeb w zakresie AOON i ram współpracy z

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

asystentem osobistym, ewentualnej zmiany wyżej wymienionych zasad, zakończenia współpracy z asystentem osobistym;

- d. ustanowienie w praktyce dobrej, partnerskiej relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem, służącej maksymalizacji niezależności życiowej użytkownika, w tym rozpoznanie etycznych aspektów współpracy z osobą z niepełnosprawnością, zapoznanie się z procedurami reagowania w sytuacjach trudnych.

7.1 Wytyczne w zakresie organizacji i realizacji szkolenia

Szkolenie dla użytkowników asystencji osobistej trwa 8 godzin zegarowych i opiera się na programie oraz materiałach szkoleniowych wypracowanych i przetestowanych w pilotażu (załącznik nr 16 do Standardu). Materiały szkoleniowe to:

- Ramowy program szkolenia dla użytkowników i użytkowniczek asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami,
- Szkolenie dla użytkowników i użytkowniczek asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami. Materiały poszkoleniowe,
- Szkolenie dla użytkowników i użytkowniczek asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami. Materiały poszkoleniowe w tekście łatwym do czytania (ETR),
- Szkolenie dla użytkowników i użytkowniczek asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami. Skrypt dla trenera.

Rekomendujemy stacjonarną formę szkolenia, jednak w wyjątkowych sytuacjach dopuszczalny jest tryb hybrydowy bądź zdalny. Dotyczy to w szczególności szkoleń dla użytkowników, którzy nie są w stanie dotrzeć na salę szkoleniową.

Preferowana liczba uczestników szkolenia to ok. 10 osób, a w przypadku użytkowników o złożonych potrzebach komunikacyjnych lub z niepełnosprawnością intelektualną 3-5 osób.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Treści i formy szkolenia muszą być dostosowane do możliwości poznawczych użytkownika asystencji osobistej. Treść szkolenia musi być dostępna w wersjach polskiego języka migowego (PJM), z wykorzystaniem metod wspomagających i alternatywnej komunikacji (AAC) oraz tekście łatwym do czytania i rozumienia (ETR). Osoby z trudnościami poznawczymi, które nie są w stanie zrozumieć treści przekazywanych podczas szkolenia, powinny być szkolone indywidualnie.

Szkolenie dla użytkowników może być realizowane przez osobę z min. 3-letnim doświadczeniem w realizacji asystencji osobistej.

Szkolenie dla użytkowników powinno obejmować następujące treści:

- właściwe rozumienie istoty i celów asystencji osobistej oraz pojęcia niezależnego życia w społeczności lokalnej;
- przygotowanie użytkownika do zarządzania usługami asystencji osobistej, z których korzysta lub podejmowania istotnych decyzji w sprawie organizacji usług, w zależności od wybranego przez osobę z niepełnosprawnością sposobu zarządzania usługami: samodzielnie, ze wsparciem podmiotu publicznego, ze wsparciem podmiotu społecznego;
- przygotowanie użytkownika do rekrutacji, wyboru asystenta, określenia swoich potrzeb w zakresie asystencji osobistej i ram współpracy z asystentem, ewentualnej zmiany wyżej wymienionych zasad, zakończenia współpracy z asystentem;
- ustanowienie w praktyce partnerskiej relacji między osobą z niepełnosprawnością a asystentem osobistym, służącej maksymalizacji niezależności życiowej użytkownika, w tym rozpoznanie etycznych aspektów współpracy z osobą z niepełnosprawnością;
- poznanie kodeksu etycznego użytkownika AOON;
- zapoznanie się z procedurami reagowania w sytuacjach trudnych.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

W ramach szkolenia dla użytkowników asystencji osobistej przewidziane są następujące moduły:

- a. asystencja osobista w świetle *Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych* i *Komentarza generalnego nr 5*;
- b. formy i zasady zarządzania usługami asystencji osobistej;
- c. prawne i psychologiczne aspekty relacji użytkownika z asystentem osobistym.

Podobnie jak w przypadku szkolenia ogólnego przygotowującego asystenta do pracy, w trakcie szkolenia dla użytkowników należy ukazać szerszy kontekst usług asystencji osobistej (np. ich związek z wartościami niezależnego życia). Ważne jest, aby osobę z niepełnosprawnością i asystenta osobistego podejmujących współpracę łączyło wspólne rozumienie istoty i celów asystencji osobistej oraz zbliżony poziom wiedzy w tym zakresie.

Wskazując rolę i zadania asystenta osobistego, należy odnieść się do art. 19 *Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnych* i *Komentarza generalnego nr 5* do tejże Konwencji. Jako zagadnienie wstępne należy przedstawić definicje pojęć zawarte w części A *Komentarza*:

- niezależnego życia,
- prawa do życia w społeczności lokalnej,
- rozwiązań gwarantujących niezależne życie oraz asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością.

Właściwa interpretacja tych pojęć jest fundamentem do podjęcia przez osobę z niepełnosprawnością partnerskiej współpracy z asystentem. Pomocniczo należy wskazać na różnice pomiędzy pojęciami „niezależności” i „samodzielności” oraz „asystencji osobistej” i „opieki”.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Należy pamiętać, że asystencja osobista i idea niezależnego życia osoby z niepełnosprawnością są w Polsce relatywnie nowymi elementami rzeczywistości życia osób z niepełnosprawnościami. Ich istota może być trudna do zrozumienia, a tym bardziej do zastosowania w praktyce. Do tej pory dla większości osób z niepełnosprawnością korzystanie z codziennego wsparcia opiekunów faktycznych łączyło się najczęściej z podleganiem ich decyzjom w różnych zakresach i formach. Dlatego wymienione elementy szkolenia powinny być realizowane nie tyle w formie wysłuchania wykładu, co w formie warsztatowej i konwersatoryjnej. Również w trakcie szkolenia dla użytkowników konieczna jest analiza prawdziwych i hipotetycznych sytuacji, jakie mogą się zdarzyć we współpracy z asystentem osobistym.

Jeśli użytkownik chciałby być pracodawcą dla asystenta osobistego, musi uzyskać wiedzę z zakresu:

- prawa pracy i ubezpieczeń społecznych,
- metod organizowania pracy innych osób oraz prowadzenia ewaluacji ich pracy,
- udzielania informacji zwrotnej,
- motywowania asystenta do osiągnięcia założonych celów współpracy,
- zasad równego traktowania w pracy, jeśli na rzecz jednej osoby z niepełnosprawnością pracuje kilku asystentów, którzy podejmują między sobą współpracę.

Użytkownik samodzielnie zarządzający usługami podczas szkolenia powinien dodatkowo uzyskać podstawową wiedzę dotyczącą organizowania pracy zespołowej. W przypadku zarządzania przez użytkownika usługami asystencji osobistej ze wsparciem podmiotu publicznego lub ze wsparciem podmiotu społecznego opisywany moduł szkolenia powinien się koncentrować na zachowaniu faktycznej kontroli użytkownika nad usługami oraz schemacie współpracy z podmiotami,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

o których mowa powyżej. Także i w tym przypadku użytkownik asystencji osobistej powinien uzyskać co najmniej podstawową wiedzę na temat prawa pracy i ubezpieczeń społecznych.

Trzeci moduł szkolenia ma dać użytkownikowi wiedzę na temat tego, jak:

- a. planować czynności wykonywane ze wsparciem asystenta;
- b. przekazywać asystentowi instrukcje w sposób precyzyjny, zrozumiały, z poszanowaniem godności asystenta osobistego;
- c. odbierać od asystenta informacje zwrotne, również o tym, że nie akceptuje zachowania osoby z niepełnosprawnością i ewentualnie jej otoczenia lub warunków współpracy i reagowania na tę informację (sygnał „stop”);
- d. analizować własne zachowania podczas współpracy z asystentem w aspekcie etycznym (pomocne będzie tu skodyfikowanie etycznych zasad korzystania z asystencji osobistej);
- e. rozpoznawać źródła trudności asystenta w trakcie współpracy, spojrzeć na relację osoby z niepełnosprawnością z asystentem także z perspektywy asystenta;
- f. rozpoznawać sytuacje trudne we współpracy i jak właściwie reagować na nie, korzystać z pomocy innych podmiotów i osób podczas rozwiązywania tych sytuacji.
- g. określać role doradztwa wzajemnego oraz mediacji w partnerskiej współpracy z asystentem osobistym.

Kiedy w polskim porządku prawnym pojawi się ustawa o asystencji osobistej, akt ten wraz z ewentualnymi przepisami wykonawczymi musi również zostać omówiony w toku szkolenia.

Osoby uczestniczące w szkoleniu powinny również uzyskać podstawową wiedzę na temat zarządzania budżetem osobistym. Pozwoli im to na podjęcie świadomej decyzji o wyborze płatności pośredniej lub bezpośredniej.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Użytkownicy, którzy wybiorą drugą z wymienionych form, powinni mieć możliwość uczestniczenia w dodatkowym szkoleniu przygotowującym do samodzielnego zarządzania budżetem osobistym.

7.2 Kompetencje i kwalifikacje trenerów prowadzących szkolenie

Szkolenie powinno być prowadzone przez dwóch trenerów. Przynajmniej jeden z trenerów prowadzących szkolenie dla użytkowników asystencji osobistej powinien:

- mieć minimum 2-letnie doświadczenie w prowadzeniu warsztatów i szkoleń,
- przeprowadzić min. 50 godz. warsztatów z problematyki aktywizacji społecznej i funkcjonowania społecznego osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności,
- znać bardzo dobrze *Standard usługi asystencja osobista osoby z niepełnosprawnością*,
- znać bardzo dobrze *Konwencję ONZ o prawach osób niepełnosprawnych*,
- mieć praktyczne doświadczenie w pracy indywidualnej z osobami z niepełnosprawnościami.

Rekomendujemy, aby drugim trenerem w trakcie szkolenia była osoba z niepełnosprawnością z doświadczeniem w korzystaniu z asystencji osobistej lub innych zindywidualizowanych usług wspierających w niezależnym życiu. Pożądane jest również doświadczenie w prowadzeniu warsztatów i szkoleń. Jeśli organizator szkolenia będzie miał problem z pozyskaniem osoby z niepełnosprawnością do prowadzenia szkolenia w formie stacjonarnej, powinien zadbać o jej dołączenie w formie zdalnej.

8. Monitoring, ewaluacja i nadzór nad zarządzaniem asystencją osobistą

W tym rozdziale omawiamy zasady ewaluacji i monitoringu, a także sprawozdawczości i mechanizmów kontroli jakości usługi. **Są one ze sobą powiązane i traktowane łącznie. Pozwalają nadzorować zarządzanie asystencją osobistą.**

8.1 Nadzór nad zarządzaniem

Do nadzoru nad zarządzaniem asystencją osobistą wykorzystane zostaną narzędzia ewaluacyjne oraz określony system ewaluacji.

Wprowadzony powinien zostać także roczny system sprawozdawczy. Wzór sprawozdania określa organizator usługi. System sprawozdawczości i zbierania danych monitoringowych dotyczących realizacji asystencji osobistej, a także system ewaluacji powinny być powiązane z przyjętym sposobem zarządzania usługą, w tym z przepływami finansowymi.

8.2 System ewaluacji

Ewaluacja AOON powinna być prowadzona dwutorowo. Z jednej strony niezbędna jest ewaluacja całego instrumentu pozwalająca na kompleksową ocenę jego funkcjonowania dla różnych grup użytkowników i w różnych miejscach. Z drugiej – niezbędne jest wypracowanie mechanizmów ewaluacji indywidualnej pozwalającej na ocenę funkcjonowania rozwiązania u konkretnych użytkowników. Poniżej opisane zostały proponowane mechanizmy obu typów ewaluacji.

Kompleksowa ewaluacja instrumentu

Asystencja osobista jako nowe rozwiązanie systemowe powinna podlegać systematycznej ewaluacji, zwłaszcza w pierwszych latach po wdrożeniu.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Rekomendujemy przeprowadzenie ewaluacji po 2 pierwszych latach, a następnie po 5 latach od wprowadzenia instrumentu do systemu wsparcia.

Obligatoryjna ewaluacja instrumentu powinna być prowadzona centralnie. Zalecamy także prowadzenie ewaluacji przez poszczególne samorządy (w szczególności samorząd powiatowy i regionalny).

Ewaluacja powinna opierać się o następujące kryteria:

- użyteczność – rozumiana jako ocena stopnia, w jakim asystencja osobista jest dopasowana do faktycznych potrzeb użytkowników;
- skuteczność – rozumiana jako ocena stopnia, w jakim instrument przyczynił się do osiągnięcia określonych celów (zwiększanie celów związanych ze wzrostem możliwości prowadzenia niezależnego życia przy włączeniu w społeczność lokalną);
- efektywność – rozumiana jako ocena przekształcenia zainwestowanych zasobów finansowych i organizacyjnych w efekty.

Ewaluacja powinna być prowadzona przy użyciu zróżnicowanych metod i z uwzględnieniem różnych perspektyw, wśród których za kluczową należy uznać perspektywę użytkowników.

Rekomendujemy następujące metody prowadzenia ewaluacji:

- wykorzystanie danych monitoringowych zbieranych w ramach sprawozdawczości/systemu monitoringu;
- wywiady indywidualne i grupowe;
- studia przypadków;
- kwestionariusze ankiet.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Metody te pozwalają na rzetelną i miarodajną ocenę poszczególnych elementów instrumentu. Wszystkie narzędzia badawcze powinny spełniać zasady dostępności.

Przy opracowywaniu planu ewaluacji uwzględnione powinny zostać zmienne mogące wpływać na różnice w ocenie instrumentu, w szczególności dane dotyczące użytkowników AOON:

- rodzaj i stopień niepełnosprawności,
- miejsce zamieszkania,
- płeć,
- wiek.

Ewaluacja powinna zakończyć się szczegółowymi rekomendacjami w zakresie poszczególnych elementów funkcjonowania instrumentu.

Badanie powinno być prowadzone przez niezależny podmiot zewnętrzny mający doświadczenie w prowadzeniu badań i analiz w środowisku osób z niepełnosprawnościami. W zespole badawczym prowadzącym ewaluację powinna być zatrudniona jako badacz przynajmniej jedna osoba z niepełnosprawnością.

8.3 Ewaluacja na poziomie jednostkowym

Ewaluacja na poziomie jednostkowym ma na celu ocenę zadowolenia użytkownika z pracy asystenta osobistego oraz ocenę realizacji przez niego kontraktu.

Wypełniona ankieta trafia do usługodawcy.

Osoba z niepełnosprawnością wypełnia ankietę samodzielnie, a jeśli nie jest w stanie tego zrobić, korzysta ze wsparcia rodzica lub osoby stale wspierającej, wskazanej przez użytkownika. Nie powinna być ona wypełniana w obecności asystenta osobistego.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Ankiety powinny być zbierane, a następnie analizowane i przedstawione w formie raportów.

Celem ewaluacji zadowolenia użytkownika z pracy asystenta osobistego jest kontrola jakości usługi. Ewaluacja polega na cyklicznym wypełnianiu przez użytkownika ankiety ewaluacyjnej dotyczącej zadowolenia użytkownika z pracy asystenta osobistego oraz ocenę realizacji przez niego kontraktu (kwestionariusz ankiety jest załącznikiem nr 19 do Standardu). Możliwe są różne formy wypełnienia ankiety:

- online,
- w wersji papierowej przesłanej następnie do realizatora usługi lub
- telefonicznie.

Usługodawca powinien umożliwić wypełnienie ankiety w każdej z tych form.

Metody ewaluacji są dostosowane do osoby z niepełnosprawnością. Ankieta jest dostępna w wersji ETR, a także w języku migowym. Osoba z niepełnosprawnością powinna wypełniać ankietę osobiście, bez udziału osób trzecich. Jeśli nie ma takiej możliwości, udział osób trzecich powinien być jak najmniejszy. W przypadku dzieci do 13 roku życia ewaluacja prowadzona jest w obecności osoby wspierającej. Młodzież powyżej 13 roku życia wypełnia ankietę samodzielnie.

Badanie ewaluacyjne jest cykliczne. Użytkownik wypełnia ankietę raz na pół roku. Zadaniem organizatora usługi jest zorganizowanie tego procesu w sposób, który umożliwi zebranie danych od wszystkich użytkowników.

Wszystkie ankiety powinny trafiać do bazy danych, a następnie na podstawie danych w bazie organizator powinien opracować raport ewaluacyjny. Raport w wariancie minimalnym powinien zawierać: zbiorcze odpowiedzi na pytania z ankiety, hasłowe wnioski z przeprowadzonej analizy.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Rekomendowane jest, by ewaluacja prowadzona była w wariancie poszerzonym – z uwzględnieniem perspektywy asystentów osobistych. Asystent osobisty powinien mieć możliwość oceny współpracy z osobą z niepełnosprawnością. Instytucja organizująca usługę asystencji osobistej wskazuje osobę kontaktową, której asystent może zgłaszać uwagi, zastrzeżenia do współpracy z osobą z niepełnosprawnością.

8.4 System monitoringu asystencji osobistej

System monitoringu asystencji osobistej prowadzony jest na kilku poziomach odpowiadających strukturze zarządczej usługi.

Dane, które są zbierane w ramach monitoringu to:

- podstawowe informacje o użytkowniku (z IPW): płeć, wiek, rodzaj i stopień niepełnosprawności, miejsce zamieszkania (województwo, powiat, gmina, informacja o wielkości miejscowości), sposób komunikacji, w tym informacje, czy osoba jest użytkownikiem AAC, PJM lub SKOGN;
- informacje o przyznanym i zrealizowanym wsparciu: liczba przyznanych godzin asystencji osobistej, liczba wykorzystanych godzin asystencji osobistej w określonych przedziałach czasowych (miesiąc, kwartał, rok), liczba wykorzystanych godzin doradztwa wzajemnego w określonych przedziałach czasowych (miesiąc, kwartał, rok), środki wykorzystane w ramach kosztów dodatkowych.

Dane powinny być zbierane i aktualizowane przez usługodawców w systemie miesięcznym.

Zadaniem organizatora usługi na poziomie centralnym jest opracowanie systemu, który umożliwi przesyłanie i zbieranie tych danych.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Rekomendujemy także, by organizator usługi wypracował mechanizm skargowy, który umożliwi zarówno użytkownikom, jak i asystentom osobistym składanie skarg dotyczących jej organizacji i realizacji.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

9. Etyka współpracy użytkownika z asystentem osobistym

Usługa asystencji osobistej jest jednym z elementów deinstytucjonalizacji życia osób z niepełnosprawnościami, czyli zindywidualizowania usług i nowych form wsparcia środowiskowego, które mają ograniczyć konieczność wsparcia instytucjonalnego. Zgodnie z maksymą przyjętą przez sztokholmski Instytut Niezależnego Życia można przyjąć, że **niezależne życie = asystencja osobista + zniesienie barier**.

We wszystkich formach opieki instytucjonalnej osoby z niepełnosprawnością poddawane są różnego rodzaju kontroli i naciskom ze strony wykonawców tej opieki. Dotyczy to personelu medycznego, pomocniczego, administracji oraz całych instytucji. Przykładem tego może być sytuacja w domach pomocy społecznej⁷.

Poniżej zamieszczamy:

- Kodeks etyczny asystenta osobistej osoby z niepełnosprawnością w wersji uzupełnionej po konsultacjach środowiskowych⁸,
- Kodeks etyczny użytkownika asystencji osobistej osoby z niepełnosprawnością opracowany po zakończeniu pilotażu AOON.

Rekomendujemy, aby oba kodeksy były załącznikami do kontraktu zawieranego między osobą z niepełnosprawnością a asystentem osobistym. Ewentualnie między osobą z niepełnosprawnością, asystentem osobistym i podmiotem realizującym usługę asystencji osobistej.

⁷ Tarkowska E., *Ludzie w instytucji totalnej. Przypadek domów pomocy społecznej*, [w:] *Upośledzenie w społecznym zwierciadle*, Gustavsson A., Zakrzewska-Manterys E. (red.), Warszawa 1997, str. 121–138; Niedbalski J., *Między kontrolą a autonomią – instytucjonalne uwarunkowania życia niepełnosprawnych intelektualnie mieszkańców domu pomocy społecznej*, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania IV/2013(9), str. 47–63; Kurowski K., *Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osób z niepełnosprawnościami*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2014; Głab Z., Kocejko M., *Between safety and isolation: the governmental-ministerial approach to care homes in Poland during the COVID-19 pandemic*, „Disability & Society”, DOI: 10.1080/09687599.2022.2147418.

⁸ Standard usługi asystencja osobista osoby z niepełnosprawnością. Wersja uzupełniona po konsultacjach środowiskowych realizowanych w okresie lipiec-grudzień 2021, Warszawa 2022, <https://wlaczeniespoleczne.pl/idi-fgi-warsztat>, dostęp 25.01.2023.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

9.1 Kodeks etyczny asystenta osobistego

1. Asystent osobisty przyjmuje rolę osoby wspierającej osobę z niepełnosprawnością.
2. Asystent osobisty nie przejmuje kontroli nad życiem osoby z niepełnosprawnością, którą wspiera.
3. Wsparciem asystenta osobistego kieruje sama osoba z niepełnosprawnością tak, by mogła efektywnie pełnić role społeczne i cieszyć się pełnią swoich praw. Wyjątek stanowią osoby niepełnoletnie. Szczegółowe zasady kierowania wsparciem asystenta osobistego przez osoby niepełnoletnie zostały opisane w rozdziale 4.2.2, 4.2.3 i 4.2.4.
4. Jeśli asystent osobisty wspiera osobę z trudnościami poznawczymi, która ma trudności w uzyskaniu informacji, podjęciu decyzji lub nie jest w stanie ocenić sytuacji, w której się znajduje, asystent osobisty ma obowiązek przejąć kontrolę nad tą sytuacją, ale nie nad osobą, którą wspiera – zgodnie z założeniami zawartego wcześniej kontraktu.
5. Asystent osobisty respektuje prawo osoby z niepełnosprawnością do niezależnych wyborów życiowych. Dotyczy to również decyzji, które z perspektywy asystenta mogą się wydawać niesłuszne. Wyjątkiem jest sytuacja, kiedy realizacja tych decyzji zagraża życiu, zdrowiu i bezpieczeństwu osoby z niepełnosprawnością, asystenta osobistego lub osób trzecich.

Szacunek

1. Asystent osobisty działa z poszanowaniem praw osoby z niepełnosprawnością, jej bliskich i jej majątku.
2. Asystent osobisty respektuje wybory i preferencje osoby z niepełnosprawnością, jej styl życia, przekonania polityczne i religijne, orientację seksualną, rasę, pochodzenie etniczne, płeć, itp.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

3. Asystent osobisty nie narzuca własnych opinii czy wyborów w powyższym zakresie.

Dyskrecja

1. Asystent osobisty zachowuje dyskrecję i nie udziela osobom trzecim żadnych informacji dotyczących osoby z niepełnosprawnością, z którą pracuje.
2. Asystent osobisty może udzielić informacji na temat osoby wspieranej jedynie na jej wyraźne polecenie lub w sytuacjach uzasadnionych zagrożeniem zdrowia, życia lub majątku osoby z niepełnosprawnością.
3. Tajemnica obowiązuje asystenta osobistego również po zakończeniu realizacji usługi asystenckiej.

Dobra wiara

1. Asystent osobisty wykonuje swoje obowiązki zawsze w dobrej wierze. Nie podejmuje działań na szkodę osoby z niepełnosprawnością.

Komunikacja, współpraca, asertywność

1. Asystent osobisty utrzymuje skuteczną, werbalną i niewerbalną, komunikację z osobą z niepełnosprawnością.
2. Wszystkie działania asystenta osobistego nastawione są na dobrą współpracę i jak najlepszą realizację wsparcia.
3. Asystent osobisty wykazuje się asertywnością, nie przekracza wyznaczonych granic współdziałania. Jednocześnie jasno sygnalizuje i z odpowiednim wyprzedzeniem, że nie będzie wykonywał konkretnej czynności (na przykład przez umówiony sygnał „stop”).
4. Przerwanie czynności wykonywanej przez asystenta osobistego nie może skutkować narażeniem bezpieczeństwa osoby z niepełnosprawnością.

Odpowiedzialność

1. Asystent osobisty działa w poczuciu pełnej odpowiedzialności za własne czyny i ich konsekwencje. Podejmuje tylko działania bezpieczne dla osoby z niepełnosprawnością i samego siebie.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

2. Asystent osobisty przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny pracy.
Przystępuje do pracy tylko po odpowiednim przeszkoleniu. Stosuje się do zasad prawidłowej eksploatacji urządzeń, zapoznaje się z instrukcjami obsługi urządzeń używanych przez osobę z niepełnosprawnością.
3. Asystent osobisty zasięga informacji od osoby z niepełnosprawnością lub osoby stale ją wspierającej o funkcjonowaniu w domu i poza nim oraz o jej wyjątkowych zachowaniach i reakcjach, przyjmowanych lekach, a także innych czynnikach mogących rodzić odpowiedzialność asystenta osobistego i wpływać na sposób realizacji asystencji osobistej.
4. Jeśli osoba z niepełnosprawnością posiada zwierzę asystujące, asystent osobisty stosuje się do zasad pracy z nim, zgodnie z informacjami udzielonymi przez jego właściciela.

Forma psychofizyczna

1. Asystent osobisty przystępuje do pracy w dobrej formie psychofizycznej.
2. Asystent osobisty nie podejmuje działań pod wpływem substancji psychoaktywnych lub leków ograniczających zdolność kierowania pojazdami mechanicznymi.
3. Asystent osobisty niezwłocznie zgłasza pogorszenie swojego stanu zdrowia lub złe samopoczucie osobie, którą wspiera lub jej rodzicowi czy osobie stale wspierającej oraz usługodawcy, jeśli nie jest nim sam użytkownik. Zgłoszenie dotyczy również pojawienia się niedyspozycji w trakcie wykonywanych czynności.

Porządek prawny

1. Asystent osobisty działa wyłącznie w ramach obowiązującego w Polsce porządku prawnego. Nie wykonuje czynności, które naruszają obowiązujące prawo i zasady współżycia społecznego.

Sprawczość

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

1. Asystent osobisty wzmacnia poczucie sprawczości osoby z niepełnosprawnością. To użytkownik decyduje, kiedy, jak i kto udziela mu wsparcia.
2. Asystent osobisty nie proponuje gotowych rozwiązań osobie z niepełnosprawnością. Może przedstawić konsekwencje decyzji podjętej przez osobę z niepełnosprawnością, ale powinien wpierać ją w realizacji podjętych decyzji, ponieważ osoba z niepełnosprawnością ma prawo popełniać błędy. Zakres samodzielnych decyzji i działania osoby z niepełnosprawnością ze wsparciem asystenta osobistego określone są w kontrakcie zawartym pomiędzy osobą z niepełnosprawnością, asystentem i ewentualnie usługodawcą, jeśli nie jest nim sam użytkownik.

Proces odwoławczy w sytuacji złamania kodeksu etycznego przez asystenta osobistego

1. użytkownik wskazuje asystentowi osobistemu punkt kodeksu etycznego, który został przez niego złamany oraz opisuje okoliczności tej sytuacji,
2. użytkownik przedstawia swoje stanowisko bezpośrednio asystentowi osobistemu lub koordynatorowi ds. asystencji osobistej zatrudnionemu przez usługodawcę, który jest odpowiedzialny za przeprowadzenie lub zorganizowanie mediacji,
3. w trakcie mediacji asystent osobisty ma szansę odpowiedzieć na stawiane mu zarzuty, szczególnie jeśli nie zgadza się z oskarżeniem o złamanie kodeksu etycznego.

Jeśli użytkownik sam zatrudnia asystenta osobistego może skorzystać z usługi mediatora gwarantowanej przez samorząd powiatowy albo od razu rozwiązać umowę z asystentem osobistym.

Wsparcie asystenta osobistego

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Istotne jest, żeby asystent osobisty miał wsparcie w realizacji usługi zgodnie z powyższym kodeksem etycznym. Jeśli usługa jest zarządzana przez realizatora, koordynator ds. asystencji osobistej powinien mieć wiedzę i doświadczenie w realizacji usług. Jest to konieczne, żeby oprócz funkcji administracyjnej, mógł pełnić również funkcję mentora dla asystenta osobistego.

Asystent osobisty powinien mieć możliwość zwracania się do koordynatora ds. asystencji ze swoimi wątpliwościami związanymi z realizacją usługi. Asystent osobisty i osoba z niepełnosprawnością powinni być wspierani przez koordynatora w rozwiązywaniu bieżących problemów pojawiających się w ich relacji. W przypadku poważnych problemów, jeśli jest wola obydwu stron, specjalista powinien zaangażować mediatora.

Niezależnie od tego, czy usługa asystencji osobistej jest świadczona za pośrednictwem usługodawcy, czy bezpośrednio przez osobę z niepełnosprawnością, asystent osobisty powinien mieć zapewnioną możliwość skorzystania z usługi superwizora. Zasady realizacji superwizji i mediacji omawiamy szerzej w rozdziale 11.

9.2 Kodeks etyczny użytkownika asystencji osobistej

Zasady główne

1. Traktuj swojego asystenta osobistego w sposób, w jaki sam chcesz być przez niego traktowany.
2. Wyzwanie, jakim jest niezależne życie z niepełnosprawnością, konieczność korzystania ze wsparcia osób trzecich w życiu codziennym ani jakiegokolwiek, nawet bardzo trudne, sytuacje życiowe, nie dają Ci prawa do traktowania asystenta osobistego bez szacunku.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

3. Grasz z asystentem osobistym do jednej bramki, choć Wasze cele i motywacje do współpracy mogą się różnić. Postaraj się stworzyć ze swoim asystentem osobistym zgrany zespół.

Zasady szczegółowe

1. Przestrzegaj zasad kontraktu z asystentem osobistym.
2. Nie używaj przemocy słownej, fizycznej, psychicznej ani ekonomicznej wobec asystenta osobistego.
3. Nie oczekuj, że asystent osobisty będzie podejmował za Ciebie decyzje życiowe ani brał odpowiedzialność za ich skutki.
4. Asystent osobisty nie musi podzielać Twoich wartości, poglądów i wyborów życiowych. Szanuj wartości i poglądy asystenta osobistego, nawet jeśli ich nie podzielasz.
5. Staraj się przekazywać asystentowi osobistemu swoje prośby konkretnie, ale z szacunkiem i kulturą. Odpowiadaj szczegółowo na pytania asystenta osobistego dotyczące Twoich poleceń. Dzięki temu będzie mógł dobrze wykonywać swoją pracę. Nie traktuj asystenta osobistego jak służącego.
6. Pamiętaj, że asystent osobisty nie może wykonywać działań sprzecznych z porządkiem prawnym ani zasadami współżycia społecznego. Nie możesz od niego tego oczekiwać.
7. Szanuj prawo asystenta osobistego do prywatności oraz jego czas wolny i prawo do odpoczynku podczas pracy.
8. Twój asystent osobisty nie jest maszyną. Pamiętaj, że czasem może być chory lub mieć mniej siły i zapału do pracy. W takich sytuacjach postaraj się okazać mu zrozumienie.
9. Bądź punktualny, kiedy umawiasz się ze swoim asystentem osobistym.
10. Jeśli rezygnujesz ze wsparcia asystenta osobistego danego dnia – poinformuj go o tym z odpowiednim wyprzedzeniem.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

11. Nie oczekuj od asystenta osobistego wsparcia w czynnościach, które możesz wykonać samodzielnie, bez dużego nakładu sił lub czasu.
12. W miarę możliwości staraj się aktywnie uczestniczyć w czynnościach wykonywanych przez asystenta osobistego.
13. Reaguj na ustalony z asystentem osobistym sygnał „Stop”.
14. Reaguj, gdy osoby z Twojego otoczenia traktują asystenta osobistego bez szacunku lub próbują angażować go do spraw niezwiązanych ze wspieraniem Ciebie.
15. Przekazuj asystentowi osobistemu szczere, konkretne i jasne informacje o Twoich potrzebach, stylu życia oraz informacje zwrotne dotyczące jego pracy.
16. Jeśli masz problemy w nawiązaniu lub utrzymaniu dobrej relacji ze swoim asystentem osobistym, korzystaj z doradztwa wzajemnego. Warto słuchać rad bardziej doświadczonych użytkowników asystencji osobistej.
17. Nie oczekuj od swojego asystenta osobistego pracy bez wynagrodzenia, relacji romantycznej czy seksualnej ani przyjaźni lub pomocy psychologicznej.
18. Jeśli Twoja relacja z asystentem osobistym zaczyna wykraczać poza ustalone zasady współpracy i Wasza relacja zmienia charakter, powinieneś zastanowić się nad zaangażowaniem innego asystenta osobistego.
19. Zachowaj dyskrecję dotyczącą Twojej relacji z asystentem osobistym. Nie omawiaj z innymi bez potrzeby prywatnych spraw swojego asystenta.
20. Jeśli wspiera Ciebie kilkoro asystentów osobistych, nie faworyzuj żadnego z nich.
21. Staraj się nie narażać swojego asystenta osobistego na sytuacje zagrażające jego zdrowiu lub na sytuacje dla niego niekomfortowe.
22. Zawsze zwracaj się do asystenta osobistego w formie, którą między sobą uzgodnicie.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

23. Szanuj prawo swojego asystenta osobistego do zakończenia współpracy.

Staraj się zakończyć Waszą współpracę w dobrych, a przynajmniej poprawnych stosunkach.

**Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej**

**Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych**

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

10. Wytyczne dla podmiotów prawnych organizujących i realizujących asystencję osobistą

Jedną z grup interesariuszy, która będzie włączona w proces tworzenia systemu wsparcia w modelu prawno-człowieczym niepełnosprawności zapewniającym wyrównywanie szans będą podmioty:

- organizujące usługi AOODN (powiaty),
- wspierające osoby z niepełnosprawnością w zarządzaniu budżetem osobistym w części przeznaczonej na asystencję osobistą, a także
- realizujące usługi asystencji osobistej poprzez zatrudnionych asystentów osobistych (Usługodawcy).

Zapewnienie i organizacja asystencji osobistej w społeczności lokalnej należy do samorządu powiatowego. Zadania te w powiecie realizuje Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie. Obejmują one w szczególności:

- przyjmowanie wniosków o wsparcie w postaci asystencji osobistej,
- powoływanie Zespołów ds. Indywidualnego Planu Wsparcia,
- organizowanie i realizacja superwizji, doradztwa wzajemnego i mediacji dla użytkowników asystencji osobistej, którzy sami zatrudniają asystentów osobistych (powiat może zlecić wykonanie tych zadań podmiotom bezpośrednio realizującym asystencję osobistą),
- monitorowanie i ewaluacja usługi świadczonej przez usługodawców,
- rozpatrywanie skarg użytkowników na usługę świadczoną przez usługodawców,
- kontrolę wykonywania usług przez asystenta osobistego w miejscu i w trakcie realizacji asystencji osobistej,
- aplikowanie o środki na organizację i realizację asystencji osobistej na potrzeby mieszkańców powiatu.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Asystencja osobista jest bezpośrednio świadczona przez usługodawców, którymi mogą być:

- organizacje pozarządowe (stowarzyszenia i fundacje), o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 r. poz. 571), z wyjątkiem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskich fundacji politycznych,
- spółdzielnie socjalne,
- centra usług społecznych,
- powiaty.

Możliwość świadczenia asystencji osobistej przez podmioty komercyjne wymaga dalszych analiz i konsultacji społecznych. Znaczna część ekspertów zagranicznych, z którymi prowadzono konsultacje podczas przygotowywania niniejszego standardu, wskazuje na niską jakość usług realizowanych przez te podmioty i brak faktycznej kontroli nad ich działalnością. W naszym przekonaniu warto rozważyć możliwość dopuszczenia do realizacji asystencji osobistej podmioty komercyjne, która są zarządzane bezpośrednio przez samych użytkowników AOON lub asystentów osobistych (samoatrudnienie). Musimy jednak zagwarantować, że podmioty komercyjne będą realizować asystencję osobistą zgodnie z KPON i Komentarzem generalnym nr 5.

Podmiot realizujący asystencję osobistą musi mieć organizacyjną i finansową możliwość:

- zatrudniania asystentów osobistych, rozliczania wsparcia oraz monitorowania jakości ich pracy,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- prowadzenia pełnej obsługi płacowej, kadrowej, rachunkowej i administracyjnej współpracy użytkowników z asystentami osobistymi, w tym comiesięcznej wypłaty wynagrodzeń,
- zatrudnienia koordynatora ds. asystencji osobistej i przeprowadzenia dla niego szkolenia,
- prowadzenia szkolenia ogólnego oraz szkolenia z pierwszej pomocy dla kandydatów na asystentów osobistych, jak również szkolenia dla użytkowników,
- realizacji supervizji dla zatrudnianych asystentów osobistych,
- organizacji mediacji między użytkownikiem a asystentem osobistym oraz wsparcia doradcy wzajemnego dla użytkownika,
- wspierania użytkownika w wyborze asystenta osobistego zgodnie z indywidualnymi potrzebami użytkownika (jeśli użytkownik zgłosi zapotrzebowanie na takie wsparcie),
- organizacji (w miarę możliwości) dla użytkownika zastępstwa za asystenta osobistego na czas jego zwolnień lekarskich, urlopów i innych nieobecności w pracy,
- podnoszenia kompetencji asystentów osobistych (np. przez umożliwienie udziału w szkoleniach specjalistycznych).

10.1 Rejestr podmiotów uprawnionych do realizacji asystencji osobistej

Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych prowadzi publiczny rejestr podmiotów uprawnionych do realizacji asystencji osobistej.

Do rejestru mogą być wpisane:

- organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, z wyjątkiem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskich fundacji politycznych,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- spółdzielnie socjalne,
- centra usług społecznych.

Podmioty muszą spełniać wymagania określone w rozdziale 10.

Utworzenie rejestru wymaga uszczegółowienia następujących kwestii:

- 1) warunki, które powinny spełniać podmioty uprawnione do wpisu do rejestru,
- 2) tryb składania i rozpatrywania wniosków o wpis do rejestru,
- 3) sposób dokonywania wpisu i zmian w rejestrze, zakres danych objętych rejestrzem oraz sposób prowadzenia tego rejestru,
- 4) wzory wniosków oraz zawiadomień o wpisie, odmowie dokonania wpisu, a także o wykreśleniu z rejestru.

10.2 Organizacja i koordynacja usługi

Przed rozpoczęciem realizacji asystencji osobistej usługodawca powinien:

- zbadać realne możliwości świadczenia usługi, np. liczba zatrudnianych asystentów i ich dyspozycyjność,
- określić liczbę osób z niepełnosprawnościami, na rzecz których może świadczyć usługę, w tym w trybie całodobowym i podwojonych usług;
- zapewnić zasoby techniczne i technologiczne umożliwiające koordynację asystencji osobistej, np. lokal dostępny dla osób z niepełnosprawnościami, sprzęt i oprogramowanie komputerowe, szybkie łącze internetowe, telefon w biurze, ewentualne telefony komórkowe do dyspozycji asystentów,
- określić zasięg terytorialny świadczenia usług,
- stworzyć bazę asystentów osobistych mieszkających we wszystkich miejscowościach na wybranym terenie lub mających realne możliwości dojazdu,
- zrobić rozeznanie dotyczące możliwości zaangażowania kandydatów na asystentów spoza bazy, stosownie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- zrobić rozeznanie dotyczące połączeń komunikacyjnych i ich dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami;
- określić własne możliwości organizacyjne, kadrowe i finansowe w obszarach:
 - prowadzenia szkoleń dla zatrudnianych przez siebie kandydatów na asystentów osobistych osób z niepełnosprawnościami;
 - prowadzenia superwizji dla asystentów osobistych w wymiarze co najmniej 1 godziny zegarowej miesięcznie dla każdego asystenta osobistego;
- ocenić własne możliwości finansowe w zakresie zapewnienia wszystkim asystentom polis ubezpieczeniowych OC i NNW (po pełnej implementacji instrumentu “budżet osobisty” koszty te będą składową budżetów osobistych użytkowników AOON).

Podmioty zaangażowane w organizację i realizację AOON muszą zagwarantować dostępność architektoniczną, cyfrową oraz informacyjno-komunikacyjną świadczonej usługi.

Usługodawca musi stworzyć użytkownikowi asystencji osobistej realne możliwości wyboru asystenta lub asystentów do współpracy. Z tego powodu podmiot świadczący usługę powinien być zwolniony ze stosowania przepisów *Prawa zamówień publicznych* w procedurze wyboru asystentów wskazanych lub zaakceptowanych przez osoby uprawnione do „korzystania z usług asystenckich lub ich opiekunów prawnych”. Mechanizm taki jest stosowany dla realizacji asystencji osobistej finansowanej ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności.

Proponowane wzory kontraktu (dwustronnego i trójstronnego) są załącznikami nr 12 i 13 do Standardu. Indywidualny zakres czynności realizowanych w ramach asystencji osobistej oparty jest na indywidualnych potrzebach użytkownika i przeciwdziała

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

ewentualnemu wykorzystywaniu asystenta osobistego przez osobę z niepełnosprawnością lub jej otoczenie.

Zakres ten powinien być jednak elastyczny, zwłaszcza po zakończeniu wstępnego etapu współpracy pomiędzy osobą z niepełnosprawnością a asystentem osobistym. Elastyczność polega na możliwości zmiany zakresu czynności asystenta osobistego stosownie do zmieniających się potrzeb użytkownika, wynikających z aktualnej sytuacji życiowej. Zmiany w kontrakcie dotyczące zakresu czynności asystenta osobistego powinny być podejmowane w oparciu o porozumienie między asystentem osobistym a użytkownikiem.

Usługodawca wspiera użytkownika asystencji osobistej w sprawowaniu kontroli nad pracą asystenta, zgodnie z *KPON* i *Komentarzem generalnym nr 5*. Oznacza to w szczególności:

- interweniowanie na zgłoszone przez użytkownika nieprawidłowości w pracy asystenta,
- umożliwienie zmiany przez użytkownika asystenta osobistego z zachowaniem terminów określonych w trójstronnym kontrakcie,
- umożliwienie rezygnacji ze świadczenia usługi przez asystenta osobistego z zachowaniem terminów określonych w trójstronnym kontrakcie.

Usługodawca nie może podejmować decyzji w sprawie organizacji i sposobu realizacji usług asystencji osobistej bez wiedzy i zgody użytkownika, który z tych usług korzysta.

Podmiot świadczący asystencję osobistą jest pracodawcą dla asystentów pracujących według indywidualnych instrukcji użytkowników korzystających z tej usługi. Aby zapewnić stabilność zatrudnienia i wysoką jakość usług rekomendujemy zatrudnianie asystentów w oparciu o umowę o pracę. Umowy cywilnoprawne należy ograniczać do minimum. Usługodawca ma prawo kontrolować realizację usług przez

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

asystenta osobistego w miejscu i w trakcie jej trwania. Kontrola może być niezapowiedziana. Funkcja nadzorcza podmiotu świadczącego asystencję osobistą ma służyć maksymalizacji kontroli sprawowanej przez użytkownika nad ich organizacją i realizacją tej usługi.

Podmiot realizujący asystencję osobistą musi zatrudnić koordynatora ds. asystencji osobistej. Liczba tych koordynatorów powinna być proporcjonalna do liczby użytkowników, liczby godzin realizowanego wsparcia oraz wymiaru czasu pracy zatrudnionych koordynatorów.

Kompetencje i kwalifikacje koordynatora ds. asystencji osobistej powinny być skodyfikowane w Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (na 4 poziomie kwalifikacji).

Na kwalifikacje koordynatora składają się łącznie:

- minimum trzyletnie udokumentowane doświadczenie w pracy bezpośredniej z osobami z niepełnosprawnościami (pożądane jako asystent osobisty) lub korzystanie z asystencji osobistej w wymiarze minimum 30 godzin miesięcznie przez minimum 1 rok;
- minimum roczne udokumentowane doświadczenie w koordynowaniu pracy (zawodowej lub wolontariackiej) zespołów powyżej 5 osób (pożądane w koordynacji pracy zespołów świadczących bezpośrednie wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami);
- umiejętność komunikacji pisemnej i werbalnej w języku polskim.

Pożądaną dla koordynatora jest umiejętność komunikowania się za pomocą innej niż język polski formy (np. AAC, PJM).

W ramach swojej pracy koordynator ds. asystencji osobistej pozostaje w kontakcie z użytkownikami i asystentami osobistymi. Koordynator musi być dostępny:

- telefonicznie,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- mailowo,
- opcjonalnie także za pośrednictwem komunikatorów internetowych lub
- osobiście w siedzibie usługodawcy.

Zadania koordynatora ds. asystencji osobistej:

- utrzymywać kontakt z użytkownikami i asystentami osobistymi,
- proponować użytkownikowi kandydatów na asystentów,
- bezpośrednio monitorować i kontrolować pracę asystentów osobistych,
- organizować usługi dodatkowych (superwizja, doradztwo wzajemne, mediacje),
- rozliczać dodatkowe koszty usługi asystenckiej,
- interweniować w miejscach realizacji asystencji osobistej,
- sprawdzać kompetencje kandydatów na asystentów (jeśli dotyczy).

Jeśli użytkownik pełni rolę bezpośredniego pracodawcy dla asystenta osobistego, interwencja, monitoring i kontrola należy do obowiązków PCPR.

11. Wsparcie towarzyszące asystencji osobistej

11.1 Doradztwo wzajemne dla użytkowników asystencji osobistej

Podmiot realizujący asystencję osobistą musi zapewnić usługę doradztwa wzajemnego (*peer counseling*).

Doradztwo wzajemne adresowane jest do użytkowników asystencji osobistej. Jeśli użytkownikiem jest osoba do 18 roku życia lub osoba ze znaczną niepełnosprawnością intelektualną lub w spektrum autyzmu, w jej imieniu z doradztwa wzajemnego mogą korzystać osoby stale wspierające użytkownika.

Celem doradztwa wzajemnego jest upodmiotowienie (*empowerment*) osoby lub osób z niego korzystających. Oznacza to wzmocnienie poczucia własnej wartości, sprawczości i kontroli nad swoim życiem. Usługa doradztwa wzajemnego opiera się na wzajemnym uznaniu godności, doświadczeń życiowych i potrzeb osób w nim uczestniczących.

Szczegółowe cele doradztwa wzajemnego to:

- otrzymanie nowych, wiarygodnych informacji o dostępnych w danej społeczności formach wsparcia niezależnego życia osoby z niepełnosprawnościami;
- planowanie efektywnego korzystania ze wsparcia asystenckiego, np. tworzenie dziennego planu współpracy ze swoim asystentem;
- rozwój kompetencji samorządnych, które umożliwiają dialog i współpracę np. z instytucjami, od których zależą zmiany prawne dotyczące organizacji, realizacji i finansowania asystencji osobistej w skali ogólnopolskiej, czy też lokalnej.

Doradcą wzajemnym może być osoba, która spełnia wszystkie następujące warunki:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- posiada praktyczne życiowe doświadczenie związane z niepełnosprawnością, tzn. jest osobą z niepełnosprawnością w rozumieniu *Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych* lub jest rodzicem, opiekunem faktycznym osoby z niepełnosprawnością intelektualną, w spektrum autyzmu lub znaczną sprzężoną niepełnosprawnością lub osoby niepełnoletniej korzystającej z tej usługi,
- posiada wiedzę na temat podmiotowego podejścia oraz wspierania niezależnego życia wynikających z *Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych*,
- posiada minimum 2-letnie doświadczenie w korzystaniu z usług wspierających niezależne życie i włączenie społeczne (w tym np. z asystencji osobistej, mieszkalnictwo wspomagane, zatrudnienie wspomagane).

Doradca wzajemny musi być przeszkolony, aby udzielać skutecznych porad i dostarczać rzetelnych informacji. Szkolenie powinno obejmować treści z zakresu:

- metod komunikowania się, w tym aktywnego słuchania,
- technik coachingowych i mentoringu,
- *Standardu asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami*,
- instrumentu *Budżet Osobisty*, w szczególności zasad przyznawania i rozliczania budżetu osobistego oraz zarządzania BO.

Uprawnionymi do prowadzenia tego typu szkoleń powinny być podmioty świadczące asystencję osobistą. Docelowo doradztwo wzajemne powinno zostać wpisane w ramy Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji.

Potrzebę skorzystania z doradztwa wzajemnego weryfikuje zespół ds. IPW podczas spotkania z użytkownikiem, dostosowując wymiar czasowy do indywidualnych potrzeb użytkownika, jego rodzica lub innej osoby stale wspierającej użytkownika. Za zorganizowanie i zrealizowanie doradztwa wzajemnego odpowiada koordynator ds.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

AOON. Koordynator posiada listę doradców wzajemnych z uwzględnieniem rodzaju ich niepełnosprawności.

Jeśli potencjalny użytkownik lub osoba, która w jego imieniu występuje o wsparcie asystenckie, będzie potrzebował konsultacji z doradcą wzajemnym przed i w trakcie przygotowywania autodiagnozy, składa wniosek w tej sprawie do PCPR.

Doradztwo wzajemne jest realizowane podczas sesji indywidualnych lub grupowych. Rekomendujemy organizację sesji stacjonarnych. W wyjątkowych sytuacjach możliwa jest sesja zdalna.

11.2 Superwizja dla asystentów osobistych

Superwizja jest formą wsparcia adresowaną do asystentów osobistych.

Celem superwizji jest:

- podnoszenie standardów wykonywania pracy przez asystentów osobistych na rzecz użytkowników asystencji osobistej;
- udzielanie wsparcia asystentom osobistym oraz zapobieganie wypaleniu zawodowemu;
- wsparcie asystentów osobistych w zakresie identyfikowania trudności we współpracy, ich źródeł oraz sposobów rozwiązywania;
- wzmacnianie umiejętności komunikowania się pomiędzy asystentami osobistymi a użytkownikami asystencji osobistej i specjalistami lokalnymi;
- podnoszenie skuteczności pracy asystentów osobistych;
- wzmacnianie kompetencji asystentów osobistych.

Każdy asystent osobisty ma prawo do takiego wsparcia w minimalnym wymiarze – średnio 1 godzina zegarowa w miesiącu. Superwizja może być realizowana indywidualnie lub grupowo. Jej zasady reguluje kontrakt superwizyjny.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Rekomendujemy przygotowanie kontraktu na wzór kontraktu trójstronnego między użytkownikiem usług AOON, jego asystentem a przedstawicielem podmiotu realizującego usługi lub dwustronnego, jeżeli użytkownik sam zatrudnia asystenta.

Udział w superwizji jest dobrowolny, jednak usługodawca powinien zadbać, aby każdy asystent osobisty przynajmniej raz na kwartał wziął udział w spotkaniu superwizyjnym.

Superwizję powinna przeprowadzić osoba odpowiednio do tego przygotowana. Nie musi ona spełniać wymogów z *Rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 2 grudnia 2016 r. w sprawie superwizji pracy socjalnej*, jednak powinna:

- mieć wykształcenie wyższe,
- posiadać certyfikat superwizora lub superwizora psychoterapii lub superwizora przeciwdziałania przemocy w rodzinie lub superwizora pracy socjalnej lub posiadać doświadczenie (zawodowe lub wolontariackie) w prowadzeniu superwizji grupowych lub indywidualnych w wymiarze minimum 50 godzin zegarowych oraz
- ma minimum 2-letnie doświadczenie we współpracy z osobami udzielającymi bezpośredniego wsparcia na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

Każdy superwizor, przystępując do pracy, musi zapoznać się z *Konwencją ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych* oraz *Komentarzem Generalnym nr 5 do art. 19 Konwencji*.

Wskazówki dla superwizora

Superwizja może być realizowana indywidualnie lub grupowo. Zasady superwizji reguluje kontrakt superwizyjny między asystentem osobistym a superwizorem.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Kontrakt zapewnia bezpieczeństwo przebiegu superwizji. Ustala się w nim zasady współpracy i jej przebieg:

- rodzaj superwizji,
- jej cele,
- tematyka,
- metody pracy,
- sprawy organizacyjne związane z miejscem, czasem oraz częstotliwością spotkań,
- zasady, na jakich powinna opierać się superwizja (poufność, wzajemna akceptacja, zaufanie, zrozumienie),
- warunki renegotjacji kontraktu.

Kontrakt powinien zostać podpisany przed rozpoczęciem całego procesu. W kontrakcie powinno się także ustalić sprawy związane z aktywnością uczestników, wzajemnym odnoszeniem się do siebie i oczekiwanym stopniem otwartości.

Superwizję należy udokumentować listą obecności.

11.3 Dodatkowe koszty asystencji osobistej

Oprócz kosztów wynagrodzenia asystenta osobistego do realizacji asystencji osobistej niezbędne są dodatkowe środki na wydatki związane z towarzyszeniem asystenta osobistego użytkownikowi w wydarzeniach lub w przejazdach środkami komunikacji. Ze środków tych mogą być finansowane bilety wstępu na wydarzenia kulturalne, rozrywkowe czy sportowe oraz bilety komunikacji publicznej lub prywatnej. Dodatkowe koszty są związane z koniecznością udziału w wydarzeniu wyłącznie asystenta osobistego, a nie użytkownika.

Zwrot środków następuje na wniosek użytkownika, który poniósł koszty związane z zakupem biletów wstępu lub przejazdów dla asystenta osobistego. Użytkownik

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

składa wniosek wraz z załącznikami do usługodawcy. Wnioskodawca załącza bilety wstępu, paragony, faktury lub inne dokumenty rachunkowe akceptowane przez usługodawcę. Jeśli użytkownik sam zatrudnia asystenta osobistego, występuje o zwrot kosztów do PCPR.

Wzór wniosku o zwrot dodatkowych kosztów asystencji osobistej jest załącznikiem nr 14 do Standardu.

Środki na opłacenie biletów wstępu dla asystenta osobistego towarzyszącego użytkownikowi

Opłacenie biletów wstępu asystenta na wydarzenie jest możliwe, gdy:

- jest to niezbędne, aby pełnić funkcję asystenta osobistego wobec użytkownika,
- wstęp dla asystenta osobistego nie był objęty zwolnieniem z opłat dla asystenta,
- wykorzystano ulgę na wstęp dla asystenta, jeśli była ona dostępna,
- koszt udziału w wydarzeniu przez asystenta nie obejmuje dodatkowych, nieobowiązkowych usług (np. opłacenie dodatkowego, nieobowiązkowego wyżywienia dla asystenta osobistego).

Jeśli nie wykorzystano ulgi na wstęp dla asystenta, gdy była ona dostępna, to należy uzasadnić, dlaczego to nie było możliwe.

Limit wydatków na opłacenie wstępu na wydarzenia musi podlegać regularnej waloryzacji. Przykładowy limit na chwilę obecną (rok 2023) mógłby wynosić 250 zł na miesiąc. Środki powinny być rozliczane w okresie kwartalnym.

Użytkownik powinien móc wnioskować do Zespołu ds. IPW o indywidualne zwiększenie przyznanego limitu na opłacenie biletów wstępu dla asystenta

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

osobistego. Wniosek powinien być uzasadniony racjonalnymi potrzebami użytkownika.

Środki na opłacenie kosztów przejazdu asystenta osobistego z użytkownikiem

W uzasadnionych przypadkach, kiedy wspólny przejazd asystenta osobistego z użytkownikiem generuje dodatkowe koszty, użytkownik może wystąpić o ich zwrot. Sytuacja taka obejmuje przypadki, w których asystent zgodnie z przepisami nie jest zwolniony z opłacania biletu za przejazd i konieczne jest wykupienie osobnego biletu na jego przejazd lub opłacenie przejazdu asystenta transportem specjalistycznym, jeśli użytkownik z takiego korzysta.

Miesięczny limit zwrotu nie może przekroczyć 10% miesięcznej wartości kosztów godzin asystencji osobistej przyznanych użytkownikowi. Środki z tej puli nie obejmują przejazdów prywatnymi samochodami i taksówkami ani kosztów dojazdu asystenta osobistego do miejsca zamieszkania użytkownika. Wydatek ten jest uwzględniony przez zespół ds. IPW podczas ustalania stawki godzinowej asystencji osobistej świadczonej dla konkretnego użytkownika.

Podobnie jak w przypadku limitu zwrotu na bilety wstępu, użytkownik powinien móc wnioskować do Zespołu ds. IPW o zwiększenie limitu na koszty przejazdów asystenta osobistego w ramach AOON.

Asystencja osobista jest kluczową usługą wspierającą osoby z niepełnosprawnościami. Jednak sama usługa nie jest wystarczająca do pełnej realizacji niezależnego życia. Aby asystent osobisty mógł skutecznie świadczyć swoje usługi również na rzecz użytkowników zamieszkujących w miejscowościach wykluczonych transportowo, powinien mieć zapewniony na ten cel dodatek transportowy. Zasady przyznawania tego typu wsparcia opisaliśmy w instrumencie *Budżet osobisty*.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

11.4 Mediacje

Rolę mediatora, który rozwiązuje bieżące problemy w relacji asystent osobisty – użytkownik lub asystent osobisty – rodzic dziecka z niepełnosprawnością, w przypadku osób niepełnoletnich, w pierwszej kolejności powinien pełnić koordynator ds. asystencji osobistej. Koordynatora zatrudnia usługodawca. Koordynator działa zgodnie z poniższymi zasadami i etapami procesu mediacji.

Zasady mediacji:

- dobrowolność;
- bezstronność i neutralność mediatora;
- poufność;
- bezinteresowność mediatora;
- szacunek mediatora dla stron mediacji.

Etapy procesu mediacji:

- przygotowanie mediacji – koordynator spotyka się po raz pierwszy z uczestnikami mediacji (osobno), poznaje ich spojrzenie na sytuację konfliktową;
- otwarcie mediacji – koordynator przedstawia stronom zasady mediacji oraz swoją rolę w tym procesie; strony przedstawiają swój punkt widzenia sytuacji konfliktowej;
- na wspólnym spotkaniu strony dyskutują nad możliwymi wariantami porozumienia;
- uzgodnienie przez strony treści porozumienia, spisanie lub nagranie ustaleń, w zależności od potrzeb użytkownika.

Jeśli podany sposób nie przyniesie porozumienia, za zgodą obu stron, może być zaangażowany specjalista ds. mediacji. Mediatorem powinien być profesjonalista

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”
posiadający wiedzę prawniczą i psychologiczną oraz doświadczenie w realizacji zadań na rzecz osób z niepełnosprawnościami lub bezpośrednio do nich skierowanych (np. działalność związana z zarządzaniem, realizacją usług lub ich wdrażaniem, działalność doradcza, naukowa lub rzecznicza).

Jeśli będzie taka potrzeba, koordynator ds. asystencji osobistej zapewnia skuteczne komunikowanie się między mediatorem a użytkownikiem zgodnie z potrzebami tego użytkownika (np. AAC, PJM).

12. Asystencja osobista a inne usługi wspierające

12.1 Usługi opiekuńcze

Wszystkie obowiązki osoby realizującej obecnie systemowe usługi opiekuńcze wpisują się w zakres czynności asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością określony w Standardzie.

Istotną różnicą między asystencją osobistą a usługami opiekuńczymi jest niezgodny z KPON charakter usług opiekuńczych. Ten rodzaj wsparcia jest przyznawany i zarządzany przez organ administracyjny, który ogólnie ustala zakres, czas i miejsce ich realizacji. Asystencja osobista w swojej istocie jest kierowana i zarządzana przez samego użytkownika usługi.

W sytuacji pełnego wdrożenia asystencji osobistej nie będzie potrzeby realizacji odrębnych usług opiekuńczych dla jej użytkowników, a w przypadku braku górnej granicy wieku – dla wszystkich osób z niepełnosprawnościami. Oznacza to konieczność ujednolicenia aktualnych usług opiekuńczych i asystencji osobistej dla osób z niepełnosprawnościami oraz uregulowania usługi AOON na poziomie ustawowym.

W okresie przejściowym usługa opiekuńcza powinna być świadczona nieodpłatnie jako usługa kompensująca niepełnosprawność.

12.2 Specjalistyczne usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi

Specjalistyczne usługi opiekuńcze (SUO) zawierają elementy terapeutyczne (m.in. usprawnianie i nauka wykonywania czynności dnia codziennego) oraz czynności, które wpisują się w zakres obowiązków asystenta osobistego osoby z niepełnosprawnością. Zasadniczą różnicą w realizacji każdej z tych usług jest efekt końcowy. W przeciwieństwie do asystencji osobistej efektem końcowym SUO jest

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

osiągnięty cel terapeutyczny. Z tego powodu w momencie wejścia w życie *Standardu AOON* aktualnie realizowane SUO należy podzielić na dwie odrębne usługi:

- asystencję osobistą oraz
- usługę terapeutyczną, realizowaną przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym, w tym: pracownika socjalnego, psychologa, pedagoga, logopedę, terapeutę zajęciowego, pielęgniarkę, asystenta osoby niepełnosprawnej, opiekunkę środowiskową, specjalistę z zakresu rehabilitacji medycznej, fizjoterapeutę.

Docelowo zaproponowane usługi terapeutyczne także powinny być finansowane z budżetu osobistego osoby z niepełnosprawnością. Obie usługi powinny być bezpłatne dla użytkownika jako świadczenia kompensujące niepełnosprawność.

12.3 Poszerzone wsparcie wytchnieniowe (PWW) z elementami opieki wytchnieniowej

PWW łączy wsparcie wytchnieniowe z opieką wytchnieniową. Wsparcie wytchnieniowe to możliwość dostępu do usług, których celem jest wsparcie rodziny lub innych osób bezpośrednio wspierających osoby z niepełnosprawnościami poprzez zapewnienie odpoczynku fizycznego i psychicznego, a także stworzenie możliwości samorealizacji i funkcjonowania w rolach zawodowych i społecznych. W ramach poszerzonego wsparcia wytchnieniowego jest również opieka wytchnieniowa.

Opiekę wytchnieniową (ang. *respite care*) definiuje się jako krótkoterminową usługę polegającą na świadczeniu przez wyspecjalizowane podmioty usług obejmujących okresowe (od kilkugodzinnych po kilkudniowe) zapewnienie osobie z niepełnosprawnością wsparcia, dającego rodzinie (lub innym osobom wspierającym) tzw. „urlop” od opieki, co ma pełnić funkcję profilaktyczną np. przed wypaleniem.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Opieka wytchnieniowa zapewnia rodzinie lub osobie bezpośrednio wspierającej osobę z niepełnosprawnością czas na odpoczynek i regenerację oraz realizację swoich potrzeb. Umożliwia aktywny udział w życiu społecznym i zawodowym. Stwarza możliwość zadbania o własne zdrowie oraz osobiste potrzeby, w tym rozbudzanie i rozwój indywidualnych aspiracji.

Osoba z niepełnosprawnością, poza zapewnieniem opieki, otrzymuje w tym czasie wsparcie terapeutyczne, przez co możliwa jest jej aktywizacja społeczna oraz wzmacnianie niezależności i samodzielności w wykonywaniu podstawowych czynności życia codziennego (w miarę indywidualnych możliwości).

Asystencja osobista także realizuje cele wytchnieniowe w stosunku do osób bliskich osobie z niepełnosprawnością, stając się uzupełnieniem systemu wsparcia wytchnieniowego. Asystenci osobiści podczas pilotażu odegrali szczególną rolę w realizacji turnusu wytchnieniowego. Umożliwiło to rodzinom realizację programu edukacyjnego oraz udział w proponowanych formach spędzania czasu wolnego.

AOON powinna być dostępna również dla osób wymagających intensywnego, w tym całodobowego, wsparcia. Dlatego powszechne wdrożenie asystencji osobistej znacznie zredukuje potrzeby korzystania z opieki wytchnieniowej, ograniczając ją do zakresu interwencyjnego lub kryzysowego lub do usług świadczonych w placówkach.

Wskazany kierunek relacji między rozwijaną systemowo asystencją osobistą a opieką wytchnieniową wynika również z art. 19 i 28 *Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych*. Należy zauważyć, że coraz szersza realizacja asystencji osobistej nie stoi w sprzeczności z rozwojem Poszerzonego Wsparcia Wytchnieniowego.

Szerzej na ten temat w instrumencie *Wsparcie oprócz opieki – poszerzone wsparcie wytchnieniowe*. [\(tu będzie link do instrumentu\)](#)

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

12.4 Asysta prawna

Asysta prawna jest proponowana do wdrożenia jako element systemu wspieranego podejmowania decyzji. Usługę tę opracowaliśmy i przetestowaliśmy w ramach projektu „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”. [\(tu będzie link do instrumentu\)](#)

Asystencją osobistą z definicji zarządza użytkownik, natomiast asystent prawny nie wykonuje czynności pod kierownictwem osoby z niepełnosprawnością. Asysta prawna stanowi element systemu wspieranego podejmowania decyzji i może przyjmować postać: asysty prawnej z wyboru lub asysty prawnej wyznaczonej przez sąd. Asystent osobisty wspiera osobę z niepełnosprawnością w czynnościach dnia codziennego. Asystent prawny może udzielać wsparcia nawet podczas rozpraw sądowych, biorąc w nich czynny udział, jeśli takie jest postanowienie sądu lub zakres umowy z użytkownikiem.

Zadaniem asystenta prawnego jest przede wszystkim dostarczenie wspieranej osobie pełnego zakresu informacji dotyczących spraw urzędowych oraz pomoc w podejmowaniu decyzji o ewentualnym zaciągnięciu zobowiązań prawnych lub finansowych. Asystent prawny ma również możliwość zapoznania się z dokumentacją medyczną użytkownika i może go wspierać w kompletowaniu tej dokumentacji na potrzeby procesu leczenia.

12.5 Mobilny doradca włączenia społecznego

Zadaniem mobilnego doradcy włączenia społecznego (MDWS) jest jak najszybsze dotarcie do osoby potrzebującej wsparcia oraz zaproponowanie jej adekwatnej do potrzeb pomocy w zakresie zminimalizowania następstw niepełnosprawności, które mogą powodować jej wyłączenie z życia społecznego, a w przypadku długotrwałej niepełnosprawności – wspólne znalezienie drogi do włączenia jej w życie danej społeczności.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Mobilny doradca w głównej mierze:

- jest koordynatorem wsparcia świadczonego przez inne instytucje działające w środowisku lokalnym osoby z niepełnosprawnością;
- doradza klientowi z niepełnosprawnością, która forma wsparcia będzie najlepiej odpowiadała jego potrzebom, aspiracjom i możliwościom.

Oznacza to, że MDWS może zaproponować osobie z niepełnosprawnością złożenie wniosku o przyznanie asystencji osobistej, jeśli zdiagnozuje taką potrzebę. Nie będzie jednak wspierał jej bezpośrednio w wykonywaniu wszelkich czynności niezbędnych w codziennym funkcjonowaniu. Istotną różnicą między tymi usługami jest to, że MDWS sam zarządza swoją pracą, podczas gdy asystent osobisty pracuje po kierunku osoby z niepełnosprawnością.

Jeśli będzie taka potrzeba, osoba z niepełnosprawnością powinna mieć możliwość współpracy jednocześnie z asystentem osobistym i MDWS.

12.6 Komunikacja alternatywna i wspomagająca (AAC)

Komunikacja alternatywna i wspomagająca jest formą wsparcia adresowaną do osób o złożonych potrzebach w komunikowaniu się. Jeśli osoba ta korzysta jednocześnie z asystencji osobistej, konieczne jest, aby asystent osobisty znał i stosował sposób komunikowania się z osobą korzystającą z AAC. Pomocna dla asystenta powinna być współpraca ze specjalistą AAC.

Specjalista AAC z bezpośrednim udziałem osoby o złożonych potrzebach w komunikowaniu się:

- przeprowadzi z nią wywiad kwalifikacyjny,
- określi poziom jej umiejętności komunikacyjnych oraz strefy najbliższego rozwoju,
- opracuje dla niej Indywidualny System Komunikacji (ISK) do komunikowania się z otoczeniem.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Specjalista AAC przeprowadzi instruktaż korzystania z ISK dla użytkownika, jego najbliższego otoczenia oraz asystenta osobistego.

Szkolenie dla asystenta osobistego z AAC organizuje usługodawca. W tym celu usługodawca kontaktuje się z Lokalnym Ośrodkiem AAC, w którym został przygotowany Indywidualny System Komunikacji dla osoby wspieranej przez asystenta osobistego. Asystent osobisty powinien odbyć szkolenie najlepiej u tego samego specjalisty AAC, który przygotował ISK dla konkretnego użytkownika.

12.7 Mieszkalnictwo

Aby móc omówić relację asystencji osobistej do różnych form mieszkalnictwa, niezbędne jest odniesienie się do zobowiązań Polski wynikających z KPN. Konwencja jednoznacznie wskazuje, że osoby z niepełnosprawnościami „nie będą zobowiązane do mieszkania w szczególnych warunkach” (art. 19). Zapis ten dotyczy przede wszystkim instytucjonalnych form mieszkalnictwa charakteryzujących się m.in. obowiązkowym dzieleniem się asystentami ze współmieszkańcami oraz brakiem lub ograniczonym wpływem na to, czyją pomoc musimy przyjąć.

Poniżej rozpisano relację asystencji osobistej do kilku form mieszkalnictwa funkcjonujących obecnie:

Mieszkalnictwo chronione

Mieszkanie chronione jest formą pomocy społecznej, w ramach której osoby zamieszkujące w tego typu mieszkaniach przygotowują się do prowadzenia samodzielnego życia pod „okiem” asystentów – specjalistów.

Zadaniem asystentów pracujących w mieszkaniu chronionym jest rozwijanie lub utrwalanie samodzielności, umiejętności samoobsługi i pełnienia ról społecznych. Asystenci wspierają i motywują mieszkańców w realizacji ich indywidualnych planów usamodzielniania. Plany są tworzone we współpracy z mieszkańcami, ale

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

mieszkanie chronione jest inną formą wsparcia niż asystencja osobista. Głównie dlatego, że:

- mieszkaniowiec nie zarządza pracą asystenta osobistego,
- asystent w mieszkaniu chronionym wspiera jednocześnie kilku mieszkańców.

Asystenci w mieszkaniach chronionych realizują także zadania, jakie przypisujemy asystentom osobistym w Standardzie. Dlatego tak jak w przypadku SUO, docelowo konieczne jest rozdzielenie zadań terapeutycznych realizowanych przez specjalistów – asystentów w mieszkaniach chronionych od indywidualnego bieżącego wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. Te ostatnie zadania powinny być wykonywane przez asystentów osobistych.

Mieszkania ze wsparciem

Mieszkania ze wsparciem to lokale mieszkalne, lokale socjalne i pomieszczenia tymczasowe, w których mieszkańcy zawierają umowę najmu w oparciu o ustawę o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o Kodeks Cywilny. Jednocześnie na podstawie ustawy o pomocy społecznej lub innych ustaw korzystają z asystencji osobistej, którą zapewnia wybrany przez mieszkańca usługodawca. Dzięki asystencji osobistej mieszkaniowiec może korzystać ze wszystkich wybranych przez siebie usług i pełnić różne role społeczne. W tej formule wsparcie składa się z dwóch łącznych elementów:

- a. tytuł prawny do lokalu oraz
- b. asystencja osobista.

Rodzaj oraz zakres usług świadczonych w mieszkaniu ze wsparciem powinien być dostosowany do indywidualnych potrzeb mieszkańca i zapisany w kontrakcie. Usługi wsparcia osoby w mieszkaniu obejmują w szczególności:

- a. asystencję osobistą oraz, w razie potrzeby:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- b. poradnictwo specjalistyczne, w szczególności psychologiczne i prawne,
- c. pracę socjalną,
- d. animację życia lokalnego (działania aktywizujące mieszkańców i stymulujące ich do działania).

Miejsca całodobowego pobytu

Punktem wspólnym dla obecnie funkcjonujących placówek całodobowego pobytu jest sformalizowany sposób funkcjonowania. To determinuje życie osób w nich przebywających. Przyjęte zasady i standardy udzielania usług, kwalifikacje kadry, zasoby lokalowe i materialne narzucają pewnego rodzaju zwierzchnictwo i paternalistyczne podejście do świadczenia usług (wg *Komentarza Generalnego ONZ nr 5*). Życie w placówkach całodobowego pobytu obejmuje:

- wspólne wykonywanie wszystkich czynności przez osoby w nich przebywające,
- grupowe a nie indywidualne traktowanie potrzeb członków grupy (społeczności).

Z asystencji osobistej powinni móc korzystać również mieszkańcy placówek całodobowego pobytu w sposób sprzyjający przejściu użytkownika do wsparcia realizowanego w społeczności lokalnej. Jednocześnie asystent osobisty nie może przejmować obowiązków pracowników tej instytucji, a jego wsparcie powinno się ograniczać do działań realizowanych poza terenem placówki, np.:

- przemieszczania się poza terenem całodobowego pobytu,
- udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku, sporcie i innych wydarzeń,
- kontaktów z najbliższym otoczeniem, w tym otoczeniem rodzinnym.

Pozwoli to na zniwelowanie wrażenia segregującego charakteru takich miejsc, sprzyjających izolacji i zależności (struktura mikrospołeczna).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

12.8 Kręgi wsparcia

Kręgi wsparcia to sieć środowiskowa, którą tworzą osoby i instytucje ważne w codziennym życiu osoby z niepełnosprawnością. Mogą to być członkowie rodziny, przyjaciele, sąsiedzi, terapeuci, wolontariusze, pielęgniarki, lekarze, pracownicy socjalni, lokalni usługodawcy i inne życzliwe osoby. Asystenci osobiści należą do bliskiego kręgu wsparcia. W kręgu dalszym są instytucje wspierające w codziennym życiu osobę z niepełnosprawnością, np. szkoła, placówki dziennego pobytu (np. WTZ, ŚDS, klub samopomocy) i inne. Kręgi wsparcia są dopełnieniem planowania skoncentrowanego na osobie i stanowią element całonizyjowego wsparcia osoby z niepełnosprawnością.

12.9 Ośrodki wsparcia

Ośrodki wsparcia są jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej i wsparcia rodziny. Ta forma wsparcia jest skierowana do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z określoną grupą schorzeń lub niepełnosprawności. Do takich miejsc należą m.in.:

- dzienne domy pomocy,
- środowiskowe domy samopomocy,
- kluby samopomocy,
- miejsca dziennego pobytu ukierunkowane na pracę z dziećmi, w tym świetlice terapeutyczne.

W zakresie oddziaływań terapeutycznych realizowanych w ośrodkach wsparcia znajdują się również czynności przewidziane w ramach asystencji osobistej. Zasadniczą różnicą między ośrodkiem a usługą asystencji osobistej jest fakt, iż ta druga nie ma charakteru terapeutycznego i nie jest ukierunkowana na końcowy cel realizowanych treningów.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Placówki dziennego pobytu to miejsca realizujące usługi instytucjonalne. Placówki te organizacyjnie ograniczają lub nawet uniemożliwiają dokonanie swobodnych wyborów przez osoby wspierane, a nawet przejmują pełną kontrolę nad czasem i przestrzenią, w której funkcjonują osoby z niepełnosprawnością. Miejsca te często narzucają obowiązujący rytm dnia i przebywanie w tym samym towarzystwie (zdefiniowanie odbiorcy). Problem ograniczeń wyboru nasila się w przypadku osób ubezwłasnowolnionych. W ich imieniu opiekun prawny decyduje o formie, czasie i częstotliwości korzystania ze wsparcia. Upowszechnienie asystencji osobistej w miejscach dziennego pobytu:

- zwiększy autonomię i decyzyjność osób z niepełnosprawnością,
- uzupełni realizowane tam działania terapeutyczne.

12.10 Asystent ucznia

Asystent ucznia pracuje bezpośrednio z uczniem, podczas gdy nauczyciel wspomagający wspiera nauczyciela prowadzącego zajęcia. Asystent ucznia nie prowadzi terapii i nie prowadzi zajęć dydaktycznych. Jest odpowiedzialny m.in. za:

- bezpieczeństwo ucznia w szkole,
- jego relacje z innymi uczniami,
- wspieranie ucznia w wykonywaniu wszystkich czynności, których uczeń nie jest w stanie wykonać samodzielnie z powodu niepełnosprawności, również czynności higienicznych,
- pomoc w odnalezieniu się w nowych czy trudnych sytuacjach szkolnych (np. dzwonki oznaczające początek czy koniec lekcji, zmiana sal lekcyjnych i nauczycieli).

Zadaniem asystenta ucznia może być m.in. dopilnowanie, by uczeń odnalazł właściwą salę, przestrzegał czasu przerw, czy korzystał z przerwy śródlekcyjnej. Asystent ucznia jest jego *cieniem*, daje mu możliwość stabilizacji i pomaga w

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

uzyskaniu akceptacji rówieśników, ale równocześnie udziela pomocy, gdy ta jest faktycznie potrzebna. Nie odbiera przy tym uczniowi samodzielności i odpowiedzialności za samego siebie.

Asystent ucznia nie może wchodzić w kompetencje nauczyciela oraz innych specjalistów w szkole, zastępować ich ani wyręczać.

Uczniowie z niepełnosprawnościami i ich rodzice powinni mieć możliwość wyboru rodzaju wsparcia w postaci asystenta ucznia lub asystenta osobistego, którego rola i zadania opisane są w niniejszym instrumencie. Dyrektor szkoły czy innej placówki oświatowej musi wyrazić zgodę na obecność asystenta osobistego w szkole, jeśli takiego wyboru dokona uczeń lub jego rodzice (opiekunowie prawni). Zakres obowiązków asystenta osobistego wspierającego w trakcie nauki jest każdorazowo ustalany pomiędzy uczniem i jego rodzicami (opiekunami prawnymi).

12.11 Asystent edukacyjny w szkolnictwie wyższym

Praca asystentów edukacyjnych (asystentów dydaktycznych, asystentów studenta) w szkolnictwie wyższym nie jest normowana na gruncie prawa krajowego. Nie istnieje też jeden spójny model takiej pracy obowiązujący we wszystkich czy też w większości szkół wyższych. Asystenci dydaktyczni wspierają osoby studiujące oraz uczestników szkół doktorskich. Funkcję tę pełnią najczęściej inni studenci z tej samej uczelni lub jej pracownicy.

Obecny model wsparcia na uczelniach wyklucza możliwość świadczenia przez asystentów dydaktycznych np. wsparcia w czynnościach samoobsługowych, w tym higienicznych oraz czynnościach pielęgnacyjnych, przy zażywaniu leków czy zmianie pozycji podczas zajęć dydaktycznych lub przerw. Analizowane regulacje wewnętrzne uczelni nie pozwalają jednoznacznie stwierdzić, czy wsparcie asystenta dydaktycznego odpowiada indywidualnym potrzebom osób z niepełnosprawnościami w następujących sytuacjach:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- dotarcia na i z zajęć na uczelni,
- podczas zajęć wychowania fizycznego i fakultatywnych zajęć sportowych,
- podczas aktywności naukowych realizowanych poza siedzibą uczelni, np. konferencji i wyjazdów naukowych,
- podczas wykonywania różnego rodzaju doświadczeń i symulacji,
- podczas praktyk zawodowych,
- podczas prowadzenia zajęć dydaktycznych i badań naukowych przez doktorantów,
- podczas uczestnictwa w wydarzeniach związanych z kulturą studencką, np. przeglądów artystycznych lub juwenaliów.

Rekomendujemy rozszerzenie zakresu czynności asystenta dydaktycznego, a tym samym stopniowe zastąpienie tej usługi asystencją osobistą. Takie rozwiązanie sprzyja efektywnej realizacji potrzeb użytkownika w procesie kształcenia i badań naukowych oraz zmniejsza całkowity koszt wsparcia realizowanego na rzecz tego samego użytkownika.

Jednocześnie uczelnia powinna mieć możliwość wspierania asystencją dydaktyczną tych studentów (doktorantów) z niepełnosprawnościami, których wsparcie wymaga od asystenta specjalistycznej wiedzy niezbędnej w trakcie studiów (np. studia techniczne, medyczne, artystyczne).

12.12 Asystent medyczny

Asystent medyczny pełni funkcję pomocniczą w ramach systemu ochrony zdrowia. Lekarz może powierzyć asystentowi medycznemu niektóre swoje kompetencje, np. wystawianie recept i skierowań na bazie zaleceń lekarza. Asystent medyczny nie ma prawnej możliwości wykonywania żadnych czynności medycznych. Nie wspiera również osób bezpośrednio, np. w czynnościach fizjologicznych. Nie pełni tym samym funkcji asystenta osobistego.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

12.13 Trener pracy

Pojęcie, kompetencje oraz metody i sposób organizacji działań trenera pracy nie zostały zdefiniowane w polskich aktach prawnych. Trener pracy to „specjalista, który z jednej strony przygotowuje osobę z niepełnosprawnością do podjęcia płatnego zatrudnienia na otwartym rynku pracy, z drugiej – wspiera pracodawcę, wyrażającego chęć przyjęcia do pracy i utrzymaniu zatrudnienia pracownika. Dla obu stron trener pracy jest specjalistą w zakresie niepełnosprawności, specyfiki dostosowania stanowiska pracy, racjonalnych usprawnień i aktualnych przepisów prawnych w obszarze aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami”⁹.

W kontekście relacji między zadaniami asystenta osobistego a trenera pracy należy podkreślić, iż celem działania asystenta osobistego jest wsparcie użytkownika AOON w życiu codziennym poprzez kompensację naruszenia sprawności użytkownika. Asystent osobisty powinien działać według instrukcji użytkownika, zgodnie z jego wyborami, wartościami i przekonaniami. Natomiast wsparcie trenera pracy ogranicza się do sfery zawodowej. Styl pracy trenera pracy z klientem może być mniej lub bardziej dyrektywny. Niekiedy celem pracy trenera może być przekonanie klienta do uniknięcia błędu w sferze poszukiwania pracy zawodowej, jej wykonywania i utrzymania. Asystent osobisty może i powinien wspierać pracownika z niepełnosprawnością w realizacji zadań zawodowych, także w miejscu pracy, jeśli użytkownik tego potrzebuje. Wsparcie realizowane przez asystenta osobistego ma charakter funkcjonalny. Kompetencje asystenta i trenera są rozdzielne. Ta sama osoba nie powinna być jednocześnie trenerem pracy i asystentem osobistym dla tej samej osoby.

⁹ Franczak M., *Zatrudnienie wspomagane w pytaniach i odpowiedziach. Praktyczny przewodnik dla pracodawców*, Olsztyn 2016, <http://wmson.pl/wydawnictwa/>, dostęp: 25.01.2023.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

12.14 Terapeuta środowiskowy

Terapeuta środowiskowy zapewnia osobom z zaburzeniami psychicznymi i emocjonalnymi wielostronną pomoc terapeutyczną w środowisku ich zamieszkania.

Terapeuta środowiskowy:

- świadczy wsparcie o charakterze usługowym – opiekuńczym,
- jest pracownikiem psychiatrycznej opieki środowiskowej, która jest niezbędna do uczestnictwa w leczeniu pacjenta w ramach wielospecjalistycznego zespołu,
- wspiera użytkownika w dostępie do różnorodnych placówek oraz podejmuje interwencje w środowisku użytkownika,
- planuje działania terapeutyczne i opracowuje zindywidualizowany oraz społeczny plan wsparcia,
- może prowadzić terapię indywidualnie lub współpracować z zespołem terapeutycznym, którego członkami są osoby o różnych specjalizacjach,
- motywuje do podjęcia leczenia, działa interwencyjnie w sytuacjach kryzysowych, wspomaga komunikację chorego i rodziny z ośrodkami leczenia i terapii.

Zakres działań asystenta osobistego i terapeuty środowiskowego jest całkowicie różny. Oznacza to, że asystencja osobista nie może zastąpić usługi świadczonej przez terapeutę środowiskowego. Może się jednak okazać niezbędna dla osoby, która korzysta z terapii środowiskowej do pełnego i skutecznego uczestnictwa w tej terapii.

12.15 Asystent rodziny

Zawód wprowadzony w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2022 r. poz. 447, z późn. zm.). Asystent rodziny pracuje z rodzinami z małoletnimi dziećmi, niekoniecznie z niepełnosprawnościami.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Zadania asystenta rodziny mają na celu wsparcie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz radzenia sobie w sprawach codziennych. Końcowym efektem działań asystenta rodziny jest przezwyciężenie istniejących w rodzinie trudności, poprawa sytuacji życiowej, by w przyszłości rodzina samodzielnie pokonywała swoje trudności. Jest to aspekt terapeutyczny oddziaływań. Zasadnicze różnice odróżniające asystenta rodziny od asystencji osobistej to:

- różni adresaci wsparcia (dla asystenta rodziny – rodzina, dla asystenta osobistego – osoba z niepełnosprawnością),
- terapeutyczny cel oddziaływań asystenta rodziny w odróżnieniu od asystencji osobistej, która z definicji nie jest działaniem terapeutycznym nastawionym na cel końcowy,
- kwalifikacje asystenta rodziny określone w art. 12 ust. 1 pkt 1. ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wskazują na osoby z:
 - wykształceniem wyższym na kierunkach: pedagogika, psychologia, socjologia, nauki o rodzinie/praca socjalna lub
 - wykształceniem wyższym na dowolnym kierunku uzupełnionym szkoleniem z zakresu pracy z dzieckiem i rodziną i udokumentowanym co najmniej rocznym stażem pracy z dziećmi lub rodziną lub studiami podyplomowymi obejmującymi zakres programowy szkolenia określony na podstawie art. 12 ust. 3 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej i udokumentowanym co najmniej rocznym stażem pracy z dziećmi lub rodziną lub
 - wykształceniem średnim/średnim branżowym i szkoleniem z zakresu pracy z dzieckiem lub rodziną i udokumentowanym co najmniej 3-letnim stażem pracy z dziećmi lub rodziną.

12.16 Asystent zdrowienia

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

Asystent zdrowienia to zawód związany z opieką psychiatryczną. Może go wykonywać osoba, która sama doświadczyła kryzysu psychicznego i ukończyła specjalistyczne szkolenie. Osoba ta stanowi pomost pomiędzy pacjentem, jego rodziną a personelem medycznym. Jej zadaniem jest towarzyszenie osobie doświadczającej kryzysu zdrowia psychicznego, wspieranie jej, dzielenie się własnym doświadczeniem kryzysu psychicznego i procesu zdrowienia. Asystentowi zdrowienia definicyjnie bliżej do doradcy wzajemnego niż do asystenta osobistego.

13. Zasady finansowania asystencji osobistej

13.1 Realizacja i finansowanie asystencji osobistej

Asystencja osobista powinna być organizowana jak najbliżej miejsca zamieszkania osoby z niepełnosprawnością. Ze względu na uwarunkowania organizacyjne oraz ograniczoną dostępność usługodawców, aktualnie organizacja asystencji osobistej na poziomie małych gmin byłaby bardzo trudna. W związku z tym rekomendujemy, aby zadania związane z organizacją AOON były ulokowane na poziomie powiatu. W imieniu powiatu zadania te powinno realizować PCPR.

Do PCPR osoba z niepełnosprawnością składa wniosek o przyznanie asystencji osobistej. PCPR powołuje Zespół ds. Indywidualnego Planu Wsparcia (IPW) oraz organizuje zaplecze techniczno-organizacyjne umożliwiające realizację czynności, które wykonuje Zespół ds. IPW, w szczególności rozpatrzenie złożonych wniosków oraz przyznanie budżetu osobistego i godzin asystencji osobistej.

Czynności te powinny być wykonane każdorazowo w terminie zapewniającym ciągłość realizacji usługi. Nowe wnioski składane przez osoby wchodzące w system usług muszą być rozpatrywane niezwłocznie po ich złożeniu, z możliwością rozpoczęcia realizacji usług w każdym miesiącu roku.

PCPR wydaje decyzje o przyznaniu asystencji osobistej poszczególnym osobom, zgodnie z rekomendacjami Zespołu ds. IPW. Po otrzymaniu decyzji osoba z niepełnosprawnością wybiera jeden z trzech rekomendowanych sposobów (WARIANTÓW) realizacji usługi.

WARIANT 1.

Osoba z niepełnosprawnością lub jej przedstawiciel prawny wskazuje usługodawcę AOON z listy podmiotów wpisanych do rejestru podmiotów uprawnionych do świadczenia asystencji osobistej prowadzonego przez MRiPS.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

WARIANT 2.

Osoba z niepełnosprawnością lub jej przedstawiciel prawny wskazuje jednostkę powiatową, która wydała decyzję o przyznaniu usług asystencji osobistej jako usługodawcę.

WARIANT 3.

Osoba z niepełnosprawnością samodzielnie zarządza usługą i zatrudnia wybranego przez siebie asystenta osobistego. Tym samym przejmuje rolę i obowiązki usługodawcy.

Wybór określonej formy realizacji asystencji zależy od woli i decyzji osoby z niepełnosprawnością. W przypadku małoletnich użytkowników, osób ze znaczną niepełnosprawnością intelektualną lub spektrum autyzmu w stopniu znacznym wyboru może dokonać przedstawiciel prawny użytkownika. W każdym przypadku osoba wybierająca informuje o swoim wyborze PCPR, który wydał decyzję.

W wariancie 1 usługodawca wybrany z rejestru podmiotów uprawnionych do świadczenia asystencji osobistej organizuje usługę oraz zatrudnia asystentów osobistych wskazanych przez poszczególne osoby z niepełnosprawnościami. W przypadku braku takiego wskazania usługodawca rekomenduje osobie z niepełnosprawnością przynajmniej dwie osoby do wyboru na stanowisko asystenta osobistego. Usługodawca organizuje również formy wspierające asystencję osobistą, tj. szkolenia i superwizję dla asystentów osobistych, szkolenie i doradztwo wzajemne dla osób z niepełnosprawnościami, mediacje. Szczegółowy zakres obowiązków usługodawcy zamieściliśmy w rozdziale 10.

W wariancie 2 PCPR wyłania w drodze konkursu ofert dedykowanego organizacjom pozarządowym lub innym podmiotom wpisanym do rejestru, o którym mowa w rozdziale 11.1 usługodawcę lub usługodawców asystencji osobistej na terenie danego powiatu. W przypadku braku organizacji z listy podmiotów rekomendowanych do konkursu będą mogły przystąpić organizacje pozarządowe, o

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie spełniające wymagania konkursu.

Podmiot wyłoniony w konkursie:

- organizuje usługę i wszystkie działania z nią związane,
- zatrudnia asystentów osobistych,
- realizuje wsparcie towarzyszące asystencji osobistej (szkolenia, doradztwo wzajemne, supervizja i mediacje).

W przypadku niewyłonienia organizacji pozarządowej powiat przejmuje rolę usługodawcy i obowiązek zatrudnienia asystentów osobistych, którzy będą świadczyli usługi dla osób z niepełnosprawnościami. W pierwszej kolejności zatrudniane są osoby wskazane przez użytkowników asystencji osobistej. Jeśli użytkownik nie wskaże kandydata na asystenta osobistego, usługodawca przedstawia użytkownikowi co najmniej dwie osoby do wyboru na to stanowisko.

Wariant 3 jest najbardziej zbliżony do wytycznych *Komentarza generalnego nr 5 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami*. W tym wariancie osoba z niepełnosprawnością samodzielnie zarządza usługą, w tym podpisuje umowę na realizację usług z osobą, którą wybrała do pełnienia roli swojego asystenta osobistego oraz rozlicza jego pracę. W tej formule usługi dodatkowe dla asystenta osobistego (supervizja, szkolenia) realizuje podmiot wyłoniony przez powiat w ramach konkursu lub jednostka organizacyjna powiatu (np. PCPR) w sytuacji niewyłonienia podmiotu, o którym mowa w art. 3 ust. 2 lub ust. 3 pkt 1 i 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Dostęp do asystencji osobistej jest prawem osoby z niepełnosprawnością, a realizację tego prawa, w tym środki na świadczenie, powinien zapewniać budżet państwa. Konieczne jest również zagwarantowanie ciągłości finansowania. W tym celu, w ramach opracowanego standardu, proponujemy, aby minister właściwy ds.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

zabezpieczenia społecznego wyznaczył jednostkę centralną do obsługi asystencji osobistej, jej finansowania, rozliczania i nadzorowania.

Do jednostki centralnej składane będą zapotrzebowania na finansowanie usługi ze wszystkich powiatów w kraju. Zgłoszenia mogą być przekazywane przez:

1. usługodawcę z rejestru podmiotów uprawnionych do świadczenia asystencji osobistej (dotyczy osób, które wybrały wariant 1 lub częściowo wariant 2 usługi);
2. jednostkę organizacyjną powiatu w sytuacji, gdy jest on bezpośrednim realizatorem usługi (wariant 2);
3. osoby z niepełnosprawnościami samodzielnie zarządzające usługą i zatrudniające asystentów (wariant 3).

Rekomendujemy, aby wnioski były składane i rozliczane w systemie kwartalnym, z koniecznością ich rozpatrzenia najpóźniej w miesiącu poprzedzającym kolejny kwartał realizacji asystencji osobistej.

Konieczne jest wprowadzenie zaliczkowego systemu przekazywania środków na kolejny kwartał, z możliwością i ich rozliczenia po zakończeniu kwartału. Zapewni to płynność płatności bez konieczności zabezpieczania środków własnych przez podmioty uprawnione do świadczenia asystencji osobistej lub same osoby z niepełnosprawnościami, które z niej korzystają.

Przekazywane środki powinny w pełni zabezpieczać wynagrodzenia asystentów osobistych, zgodnie z liczbą godzin wskazaną w Indywidualnym Planie Wsparcia oraz koszty realizacji wsparcia towarzyszące asystencji osobistej.

W ramach budżetu, którym dysponuje jednostka centralna powinny również zostać zabezpieczone środki na obsługę zadania dla poszczególnych powiatów (w tym środki na wynagrodzenia dla członków zespołów ds. indywidualnych planów wsparcia oraz koszty administracyjne dla realizatorów usług). Sposób przekazywania środków oraz ich wysokość określi jednostka centralna w porozumieniu z powiatami i

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

organizacjami wpisanymi do rejestru podmiotów rekomendowanych do realizacji asystencji osobistej prowadzonego przez ministra właściwego ds. zabezpieczenia społecznego.

Docelowo usługa asystencji osobistej powinna być finansowana w ramach przydzielonego osobie z niepełnosprawnością budżetu osobistego. Dlatego rekomendujemy podjęcie działań zmierzających do wdrożenia w Polsce budżetu osobistego. Jest to rozwiązanie systemowe w pełnym stopniu realizujące zapisy *Konwencji* oraz *Komentarza generalnego nr 5*. Środki finansowe powinny trafiać najkrótszą drogą do osoby z niepełnosprawnością i to ona powinna decydować o sposobie i formach udzielanego jej wsparcia. Dotyczy to również sytuacji, kiedy to ona wskazuje usługodawcę.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

14. Podsumowanie

Dla wielu osób z niepełnosprawnościami dostęp do asystencji osobistej jest warunkiem koniecznym do prowadzenia niezależnego życia w środowisku lokalnym. W niniejszym dokumencie zaprezentowaliśmy standard asystencji osobistej oparty o model prawno-człowieczy zapisany w *Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych* oraz modele AOON wdrożone w krajach europejskich (m.in. Szwecji, Słowenii, Finlandii). Standard przetestowaliśmy w ramach projektu „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych” (marzec 2022-styczeń 2023).

W przedstawionym modelu kluczowe jest założenie, że zakres czynności oraz sposób realizowania usługi są każdorazowo ustalane przez osobę z niepełnosprawnością. To ona ma sprawować kontrolę i nadzór nad świadczeniem usługi i to ona ma decydować, czego potrzebuje. Asystencja osobista musi stanowić bezpośrednie wdrożenie art. 19 *Konwencji* oraz spełniać wymagania zawarte w *Komentarzu generalnym nr 5 Komitetu ONZ ds. praw osób z niepełnosprawnościami*. Pełne, systemowe wdrożenie standardu asystencji osobistej stanowić będzie podstawę do realizacji niezależnego życia osób z różnymi niepełnosprawnościami w Polsce.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

15. Spis załączników

1. Rekomendacje zmian prawnych do wdrożenia asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami
2. Formularz autodiagnozy potrzeb osoby ubiegającej się o asystencję osobistą powyżej 13 roku życia
3. Formularz autodiagnozy potrzeb osoby ubiegającej się o asystencję osobistą do 13 roku życia
4. Wstępny Indywidualny Plan Wsparcia – narzędzie do oceny zapotrzebowania na wsparcie asystenckie
5. Wzór informacji dla użytkownika o Wstępnym Indywidualnym Planie Wsparcia
6. Indywidualny Plan Wsparcia – dyspozycje do wywiadu (w trakcie spotkania zespołu z osobą ubiegającą się o asystencję osobistą)
7. Zasady wyceny jednej godziny asystencji osobistej osób z niepełnosprawnościami
8. Formularz Indywidualnego Planu Wsparcia
9. Wzór decyzji o Indywidualnym Planie Wsparcia wraz z załącznikami
10. Instrukcja wyboru asystenta osobistego przez użytkownika lub użytkowniczkę AOON
11. Instrukcja wyboru asystenta osobistego przez rodzica lub opiekuna dziecka z niepełnosprawnością do 13 roku życia
12. Wzór kontraktu dwustronnego wraz z załącznikami
13. Wzór kontraktu trójstronnego wraz z załącznikami
14. Wniosek o zwrot dodatkowych kosztów poniesionych w związku z realizacją asystencji osobistej
15. Komplet materiałów do *Szkolenia ogólnego dla kandydatek i kandydatów na asystentów osobistych osób z niepełnosprawnościami*
16. Komplet materiałów do *Szkolenia dla użytkowników i użytkowniczek asystencji osobistej*

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

17. Zestawienie rekomendowanych szkoleń uzupełniających

18. Procedury reagowania w sytuacjach trudnych pomiędzy użytkownikiem a asystentem osobistym

19. Wzór ankiety ewaluacyjnej

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

16. Spis źródeł

16.1 Akty prawne

- a) Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. ([Dz.U. z 2012 r. poz. 1169](#) z późn. zm.)
- b) Ustawa z dnia 23 października 2018 r. o Funduszu Solidarnościowym (tekst jednolity: [Dz.U. 2023 poz. 647](#))
- c) Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (tekst jednolity: [Dz.U. 2022 poz. 447, z późn. zm.](#))

16.2 Piśmiennictwo i dokumenty

- a) Aleksandrowicz J., *Opinia prawna w sprawie dopuszczalności wykonywania czynności o charakterze medycznym przez asystenta osobistego*, Warszawa, marzec 2023.
- b) Besowski S., Orylski Ł., *Asystencja osobista w ramach systemów wsparcia osób z niepełnosprawnościami w wybranych krajach europejskich*, Puszczykowo – Poznań – Warszawa 2021.
- c) Besowski S., Orylski Ł., *Polski system prawny wobec możliwości wdrożenia systemowego wsparcia osób z niepełnosprawnością w formie usług asystencji osobistej. Raport z analizy*, Puszczykowo – Poznań – Warszawa 2020.
- d) Červinková H., *Jesteśmy sobie potrzebni. Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej w ramach projektu „Sprawni w pracy”*, Wrocław 2014.
- e) Giermanowska E., Raclaw M., Szawarska D., *Cień, który pozwala wyjść z cienia. Asystencja osobista dla osób z niepełnosprawnościami w Polsce i Norwegii*, Warszawa 2022.
- f) Głąb Z., Kocejko M., *Between safety and isolation: the governmental-ministerial approach to care homes in Poland during the COVID-19 pandemic*, „Disability & Society”, DOI: 10.1080/09687599.2022.2147418.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

- g) Kocejko M., Głąb Z., Greniuk A., *Raport ewaluacyjny pilotażu instrumentów standardu usługi asystencji osobista osoby z niepełnosprawnością i budżetu osobistego wypracowanych w projekcie „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”*, Warszawa 2023.
- h) Kurowski K., *Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osób z niepełnosprawnościami*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2014.
- i) Niedbalski J., *Między kontrolą a autonomią – instytucjonalne uwarunkowania życia niepełnosprawnych intelektualnie mieszkańców domu pomocy społecznej*, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” IV/2013(9).
- j) Tarkowska E., *Ludzie w instytucji totalnej. Przypadek domów pomocy społecznej*, [w] *Upośledzenie w społecznym zwierciadle*, Gustavsson A., Zakrzewska-Manterys E.(red.), Warszawa 1997.
- k) *Uwagi końcowe Komitetu ONZ ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami do sprawozdania Polski z wdrażania KPON (2018)*.

16.3 Netografia

- a) Asystencja osobista osób z niepełnosprawnością w świetle analiz wybranych rozwiązań zagranicznych oraz systemu i doświadczeń krajowych. Raport zbiorczy, Puszczykowo 2021,
https://wlaczeniespoleczne.pl/uploads/raport/1_asystencja.pdf
- b) Concluding observations on the initial report of Poland. Advance Unedited Version,
<https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Rekomendacje%20Komitetu%20ONZ%20dla%20Polski%20%28j%C4%99z.%20angielski%29.pdf>
- c) Chrząszcz K., *Funkcje asystenta studenta niepełnosprawnego w polskich uniwersytetach*, praca doktorska, Uniwersytet Śląski, Katowice 2018,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”

https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/5288/1/Chraszcz_Funkcje_asystenta_studenta_niepelnosprawnego_w_polskich_uniwersytetach.pdf

- d) Domagała-Zyśk E., *Personel pomocniczy w szkołach ogólnodostępnych w Europie i USA – wyniki badań nad modelem i skutecznością wsparcia*, Warszawa 2018, <https://www.gov.pl/attachment/0c56abec-0212-45f4-a963-3e686d6a4ad3>
- e) Franczak M., *Zatrudnienie wspomagane w pytaniach i odpowiedziach. Praktyczny przewodnik dla pracodawców*, Olsztyn 2016, <http://wmson.pl/wydawnictwa/>
- f) Guidelines on deinstitutionalization, including in emergencies, <https://www.ohchr.org/en/documents/legal-standards-and-guidelines/crpd5-guidelines-deinstitutionalization-including>.
- g) Komentarz ogólny ONZ 5 PL.pdf (niezaleznezycie.pl)
- h) Ogólnoeuropejskie wytyczne dotyczące przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności, <https://www.power.gov.pl/strony/o-programie/dokumenty/ogolnoeuropejskiwytyczne-dotyczace-przejscia-od-opieki-instytucjonalnej-do-opieki-swiadczonej-na-poziomie-lokalnych-spolesznosci/>
- i) Program „Asystent osobisty osoby niepełnosprawnej” – edycja 2023, MRiPS, Warszawa 2022, <https://www.gov.pl/web/rodzina/ogloszenie-o-naborze-wnioskow-w-ramach-programu-resortowego-ministra-rodziny-i-polityki-spoecznej-asystent-osobisty-osoby-niepelnosprawnej---edycja-2023>
- j) Standard usługi asystencja osobista osoby z niepełnosprawnością. Wersja uzupełniona po konsultacjach środowiskowych realizowanych w okresie lipiec-grudzień 2021, Warszawa 2022, <https://wlaczeniespoeczne.pl/idi-fgi-warsztaty>

